

TEBESİR

Sayı:15 Temmuz 2021

Mektepli
gureter.com 'un aylık ekidir.

Mektepli
Bilgi

"Hasan Ali Yücel ile İsmail Hakkı Tonguç 'un Eğitim Felsefesinin Temelleri"

Editör: Alaaddin DİNÇER & Ali TAŞTAN
Tasarım: Gökçe Ekin BARAN

TEBESİR

Mektepli
Bülten

Mektepli
gazete.com'un dijital aylık ekidir.

Editör: Alaaddin DİNÇER & Ali TAŞTAN
Tasarım: Gökçe Ekin BARAN

Yazılar

Okumak İstedığınız Başlığa Basarak İlgili Sayfaya Gidebilirsiniz.

4

Hasan-Ali Yücel'i Ve İsmail Hakkı Tonguç'u Yeniden Anlamak

Prof. Dr. Kemal Kocabaş

9

Ben de "Koşmaktayım O Devrin Ardından"

Güzel Yücel Gier

11

Geçmişteki Yarın'ın Kurucularından Bugüne

Dr. Semiha Özalp Günal

13

Eğitim ve Kültür Devriminin İki Öncü İsmi: İsmail Hakkı Tonguç ve Hasan-Ali Yücel

H.Haluk Erdem

14

Yeri Doldurulamayan Köy Enstitüleri

Emin Arık

15

Hasan Ali Yücel ve Yurttaşlık Anlayışı

Prof. Dr. Mustafa Gündüz

17

Hasan Ali Yücel'in Eğitim Ve Kültür Politikası

Mustafa Ergün

19

Çözüm Kent Enstitüleri

Adil Türkoğlu

20

Yücel ile Yükselen

Yakup Kepenek

21

Hasan Âli Yücel ve Tonguç'un Eğitim Politikaları

Erdal Atıcı

22

Cumhuriyetin Toplumcu Eğitim Politikası Üzerine

Ayhan Ural

23

Hasan Ali Yücel Hangi Felsefi Görüşe Yakın Sayılır?

Adnan Gümüş

26

Sevgili Tonguç Baba,

Tuğçe Arıkan

28

İpte Yürümeye Çalışmak: Hasan Ali Yücel, Din Ve Eğitim

İştar Gözaydın

29

Düşün-Kültür-Sanat İnsanı Hasan Âli Yücel'i Anlamak

Zafer Gençaydın

32

Köy Enstitülerinden Günümüze Öğretmen Yetiştirme

Doç. Dr. Necdet Aykaç

35

Türkiye'de Eğitim Örgütlenmesini Ve Yönetimini Yeniden Düşünmek

Murat Kaymak

Hasan-Ali Yücel'i Ve İsmail Hakkı Tonguç'u Yeniden Anlamak

Prof. Dr. Kemal KOCABAŞ

ÖZET: Bu yazının amacı Cumhuriyet Eğitim Devrimi'nin iz bırakan iki önemli ismi Milli Eğitim Bakanı Hasan-Âli Yücel (1938-1946) ve ilköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'u (1935-1946) farklı yönleriyle irdelemek ve ülkemizin eğitim-kültür dünyasına yaptıkları katkıları tanıtmaktır. Yücel ve Tonguç aydınlık bir Türkiye tutkusuyla Köy Enstitüleri imcesinde ortak aklı hayata geçiren Cumhuriyet devrimcileridir. 1952 yılında Tonguç Dünya Pedagoji Ansiklopesi'nde onurla yer alırken UNESCO 1997 yılında doğumunun 100. yıl dönümünde "Dünya Hasan-Âli Yücel Yılı" ilan ederek Yücel'i selamlamıştır. Yücel, Köy Enstitüleri dışında bakanlık döneminde yaptığı çalışmalarla "aydınlanma" düşüncesini 1940'lı yıllara taşımıştır.

HASAN-ÂLİ YÜCEL

Hasan-Âli Yücel (1897 - 26 Şubat 1961), Cumhuriyetimizin aşılammayan, aydınlık, hümanist Milli Eğitim Bakanı'dır. Yücel 64 yıllık yaşamında; öğretmenlik, maarif müfettişliği, Gazi Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü, Orta Öğretim Genel Müdürlüğü, İzmir Milletvekiliği ve 1938-1946 tarihleri arasında tüm bu birikimlerle taçlandırılmış Milli Eğitim Bakanlığı yer alırken yazdığı ders kitapları, şiirleri ve besteleriyle eğitim-kültür dünyamıza çok değerli katkılarda bulunmuştur. İstanbul'da kent soylu bir ailede dünyaya gelen Yücel, 1901 yılında, dört yaşındayken din eğitimi veren bir okulda eğitime başlar. Bu süreci daha sonraki yıllarda "Bir taraftan öğretme usulünün ıllıklığı, diğer taraftan

ne yaptığımızı ve ne okuduğumuzu hiçbir suretle bilmeyişimiz, küçük yaşta zekamızı ezmek, bilincimizi karartmak için yeterli sebeplerdi." ifadeleriyle aktarır (1). Bu yorum, günümüzdeki eğitimin dinsel-leştirilmesi ile ilgili yoğun çabaya karşı pedagojik bir yanıtır. "Zekanın ezilmesi" kavramı günümüzde çocuğun doğuştan getirdiği yetileri kullanamaması anlamına gelmektedir. Yücel, 24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet ile tanışır. O süreci de, "Artık ben hürriyetin ne olduğunu anlamıştım. Sıra anlatmaya gelmişti. Önüme gelene ne olduğumuzu, hürriyetin ne manaya geldiğini açıklamaya başladım." sözleriyle anlatır (1,2). Can Yücel babası için yazdığı "Oğlunun Ağzından" adlı yazıda bu süreci anlatırken, "Derken efendim, 1908 gelip çatıyor. Bir curcunadır başlıyor. O harekete canlılığa susamış insan yavrusu gözüyle o dönemi nasıl coşkuyla anlatıyor yazılarında. Sokağa çıkış o çıkış, kalabalığa karışış o karışış, babam denebilir ki bir daha eve girmedi. Gir-diyse de her zaman bir ayağı eşikteydi." ifadelerini kullanır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde çocukluk ve ilk gençlik dönemlerinde Yücel için "hürriyet" kelimesi bir yaşam biçimi olur ve düşünsel iklimi şekillenmeye ve o yaşlarda kendini yaratmaya başlar. Önce hukuk, daha sonra felsefe eğitimi alan Yücel, 1921 yılında iyi yetişmiş genç bir öğretmen olarak İzmir Erkek Öğretmen Okulundadır. 3 Şubat 1923, İzmir'de Mustafa Kemal'in halka açık yaptığı bir toplantıda, "Gelecekte bilim-kültür hayatımızda medresenin yeri ne olacaktır? Bugün fosil mevkiinde bulunan medresenin irfan hayatı bundan sonra na-

sıl olacaktır? Zatı alileri bu hususta ne düşünüyor, bunu öğrenmek istiyorum?" şeklindeki sorusu Yücel'in Mustafa Kemal ile ilk buluşması olmuştur(1,2). Daha sonraki yıllarda Yücel, Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal'in yurt gezilerine de katılır. Yücel ve Tonguç, Mustafa Necati döneminde bakanlık çatısı altındadır. 1926 yılında Tonguç öğretmenlikten müze müdürlüğüne, Yücel de 1927 yılında maarif müfettişi olarak artık Cumhuriyet Eğitim Devrimi'nin akıl ve bilim referanslı arayışlarında yan yana, omuz omuzadır. Can Yücel'in "Hayatta Ben En Çok Babamı Sevdim" şiirindeki "Çağın en güzel gözlü Maarif Müfettişi" dizesi Mustafa Necati dönemdeki babasını tanımlamaktadır. Cumhuriyet eğitim devriminin çok önemli iki isminin, bakanlığın tüm basamaklarında işle, emekle ve liyakatla yer aldıkları çok açıktır.

CUMHURİYET EĞİTİM DEVRİMİ VE İSMAİL HAKKI TONGUÇ

1893 Bulgaristan-Tataratmaca köyü doğumlu İsmail Hakkı Tonguç ilkokulu köyünde, Rüştüye'yi Silistre'de tamamlar. Rüştüye sonrası "eğitim hakkı"na kavuşmak için ailesine rağmen İstanbul'a gelir. Yardım talep ettiği tanıdık bir Osmanlı paşasının "Parası olan okur." ifadesinden çok etkilenir. Maarif Nazırlığı, yoğun okuma arzusu nedeniyle Tonguç'u Kastamonu İlköğretmen Okuluna gönderir. Tonguç'un Katır sırtında, çok zor koşullarda eğitim hakkına ulaşmak için yaptığı Kastamonu yolculuğu onun Anadolu köylerini

tanıma süreci ile ilgili ilk deneyimdir. Tonguç, Kastamonu Öğretmen Okulu ve sonra İstanbul Öğretmen Okulu sonra da Almanya'da güzel sanatlar eğitimi alır. Yunan işgalinde Eskişehir'deki öğretmenlik yaşamı, yaşadığı olaylar ve işgalin acılarıyla Tonguç kendini üretir. Tonguç, artık **"anti-empyralist"** düşün dünyasıyla Anadolu köylüsünün eğitim hakkına kavuşturulmasını kendine iş edinir. Tonguç, öğretmenlik süreci sonunda bakanlıkta okul müzesi müdürlüğü yapar ve sonra da Gazi Eğitimde önce Resim-İş Bölümünü kurar, 1934-1935 yıllarında da Gazi'de müdürlük görevinde bulunur.

KÖY ENSTİTÜLERİNE GİDEN YOLCULUKTA İLK ADIM: EĞİTİM KURSLARI

İsmail Hakkı Tonguç'u 1936 yılında Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal'in önerisi ve **"Bozkıra Çıkartma Yapacağı Bütün Engelleri Aşacağı"** diyen Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan'ın (1936-1938) çabaları ile geliştirilen **"Eğitmen Kursları"** projesinin başında görüyoruz. Tonguç, Eğitmen Kursları projesinin hayata geçirilmesi için köy köy dolaşıp araştırma ve gözlem yapar. Cumhuriyet 35 bin okulsuz, öğretmen-siz köye modern tarım ve hayvancılıktan da anlayan **"eğitmen öğretmeni"** yetiştirmeyi gündemine almıştır. **"Canlandırılacak Köy"** yolunda hedef belirlenmiştir; köy kendi çocuklarıyla içten canlandırılarak orta çağ ikliminden yeni çağ iklimine taşınacaktır. 1936 yılında 40 bin köyün 35 bininde öğretmen ve okul yoktu. Cumhuriyet bu köylere ulaşmayı hedeflemişti. Bu projede nüfusunun büyük çoğunluğu köylerde yaşayan yoksul halk çocuklarını öğretmene ve okula kavuşturmak temel amaçtı. Köylerden gelen, askerliğini başarıyla yapmış çavuş ve onbaşılara altı ay süre ile ilk üç sınıfı okutacak yetiler kazandırılarak ve onlara modern tarım ve hayvancılık bilgileri verilerek köyü kendi içinden, kendi çocuklarıyla ayağa kaldırmak projesi olarak hayata geçirilmişti. 11.06.1937'de TBMM'de kabul edilen ve Resmi Gazete'de 3639 no ile yayımlanan Köy Eğitmenler Kanunu'nun ilk maddesi, **"Nüfusları öğretmen gönderilmesine elverişli olmayan köylerin öğretim ve eğitim işlerini görmek, Ziraat işlerinin fenni bir şekilde yapılması için köylülere rehberlik etmek üzere köy eğitmenleri istihdam edilir."** şeklindeydi(3). Görüldüğü gibi sadece okuma-yazma öğretme değil, ziraat işlerini fenni bir şekilde yapan yeni bir **"eğitmen-öğretmen"** yetiştirilmesi hedeflenmişti. Eğitmen Kursları, Köy Enstitülerine giden yolculukta çok önemli bir ön çalışmaydı, deneysel pedagoji yaşama geçiriliyordu. Tonguç, bu süreci, **"İlköğretim meselesinde sıra, yoksul ve toplumun en ağır yükünü taşıyan halkın çocuklarını okula kavuşturmayı gelmiştir. Bunun icap ettireceği her türlü fedakarlığı göze almaya mecburuz."** sözleriyle ifade eder (4). Ülkenin gereksinmelerini temel alan işlevsel bir eğitimin hayata geçirilmesi hedeflenmişti. 1937 yılında da daha sonra Köy Enstitülerine dönüşecek olan üç Köy Öğretmen Okulu Tonguç'un emeği ile şekillenir. Hasan-Âli Yücel'in bakanlığa gelmesinden sonra 17 Nisan 1940'ta Köy Enstitüleri Yasası, 1942 yılında da Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Yasası çıkarıldı.

YÜCEL VE KÖY ENSTİTÜLERİ

Hasan-Âli Yücel 1935 seçimlerinde 38 yaşında İzmir milletvekili olmuştu. 10 Kasım 1938'de Mustafa Kemal'in vefatı sonrası oluşan yeni hükümette Milli Eğitim Bakanı olur ve Tonguç da İlköğretim Genel Müdürlüğüne asaleten atanır. Yücel'in 17 Temmuz 1939 tarihinde yapılan 1. Maarif Şurası'ndaki söylevinde, **"...Memleketimizde okuma yazma öğrenmiş tek vatandaş bırakmamak için alınması gereken acil tedbirler vardır... Köy öğretmenini, köyde doğmuş, büyümüş, köy hayat şartlarını yakından**

duymuş gençler arasından seçip köy hayat şartlarının canlı olarak yaşadığı öğretmen okullarında yetiştirmeyi prensip olarak ele almış bulunuyoruz ..." ifadesi enstitülere giden önemli bir kilometre taşı olmuştur(1,14). Aynı yıl içinde 1-3 Mayıs tarihleri arasında **"Birinci Neşriyat Kongresi"** yapılarak aydınlanma ve kültür devriminin tuğlaları üst üste konuyor, Mustafa Kemal 1940'lı yıllara taşınıyordu. Yücel ve Tonguç artık bakanlıkta en üst kadrolarda inanç ve tutkuyla Cumhuriyet Eğitim Devrimi'ni 1940'lı yıllara taşıma imcesindedirler. Aralarında kendiliğinden bir iş bölümü gelişir. Yücel, bakan olarak CHP içi dengeler ve TBMM'de Bakanlığın projelerini savunma, anlatma işini üstlenir. Tonguç da 1939 1. Maarif Şurası'nın kararları doğrultusunda Köy Enstitüleri imcesinin kuramı ve uygulayıcısı olarak bu onurlu yürüyüşte yer alır. TBMM'de 17 Nisan 1940 tarihinde kabul edilen Köy Enstitüleri Yasası'nın gerekçesi, **"Türkiye'de büyük nüfus ekseriyetinin yaşamakta bulunduğu köylerimizde ilk tahsili süratle yaymak, aynı zamanda köylerimize köy zanaatlarını öğrenmiş unsurları kazandırmak ihtiyacı, hükümeti; mahiyeti aşağıda anlatılacak olan Köy Enstitülerini kurmak ve mezuhanları istihdam edebilmek üzere kanuni selahiyet talebine sevk etmektedir. Tahsilin bu günkü durumu: 1935 nüfus sayımı istatistiklerine nazaran. Türkiye'de erkek nüfusunun % 23,3, kadınların % 8,2 si okuma yazma bilmemektedir. Ayrıca nüfusu 10.000'den az olan yerlerde okuma yazma bilmeyenlerin nispeti % 89,3, 10.000 fazla olan yerlerde % 59,7 dir."** şeklindeydi (4,25). Yasa'nın birinci maddesinde, **"Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere tarım işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Milli Eğitim Bakanlığınca Köy Enstitüleri açılır."** ifadeleri yer alır (2,25). Tonguç, 3803 sayılı Köy Enstitüleri Yasası'nı ve bazı maddelerini: **"Birinci maddesi bu kurumların amacını ve ziraat işlerine elverişli arazi bulunan yerlerde açılacaklarını; üçüncü maddesi, enstitülere tam devreli köy okullarını bitirmiş sıhhatli ve müstatit köylü çocukların seçilerek alınacaklarını; beşinci maddesi, bu müesseselerde tahsillerini bitiren, öğretmen tayin edilenler Maarif Vekilliğinin göstereceği yerlerde yirmi sene çalışmaya mecbur olduklarını, altıncı maddesi enstitülerden mezun öğretmenlerin tayin edildikleri köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerini göreceklarini ve görevli buldukları köylerde bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atölye gibi tesislerle köylülere rehberlik edeceklerini, köylülerin bunlardan faydalanmalarını sağlayacaklarını kesin olarak saptamaktadır."** şeklinde yorumlar (5). Tonguç, yasanın bu maddelerde yer alan hükümleriyle, köyler için yeni ve canlı bir öğretmen tipi yaratılması imkânlarının hazırlandığını altını önemle çizer. Bakan Yücel 17 Nisan'ı bayrama dönüştürmekle ilgili düşüncelerini açıklarken, **"...Gerçek millet olmak bu bütünü hiç bir tekni istisna etmeksizin eşit haklara sahip yurttaşlar halinde yaratmakla mümkündür."** diyerek ilericî-hümanist bakışını dile getirir (26).

TBMM'DEKİ TARTIŞMALAR

Köy Enstitüleri yasının TBMM'de görüşülmesi sürecince toprak ağalarının çıkışları ve itirazları vardır. Yücel, yasa teklifinin yasalaşması adına Meclis'te büyük çaba harcar. Yücel Köy Enstitülerini TBMM'de, **"Köy Enstitüleri ilkesi, bu pratik ilke tamamıyla bizimdir. Taklit değildir. Türkçe buluştur. Benzersizdir. Çünkü millet sevgisi gibi bir kaynaktan ilhamını almıştır. Pedagoji kitapları yazmaz, klasik pedagoji bilmez. Bilmezler, çünkü bir eğitim kuramı değil, ulusal bir kalkınmanın temel ilkesidir ve onun gerçekleşmesi, hayata geçmesi atılımdır"** ifadeleriyle yasa teklifini sunar (1,6). TBMM'de Yücel'e sorulan, **"Niçin enstitü diyorsunuz, niçin öğrencileri köy-**

lerden alıyorsunuz, niçin karma eğitim?" soruları öne çıkar. Yücel, iyi bir hatip olarak tüm bu sorulara yanıt verir. Yücel, **"Biz Köy Enstitüsünü sadece içerisinde kuramsal eğitim yapılan bir kurum olarak almadık. İçerisinde tarım sanatları, demircilik, basit marangozluk gibi uygulamalı faaliyetler de bulunduğunu için okul adıyla anmadık, enstitü diye isimlendirmeye uygun gördük... Biz imanın yerine devrimci düşüncenin adını göndermek istedik. İşte Köy Enstitüleri fikri böyle doğdu."** şeklindeki sözleriyle enstitü düşüncesinin içeriğini özetler. Yine TBMM'de Emin Sazak'ın sorularını, **"İlköğretim sorusunda Yüksek Meclisin üyelerinden yalnız Emin Sazak arkadaşımı kaygılı görüyorum... Onlar elbet Atatürk değiller ama onların parçaları, kolu-kanadı olarak köylere devrimleri taşıyorlar. Onlarla gurur duyuyorum, Türkiye'nin de gurur duyması gerekir. Evet, biz onları Atatürk'ün parçaları olarak yetiştiriyoruz... Arkadaşlar, Emin Sazak arkadaşımın oturduğu yerden içini çekmeye hakkı vardır. Çünkü ilköğretim davası feodal sistemle kendisini yönetmek isteyenlerin samimi olarak istemeyecekleri bir sistemdir."** ifadeleriyle yanıtlar (1,15). Sonuçta yasa teklifi TBMM'de 278 oyla kabul edilir, 148 milletvekili oylamaya katılmaz.

Yücel ve Tonguç'un Cumhuriyet Eğitim Devrimi'ne tutkuyla verdikleri emek ve ortak aklı hayata geçirmeleri günümüzdeki arayışlarda çok önemli çıkış noktasıdır. Yücel ve Tonguç, binlerce halk çocuğunun yaşamlarına aydınlanma düşüncesini katarak onların özgürleşmesi, insan olma süreçlerini yaratmışlardır. Köy Enstitüleri; öğrenmeyi eğitim ve üretimi, ülkemize özgü bir yaklaşımla birleştiren, Yücel-Tonguç emeği ile üretilen bir uygarlık tasarımıdır. 1946 sonrası CHP içi iktidar değişmiş, CHP'nin sağ kanadı partide egemen olmuştur. Yücel'i, Tonguç'u tasfiye eden bu süreç enstitülerin tüm kazanımlarını birer birer yok etmiş, 1950 yılında da karma eğitimi kaldırmıştır. 1954'te de DP iktidarı Köy Enstitülerini ilköğretmen Okullarına dönüştürmüştür. 1950-1960 arasında Yücel ve Tonguç, CHP tarafından yalnız bırakılmış, Tonguç 24 Haziran 1960'ta, Yücel de 26 Şubat 1961'de aramızdan ayrılmışlardır. Can Yücel, babası Hasan-Âli Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'un emeğini, onların kaybı sonrası, **"...Eğer Köy Enstitüsü meselesi bunca sarsıntıdan sonra hala Türkiye'de bir yönetim, öğretim, eğitim ve bir devrim sonucu olarak buralarda konuşuluyorsa gerek Tonguç'un, gerek Hasan Âli'nin sade kuruluşunda değil, büyük sarsıntılardan sonra da tutumlarındaki iz'an, sağduyu hatta sol duyuyu hareket etmelerini bilmelerindendi."** ifadeleriyle dile getirir (7).

TONGUÇ, PEDAGOJİ VE İŞ EĞİTİMİ

Köy Enstitüleri eğitim sisteminin kuramcısı ve uygulayıcısı Tonguç, **"Uygulanmayan bilgi boş ve gereksiz bilgidir. Bir şey yapabiliyorsak, aynı zamanda biliyoruz demektir."** anlayışıyla **"İş içinde, iş yoluyla, iş için eğitim"** kavramını enstitülerde hayata geçiren çağdaş bir eğitimciydi (8). Tonguç: **"Geniş anlamda iş eğitimi çağdaş eğitimdir. Ortaçağı kapayan güçtür"** diyerek iş eğitiminin önemini işaret eder. Tonguç, enstitülerin pedagojiye katkısını **"Köy Enstitüleri pedagoji alemine yeni değerler katan, çocuğu modern pedagojinin ilkelerine uyarak eğiten, haklarına kavuşturarak ona çocukluk ve gençlik çağının özelliklerine göre yaşamayı sağlayan; onu etkin duruma sokan ve bu bakımdan pedagojinin gelişmesine hizmet eden kurumlardır."** ifadeleriyle açıklar (23). Tonguç, enstitü deneyimi ile birlikte yeni okul kavramını günümüze taşıyarak, **"Köyü canlandırma davası, eski okulla yeni okul davasıdır. Okul artık yenileşmelidir. Eskimiş okul demek, türlü bakımlardan değerini kaybetmiş, öğrencilerine ve çevresine fayda sağlayamayan, hatta bazı yönlerden on-**

lara yük olan veya zararı dokunan okul demektir." ifadeleriyle enstitü eğitimini yorumlar (5). Tonguç, açıklamalarına devam ederek: "Enstitülerde Türk çocuğunun yaratıcı kudreti meydana çıkarılmış, gelecekteki okulun çocukları ezen, yıpratın sakat usulleri yerine yeni metotlar geliştirilmiştir... Eğitim için çocukları yaşamdan söküp duvarlar arasında yetiştirme yerine, gerçek yaşamın içinde, yetişkinlik yetki ve sorumluluklarıyla, gerçek yaşamın işlerini öğretim aracı olarak kullanarak, iş aracılığı ile iş için meslek için yetiştirmek gerek..." ifadeleriyle hayata geçirdiği enstitü eğitimini aktarır (9).

Tonguç, açıklamalarında enstitülerde ziraat ve atölye işlerine önem verilirken, nazarı derslerin de geleceğe göre ve ezbercilik şeklinde okutulmayacağını işaret eder ve "Tabiatın içinde, tarla ve bahçelerin arasında açılan bir kurumda, biyoloji dersinin derslikte ve kara tahta başında okutulması artık gülünç bir şey olacaktı. Tıpkı bunun gibi ekilip biçilen, çadır hayatından başlanarak yeni yapılar kurulan, hayvan beslenen bir müessesede fizik, kimya, aritmetik ve geometri derslerini bu olaylarla bağlantılı yaratmadan okutulmaya kalkışmak büsbütün gülünç olurdu. Onun için bütün derslerle ilgili metotların kökten değiştirilmesi, dersin iş içinde ve iş vasıtasıyla öğretilmesi lazım geliyordu." ifadeleriyle enstitü eğitimindeki hedefleri açıklar (10, 24). Tonguç, enstitülerin nasıl kurulduğuna ilişkin olarak, "Yeri gelmişken bir noktayı açıkça belirtelim ki, Köy Enstitüleri, bazıların iddia ve zannettikleri, sürekli olarak etrafa yaymaya çalıştıkları gibi, bir tek şahsın verdiği ilhamla meydana gelivermiş kurumlar değildir. Esasen bu mümkün de değildir. Onlar, Türk eğitmen, öğretmen ve aydınlarının müşterek çalışmalarından, millet enerjisinden doğmuş tam manasıyla milli kurumlardır." açıklamalarıyla bugün hala bu konuda enstitülerin kuruluş sürecini anlamayanlara yanıt verir adeta (5). Enstitülerin halkın işbirliği sayesinde, ıssız dağ başlarına veya boz topraklı sulara kurulduğunu ifade ederek bu kurumların hepsinin suya, elektrığe, bağ ve bahçeye kavuştuğunu buralara binlerce köylü çocuğu alındığını, binlercesinin enstitüleri bitirerek köylere dağıldığını söyler ve ekler: "Onların ayak bastıkları köyler de tıpkı enstitü kurulan köyler gibi canlanmaya yüz tuttu. Bu işlerin başarı ile yürütülmeleri, yukarıda kısaca mahiyeti belirtilen 3803 sayılı kanun sayesinde mümkün olabildi. Köyü canlandırma ülküsü uğruna emek harcayanlar, bütün işleri bu kanunun hükümlerine uyarak yürüttüler" (5).

Dr. Engin Tonguç babası İsmail Hakkı Tonguç'u diğer eğitimcilerden ayıran en önemli özelliğinin onun tüm konuşma ve yazılarında, sömüren-sömürülen ilişkisini vurguladığı saptamasında bulunarak, "İnsanlığın çabası bu çelişkiyi ortadan kaldırmaksa, eğitim de bu amaçla bir araç olarak kullanılmalıdır. Ona göre eğitim, toplumsal değişimi, devrimsel süreci hızlandırmalı, kimsenin sömürülmediği, kişinin yeteneğine göre kişiliğini geliştirebileceği bir mesleği kolayca edinebileceği, bilinçlenmiş bireylerin haklarını savunabilmek için özgürce örgütlenebilecekleri, egemenliğin halkta olduğu, uygar, varlıklı, mutlu bir toplumun yaratılmasına hizmet edecek bir araç olarak kullanılmalıdır." yorumunu yapar (11).

Tonguç, 1920'li yıllardan itibaren tüm emeğini Türkiye toplumunun ilkel koşullarında yaşayan ve sessiz çoğunluğu olan köylülerin sorunlarının analizine ve çözümüne adanmış, "Öğrenci iş için, iş içinde, iş aracılığı ile eğitilir." anlayışıyla enstitü eğitimini şekillendirmiş unutulmayan bir Cumhuriyet devrimcisidir. Günümüzdeki arayışlarda aydınlık bir referans olma

devam eden Tonguç için son sözü Yaşar Kemal'e birakalım, "Baba Tonguç bir şey biliyordu: İnsanların en büyük haklarından biri, birincisi okuma haklarıdır. Karanlıklardan kurtulma haklarıdır. Bunun için çarpıştı. Ve bunun için öldü. Hem de bahtiyar öldü. Tonguç, tarihimizin büyük adamlarından biriydi. Aydınlıklarımız onlardan gelir, öyle adamlardan." (12).

YÜCEL BEŞİKDÜZÜ KÖY ENSTİTÜSÜNDE

Hasan-Âli Yücel bakanlığı döneminde sık sık enstitülere ziyaret eder. Yücel'in Beşikdüzü Köy Enstitüsü ziyaretini Müdür Osman Ülküme, "Çocuklar, 11 Ağustos 1944 Cuma günü bugüne kadar yuvamızı hiç görmeyen ve belki de kendisini hiç görmediğimiz Maarif Vekilimiz'i göreceğiz. Ona candan bağlılığımızı, yolundan yürüdüğümüzü göstermek ve bildirmekle bahtiyar kalacağız." ifadeleriyle öğrencilerle paylaşır. Ülküme, o günkü enstitü yerleşkesindeki heyecanı, "Müjdeyi alan gruplar içtima mahallini terk etti. Koşuşlar, gülüşler, yürüyüşler, haykırışlar başkalaştı. İş sahalarında keser sesleri, mala şakırtıları, rende ve pulanya hışırtıları, balıyoz güürtüleri, tarlada kazma sedaları tamamen değişti. Enstitümüzde başka bir alem, başka bir yaşayış başladı" ifadeleriyle anlatır(13). Enstitü, Yücel'i coşkuyla ilk kez 11 Ağustos 1944 Cuma akşamı saat 24.00'te coşkuyla karşılar. Öğrencileri etrafına toplar ve sıcak ifadelerle "Bana gelin sizi yakından göreyim çocuklar. Vakit ne zaman biliyor musunuz? Saat kaç? Gece yarısı değil mi? Bugün ayın kaç? On biri... Ağustosun on biri bitti, on ikiye geçtik. Uyuyanların haberi var mı? Uyuyanlar hangi günde? On birde değil mi? Halbuki bizim gibi uyumayanlar bu saatte on ikinci günü idrak etmiş oluyoruz. İşte milletlerin tarihinde uyuyanların hali bu, uyumayanların ki de budur... Cumhuriyetle on biri aşmış on ikiyi idrak etmiş duruma geldik. Lambaları söndürsek saate bakamayız, vakti anlayamayız. Ne zaman anlarız? Güneş doğunca, ışık parlayınca. Bir milletin uyanması da bilgi sahibi oluşuna bağlıdır. Güneşin çıkması demek, bir milletin gözünü açması, her şeyi öğrenmesi demektir... Bir arkadaşımızın misafiri dedi. Ben misafiri değilim. Ev sahibiyim. Yarın tarlada, işyerlerinizde ve dershanelerinizde sizleri göreceğim. Sıhhatli ve neşeli olduğunuzu gördüm. Gelişleriniz beni çok memnun etti. Çok teşekkür ederim. Sağolun, varolun. Sizi fazla tutmayayım, gecenin hayırlı olsun. Gidin yatın yavrularım." öğrencilerle konuşur. Yücel, Enstitüden ayrılırken Enstitü Şeref Defteri'ne 12 Ağustos 1944 tarihinde "Beşikdüzü Köy Enstitüsünü, bu güzel tabiatlı vatan parçası üstünde oturan kardeşlerimin, çocuklarımızın ışık ve hayat kaynağı olmasını bütün yüreğimle dilerim. Gördüklerim bu dileğin güveni olacak değerlidir." notunu düşer. Beşikdüzü, yoksul Karadenizli halk çocukları için felsefe eğitimi görmüş bakan Yücel'in yazdığı gibi "Işık ve hayat" kaynağıdır. Beşikdüzü Köy Enstitüsü ilk dönem öğrencilerinden Cesaretin Ateş, Yücel'in ziyareti sonrası yazdığı "Davamız Önder'ine" adlı şiirinin bir kıtasında "Bekledik, yola baktık gözler sarardı, soldu / Ufuklarda beliren çizgiler kayıp oldu, / Bugün Beşikdüzü'ye neşe, sevinçler doldu, / Eski hasretli günler döküldüler denize" dizeleriyle Yücel'i selamlıyordu. Beşikdüzü Köy Enstitüsü öğrencileri enstitülerde çok sevilen bir horonun sözlerini yazmışlardı. Tüm enstitülerde sabahları ve etkinliklerde oynanan bu horonda söyledikleri, Tonguç için "Okulun pınarından su içtim avuç, avuç/ Enstitüler babası, yaşasın Hakkı Tonguç", Yücel için ise "Gemim geliyor gemim aceledir acele /Bir mektup yazacağım Hasan Ali Yücel'e" dizeleri Karadenizli yoksul halk çocuklarının yaşamlarını değiştiren, onları kanatlandıran bakanlarına, genel müdür-

lerine duyduğu saygının dışavurumudur.

YÜCEL'İN BAKANLIK DÖNEMİ KAZANIMLARI

Cumhuriyet'in Milli Eğitim bakanları 1926 - 1929 Mustafa Necati, 1931 - 1933 Dr. Reşit Galip, 1936 - 1938 Saffet Arıkan, 1938 - 1946 Hasan Âli Yücel, hep birbiri tamamlamışlardı. Cumhuriyet Eğitim Devrimi'nin bütünselliğini aynı inanç, duygu ve heyecan ile taşımışlardı. Mustafa Necati, Cumhuriyet Eğitim Devrimi'nin çatısını kurmuştur. Yücel, Necati'nin bakanlığını "Necati'nin eğitim bakanlığına atandığını duyunca sönük ve paslı eğitim ufuklarımızda beklediğimiz günün doğduğuna inandık. Onun bakanlığı geçiş bütün emellerimizin hakikat olacağı devrin başladığını göstermektedir." ifadeleriyle genç bir eğitimcinin duygu dünyasını yansıtıyordu (16). Dönemin önemli tanıklarından Rauf İnan, Yücel döneminin ve bütünselliği "...Necati'den yedi yıl sonra Milli Eğitimde geniş gelişme ufukları açan Saffet Arıkan'la ondan sonra gelen Hasan Âli Yücel'in büyük başarılarında Necati'nin payı vardır. Onlar, Necati'nin müsteşarı Nafi Atuf Kansu'nun yardımına buldurulup bakanlığa aldığı değerli kişilerdir." ifadeleriyle bize taşır (17). Yücel'in bakanlık dönemi ülkenin siyasi ve ekonomik anlamda büyük zorluklarla karşılaştığı bir dönemdir. Bu dönem, İkinci Dünya Savaşı'nın tüm şiddetiyle sürdüğü ve savaşın ülkemizi tehdit ettiği yılları kapsar. Devletin genel bütçesinden eğitim-kültür işlerine ayrılan kaynak da o anlamda sınırlıdır. Hasan-Âli Yücel, 1938 - 1946 bakanlığı döneminde "İlköğretim, Halk Eğitimi, Köy Eğitimi, Sanat Eğitimi, Mesleki Teknik Eğitim, Güzel Sanatlar, Yayın ve Dil Çalışmaları, Yüksek Öğretim Seferberliği, Ansiklopediler, Dergiler, Özlükler, Resim ve Heykel Sergileri, Müzeler, 1. ve 2. Maarif Şurası, Beden Eğitimi ve Spor Şurası, Neşriyat, Coğrafya, Türk Tarih Kongreleri" ve pek çok alanda önemli çalışmalara imza atmıştır. Bunlardan en önemlisi şüphesiz İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç ile beraber ürettikleri ve evrensel eğitim dünyasına armağan ettikleri kazanım, Köy Enstitüleri aydınlığıdır. Yücel tüm çabalarıyla ülkemizde hümanist bir hareketin öncüsü oldu ve Türkiye, onun bakanlığı döneminde gerçek anlamda Rönesans yaşadı. Yücel hümanizmayı, "İnsanlığın en derin mazarin-den bugüne kadar geçirdiği hayatın mana ve tecrübelerini tanımak bilmek ve onu kısa ömrümüzde tekrar yaşayıp yaşatmaktır." şeklinde tanımlar. Prof. Dr. Ekrem Akurgal, 1997 yılında İzmir'de yapılan Hasan-Âli Yücel Sempozyumu'nda Yücel için "1940'lar da Ankara'da bir Hasan-Âli Yücel havası eserdirdi. Her çeşit kültürel etkinliğine gelir ve ilginç katkılarda bulunurdu. Çok alçakgönüllü bir insandı." diyerek tanıklığını aktarır.

BİRİNCİ NEŞRİYAT KONGRESİ VE TERCÜME BÜROSU

Hasan-Âli Yücel'in bakanlık döneminde imza attığı en önemli çalışmalardan biri 1-5 Mayıs 1939 tarihinde Ankara'da gerçekleşen "Birinci Neşriyat Kongresi" dir. Bu Kongre insanımızı kitapla buluşturmanın kapılarını açmıştır. Kongre ülkenin her yerinde yapılacak basım ve yayın işlerini gözden geçirmeye amaçlıydı. Alınan kararlar arasında "Her yeni açılan kitapçı dükkanın birkaç yıl vergiden muaf tutulması, kitap sevgisini uyandırmak amacıyla ödülleri kolunması, bu ödüllerde kitaba daha çok yer verilmesi, hastahanelerde, vapurlarda, doktor ve dişi muayenehanesi, avukat yazıhanesi vb. yerlerde birer küçük kitaplık konması, gezici kitap sergilerinden vergi alınmaması, illerden köylere kadar halk odaları açılması, istasyon büfelerinde kitap satışlarının zorunlu kılınması, her kahve ve gazinoda bir kitap

dolabının bulundurulması, devlet kitapları dağıtım örgütü kurularak her büyük kentte şubelerinin açılması, kitap ve gazetelerden alınan PTT ücretlerinin azaltılması” yer almaktadır (1.2). Yücel döneminin aydınlanmaya yönelik bir diğer çok önemli katkısı doğu ve Batı klasiklerinin Türkçe’ye çevriminin sağlandığı “Tercüme Bürosu”nun kurulmasıdır. Tercüme Bürosu: 28 Şubat 1940’tan 1946 sonuna kadar 496 eseri tercüme ederek okurlarla buluşturmuştur. 15 kişiden oluşan Tercüme kurulu ilk iş olarak Tercüme dergisini çıkarmaya başlar. Bu büroda Nurullah Ataç başkanlığında Saffet Pala, Sabahattin Eyüboğlu, Sabahattin Ali, Bedrettin Tuncel, Enver Ziya Karal ve Nusret Hız ve pek çok aydın, yazar görev almışlardır. Bu kitapların başında Yücel’in kaleme aldığı yazıda tercüme girişiminin önemini, “Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi, zeka ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet davamız için müessir bellemekteyiz.” ifadeleriyle aktarır. Klasiklerin tercümesi insanımıza dünyanın kapılarını açmıştır. Yücel, eğitim, bilim ve sanat hayatımızın çağdaş bir iklimi taşınmasına yönelik emekleri çok açıktır. Tercüme edilen bu klasiklerin en çok okunduğu yerler Köy Enstitüleri olmuştur. Vedat Günyol bu girişimi “Batı ile kültür tanışıklığındaki amaç hümanizma ruhunun benimsenmesi ve Cumhuriyetin kurulmasıyla başlamış olan Türk Rönesansına hizmet etmektir” ifadeleriyle yorumlar (18).

ANKARA DEVLET KONSERVATUARI

1924 yılında kurulan Müzik Öğretmen Okulu sonrası devrimlerin müzik alanında da yaygınlaşması amacıyla 20 Mayıs 1940 tarihinde Yücel tarafından hazırlanan Devlet Konservatürü kuruluş yasası Meclisten geçer. Ankara Devlet Konservatürü ve Opera, Hasan Âli Yücel’in başkanlığı döneminde kurulmuş kurumlardır. 3 Temmuz 1941 tarihinde Ankara Devlet Konservatürünün ilk mezunları için düzenlenen diploma töreninde Yücel, “...Bir gün bizim bütün insanlığın idrak edeceğine inanmış bulduğumuz Türk Hümanizmasının yepyeni bir safhası, Devlet Konservatürünün bağrında doğmaktadır. Türk hümanizması, beşer eserine istisnasız kıymet veren, ona zamanda ve mekanda hudut tanımayan hür bir anlayış ve duyuştur. Hangi milletten olursa olsun insanlığa yeni bir düşünüş, yeni bir duyuş getiren her esere bizim yüreklerimizin besleyeceği his, ancak saygı ve hayranlıktır. Biz bu saygı ve hayranlık duygumuzu nazari bir bakışla değil, yaparak ve yaşayarak, kendimizin kılarak ifade ediyoruz... Müellif bizden olmayabilir, bestekar başka milletten olabilir. Fakat o sözleri ve sesleri anlayan ve canlandıran biziz. Onun için Devlet Konservatürünün temsil ettiği piyesler, oynadığı operalar bizimdir, Türk’tür ve millidir...” ifadeleriyle sanata ve müziğe bakışını ifade eder (1,19).

YÜCEL VE 1946 ÜNİVERSİTE REFORMU

Hasan-Âli Yücel döneminin bir diğer çok önemli kazanımı 13 Haziran 1946 tarihinde çıkarılan 4936 sayılı Üniversiteler Yasası’dır. Üniversite tarihimizde ilk özerk-demokratik üniversite kavramı bu Yasa ile hayatımıza girmiştir. Yücel 1939 yılında toplanan Birinci Maarif Şurası’nda yaptığı konuşmasında ve Şura

kararlarında üniversitenin amaçlarını, “Üniversitenin amacı; iyi gözlem, iyi inceleme ve deney, doğru düşünme yeteneğini taşıyan ve bilimsel yöntemleri alışkanlık haline getirmiş bir zihniyetle donanmış, yüksek bir idealin heyecanına tabi olarak gelişme yolunda ileri ahlaklı, düzeyi yüksek, bilim, meslek ve sanat adamları yetiştirmeye çalışmaktır.” şeklinde tanımlar(20).

Yücel, tek parti döneminde bilgiyi üretme-yaratma anlayışıyla özerk-demokratik üniversite için adım atması çok değerlidir. Yücel üniversiteyi, “Üniversiteler fakültelerden, enstitü, okul ve bilimsel kurumlardan oluşmuş, özerkliği ve tüzel kişiliği olan, yüksek bilim, araştırma ve öğretim birlikleridir.” şeklinde tanımlamıştır. Yasayla ilgili olarak Yücel şöyle der, “Bu kanun tasarısı Türk bilim hayatında, Türk üniversitelerinde yeni bir gelişmenin, ilerlemenin müjdecisi olacaktır... Ana prensip üniversitelerin özerk olmasıdır. Bu özerklik, yönetimde, öğretimde ve mali alanlardadır. Üniversitelerin özerkliği bir oluşun, erginliğin ifadesi olduğu zaman değerlidir. Biz, üniversiteyi oluşturan fakülteleri kendi örgütleri içerisinde bağımsız ve ondan oluşan üniversiteleri aynı suretle muhtar, özerk birer kurum halinde bu kanunla yeniden düzenliyoruz... Biz, yönü ne olursa olsun, ister sağ ister sol, yetiştireceğimiz genlerin yetişmelerinde özgürlüklere engel olucu bir özgürlüğü, özgürlük değil istibdat saymaktayız...” Yücel’in bu değerlendirmeleri ve düşün dünyasındaki üniversite kavramı 2021 üniversitelerine ders olmalıdır. Dışarıdan denetim yerine iç denetim hayata geçmiştir (1,2).

Hasan-Âli Yücel’in başkanlığı döneminde Ankara Fen Fakültesi (1943), İstanbul Teknik Üniversitesi (1944), Ankara Tıp Fakültesi (1945), Balıkesir Necati Eğitim Enstitüsü (1946), İzmir Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu açılır. Yücel’in 1943 yılında Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi açılışında yaptığı konuşmada şunları söylemiştir, “...Her ilerleme, hiç kimsede tereddüt etmemelidir ki, pozitif bilimin ışıkları altında olmaktadır. Tarih içinde Avrupa rönesansından sonraki asırlarda ilerleyen milletlere ayak uydurmadan zaman kaybetmiş bir millet olarak biz, aradaki açığı kapatmaya mecburuz...Bilmeliyiz ki, her türlü hurafeleri silip, süpürecek olan bereketli yağmurlar, pozitif bilimlerin yaşatıcı ve besleyici bulutları içerisinde. İskolastik ve bizim tarihimizdeki adıyla medreseçilik zihniyeti, ancak pozitif bilimlerin prensiplerine ve deneyimlerine inanmakta ortadan kalkabilir. Cumhuriyetin eline geçtikten sonra gerçek hüviyeti alabilen Üniversitemizde, anahtarları hademede duran fizik aletlerine el sürmeden mezun olmuş üniversiteler, nihayet bizimle yaşıttılar... Bu vesile ile bizim İstanbul Fen Fakültemizde olduğu gibi bilim zihniyeti ve arama ruhu hakim olacaktır.” Bu konuşma pozitif bilimlere bakışını ortaya koyan önemli bir belgedir (1.2).

8 Kasım 1943’te Fen Fakültesi açılış töreninde öğrenci olarak bulunan Prof. Dr. Erdal İNÖNÜ tanıklığını: “Hasan Ali YÜCEL’in konuşması inanmış Atatürkçü bir Cumhuriyet yöneticisinin özgüvenini ve sınırsız iyimserliğini yansıtıyordu. Yeni kurulan bir Fen Fakültesi olmasına bakmayıp buradaki öğrencileri bilimin doruklarına erişmeye çağırıyor, buradan mezun olacak gençlerin dünya bilimini ileri götürececek buluşlar yapacağına inandığını belirtiyordu” ifadeleriyle aktarır (21).

YÜCEL’İN ENDİŞELERİ

Yücel’in endişelerini 1946 seçimleri öncesi bakanlıktan ayrılmadan önceki gözlemlerinde görebilmekteyiz.

Yücel gözlemlerini, “... DP’nin yaptığı propagandaları görüp dindeldikçe endişe ediyorum. Çünkü demokratik bir parti propagandası değildi. Yer yer gerici tahrir ediliyordu. Atatürk ve eserlerini yıkmak için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlardı. İnönü’ye, bu demokrasi filan değil, düpedüz gerici, dedim. Fakat İnönü çok partili demokrasi rejimine gönül vermişti bir kere... Politikadan ayrılmaya karar vermiştim...” şeklinde aktarır. Yücel, 1946 - 1961 arasında yazmaya, düşünmeye, düşüncelerini söylemeye devam eder. Ülkedeki gelişmeleri endişeyle izleyerek, “Şimdilerde cemiyetimiz eskiye pek daldı. Bugünden üzüldükçe, gerilere gitmeye, saadet devirlerini, tarihe karışmış anlarda aramaya pek düştü. Bu gidiş ve arayış, bizde tarih bilincini uyandırıcı birecessüs hissinden ziyade sıkıntılı ruhlar için bir nefes alma, sığınak bulma duygusu oldu. Bu fena!... Bu fena!.. Çünkü geride yaşayarak ileri insan olma imkânlarını azaltmaktadır. Eskiye ve geçmişe bilme başka, eskide ve geçmişte yaşama başka şeydir. Ölmüş günlere bağdaş kurarak, ses hızını geçen uçak devrinde mazi afyonkeşliği etmek, uyumak değil ölmektir. Ölemeyiz, yaşama mecburuz.” ifadeleriyle günümüze yönelik halâ geçerli olan uyarılarını onurla yapar (27). 28 Aralık 1938’de başladığı Milli Eğitim Bakanlığı görevini 7 Ağustos 1947 tarihinde bırakırken yayınladığı demeçte, “Göreve geldiğim gün ile görevden ayrıldığım şu an arasında, öğretici ve öğrencileri birkaç misli artan ve gelişen bir eğitim ailesine en derin minnet ve hürmet duygularıyla veda etmekten mutluluk duyuyorum” diyerek Bakanlığa veda eder.

YILLAR SONRA YENİ ANAYASA İÇİN YÜCEL’İN ÖNERİLERİ VE TONGUÇ İÇİN SÖYLEDİKLERİ

Yücel, vefatından kısa bir süre önce 1960 Anayasası için çalışmalar yapar, önerilerini, “Ulusça kurtuluşumuzun ana şartları, bence şunlardır.” diyerek yayımlar. Önerileri: Mahkemede ve hükümet organlarında “Namus” ve Adalet”, devlet işlerinde milletten gizli bir noktanın bulunmaması, iftiralara ve haksızlıklara yol açan, muhatabı meçhul arkadan muamelelerin kalkması, suçların açık, suçlulukların ancak mahkemelerde yargılanır olması, savunmasız hiçbir vatandaşın hiçbir hükme konu olmaması, okuryazarlığın yüzde yüz gerçekleşmesi ile başlayacak medeni seviyeye yükselmesi, Müspet bilimin ve aklın her türlü düşüncelere hakim olması, Müslümanlığın asıl kaynaklarına gidilerek milletçe ne olduğunun anlaşılması, Atatürk devrimlerinin sarsılmaz prensipler olarak günün iktidarlarınca samimi surette kabul edilmesi, Türk milletinde, yeniden bir kurtarıcı aramaya bilincinin uyanması, Bu şartların gerçekleşmesini düzenleyecek bir Anayasa ve ona göre kurulacak normal demokratik idare... Bugün ve her zaman Türk aydınına düşen başlıca görev, düşündüğünü düşündüğü gibi söyleyip yazmaktır. Bu kadarına cesareti yoksa susmak! İtikadımıza, başımıza gelen belaları kaynağı, aydınların düşündüklerinden gayrisini söyleyip yazmalarıdır (1,2).

Yücel, en yakın çalışma arkadaşı Tonguç için “Zekaca taze, düşünüşçe yeniydi. Onun için daima devrimci kaldı.” tanımlamasını yapar. 23 Haziran 1960 tarihinde Tonguç’un vefatı sonrası 7 Temmuz 1960 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayımladığı “Çilekş Tonguç” adlı yazı bir dostun arkasından emeğini selamlamak adına yazılabilecek en güzel yazıyı yazar: “Bu satırları gözyaşlarımla yazıyorum. Kırk yıllık dostum ve uzun yıllar çalışma arkadaşım İsmail Hakkı’yı Cebeci’nin susmuşlar diyarına bırakıp döndüğüm şu anda, mezarının başında yüreğimden gelenleri dökerek konuştuğum gibi derin bir acı

inde kalemimi kalbimden taşan duygularım akışına bırakıyorum... Üstünden ve altından uğradığı vefasızlıklara karşı gösterdiği sabır, Tonguç'un ne kuvvetli bir adam olduğunu delildir...Tonguç, Türk eğitiminin Pestalozzi'sidir. İsviçreli Pestalozzi, yoksul ve kimsesiz çocukları okutup eğitmek için çalışmıştı. Tonguç, aynı acıyan ruhla köy çocuklarımızı bilginin ışığına kavuşturmak için çabaladı...Tonguç siyasete kurban edilmiş, davamızın unutulmaz şehididir...O'nu baba bilen on binlerce Türk genci, onun yakıp verdiği meşaleyi ellerinden düşürmeyerek güzel yarınlara taşıyacaktırlar... Tanrı Türk Milletine onun gibi sahici hizmet adamları bağışlasın." ifadeleriyle Tonguç'u selamlar .

1997 UNESCO VE HASAN ALİ YÜCEL

Türkiye 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletler eğitim ve bilim kuruluşu olan UNESCO'nun kurucularındandır. 4 Kasım 1945 tarihinde Londra'da yapılan konferansa giden Yücel burada yaptığı konuşmada, "Biz buraya yirmi yıl içinde insanlığın yeni isteklerine uymak için bütün kurumlarında inkılap yapmış ve yeni nesillerini barış ve sevgiyle , milletlerarası dostluğa insanlar yetiştirmiş bir milletin temsilcileri olarak katılıyoruz. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden beri kendi güven ve rahatını başka milletlerin güven ve rahatlığında aramıştır." diyerek genç Cumhuriyet'in dünya barışına bakışını aktarmıştır (26). 25 Ekim-16 Kasım 1995 tarihlerinde Paris'te toplanan UNESCO Genel Konferansı'nda doğumunun 100. yıl dönümünde 1997 yılını **Hasan Âli YÜCEL Yılı** ilan etmişti. Gerçek şöyleydi: "...UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, Türkiye'de eğitim alanında reformlar yapan, kırsal kesimde okumaz-yazmazlığa karşı koymak için Köy Enstitülerini kuran, programlı bir şekilde Dünya Klasiklerini Türkçe'ye çevirten, UNESCO Kuruluş Anlaşmasına ilk 20 ülke arasında bulunan Türkiye adına imza koyan ve UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Kurucusu şair-yazar, eski Milli Eğitim Bakanı merhum **Hasan Âli YÜCEL'in doğumunun 100. yıldönümü olan 1997 de anılmasını kararlaştırmıştır...**" Görüldüğü gibi Yücel UNESCO'nun bu kararıyla evrensel dünyaya taşınmıştır (1).

YÜCEL İÇİN SÖYLENENLER

İsmail Hakkı Tonguç, 1953 yılında yazdığı Öğretmen Ansiklopedisi ve Pedagoji Sözlüğü kitabını 14. 4. 1953 tarihinde yol arkadaşı, bakanı Yücel'e : "**Sayın Hasan-Ali Yücel'e...Bakanlığınız zamanında temelleri sağlam işler gerçekleşmemiş olsaydı, bu kitabın birçok maddeleri pek cılız ve kısır kalırdı. Müşterek ülkülerimize dayanan başarıların, sizin tabirinle doğum sancılarını çekmeyenler, eğitim alemindekileri hareketleri savunamazlar. Hamuru alnterimizle yoğrulmuş olan bu kitabı, geçmişin iyi günlerini hatırlayarak saygı ve sevgilerimle bezeyerek sunuyoruz**" ifadeleriyle imzalar(29).

Can Yücel, babası Hasan Âli Yücel için, "...**Hasan Ali Yücel bir kent çocuğuydu. Tanıyanlar da bilirler, babam bir şehir çocuğuydu. Alaturka sever, şiiir sever, insanlarla sohbet etmeyi, yani eski anlamıyla meclis-i ârâ bir insandı. Ama aynı zamanda, insan olma meselesini, kendi halkının insan olma meselesini bütün olarak görece kadar da geniş yürekli ve vicdanlı, bilinc sahibi bir insandı. Yani bir insanın kendi başına bir insan olamayacağına kadar bir hafsala genişliğine sahiptir...**" değerlendirmesini yapmıştı (7). Yücel ve Tonguç'a çok yakın bir isim olan yazar, edebiyatçı, akademisyen Sabahattin Eyüboğlu ise Yücel için, "**Yücel memleketçi insandı... Yücel bu memlekette cömert, su götürmez anlamıyla iş**

görmüş bir adamdı... Yücel, öldüğüne inanılmayan insanlardandır. Çünkü sağken ölmüşlerden değildir. Derdinden çok sevincini yüceltir, yayar; hiç ölme-yecekmiş gibi yaşardı... Taşkın dirliliği, gürbüz kahkahası ve hele yalın, keskin bakışlı, sağlam renkli gözleri ölümü kovar gibiydi çevresinden. Ölümün bir fiskeyle yıktığı Yücel gürül gürül yaşayan bir insandı." ifadesiyle Yücel'i özetlerken, Tonguç için "İsmail Hakkı Tonguç, batılı olduğu kadar yerliydi. Kafasında kurduğu yapının planı batılı, taşı-top-rağı yerliydi. İzlediği eğitimciler Batılı, özlediği aydın insanlar yerliydi. Köy ve enstitü kelimelerinin yan yana gelmesi bundandı... Tonguç yeni bir Türkiye'nin özlemi içinde yaşlı bir genç, bir eğitim delikanlısı olarak öldü... Tonguç, ölürken sanlar, şerefler beklemek şöyle dursun, kendi eserini eleştirmekle uğraşıyordu: Enstitülere daha çok kız öğrenci almalıydık...Fırsat varken İnönü'yü dinleyip daha çok enstitü açmalıydık... Eğitimde sinemadan yararlanmalıydık diyordu... Tonguç'la taş taşımak, türkü söylemek gibi tatlı gelirdi insana. Ne mutlu Tonguç'la çalışmış olanlara..." ifadelerini kullanıyordu (22). Canan Eronat; babası Yücel için, "**Babam yaptığı işten çok keyiflenen biriydi, babam için yaşamak keyifti, kafası, yüreği ve bütün benliğiyle anını yaşamak, acısıyla tatlısıyla duya duya doya doya yaşardı.**" ifadesini kullanır. (27). Niyazi Altunya; Yücel'in başarısında çok yönlü kişiliğinin ve donanımının, engin hoşgörü ve özgüvene sahip olmasının, bü-tüncül dünya görüşünün, kurduğu kadroların, bakanlık içinden gelmiş olmasının altını önemle çiziyor. Yücel'in yaşam felsefesini anlatan bir cümle olarak antik çağ filozoflarının "**Bilgi kuvvettir.**" ifadesini kullanıyor. (27). Prof. Dr. Yakup Kepenek, Yücel'i "**Mustafa Kemal döneminin şekerden dokumaya, uygarlığın hamuru kağıttan ulusal bağımsızlığımızın simgesi sayılan demir çeliğe dek gerçekleştirdiği makineleşme sürecinin tümüyle içindedir. Çünkü Yücel makineleşen Türkiye'nin nitelikli insan gereksinmelerini karşılamaktan sorumludur; gelişmenin temeli olan eğitim, bilim ve kültür boyutunu üstlenmiştir.**" ifadeleriyle yorumlar(28).

SONUÇ

Köy Enstitüleri, Fransız Devrimi, Avrupa'daki iş okulu arayışları, Sovyet Devrimi'nin ürettiği düşünceler, Osmanlı'nın son dönem aydınları Ethem Nejat, Satı Bey, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, İsmail Mahir Efendi, Rahmi Balaban gibi pek çok düşünürün ifade ettiği düşüncelerin Cumhuriyet Eğitim Devrimi ile birlikte Türkiye koşullarında dönemin Milli Eğitim Bakanı Yücel'in oluşturduğu aydınlık iklimde Tonguç tarafından yapılan özgün bir sentezin adıdır. Yücel, ışık saçan Milli Eğitim Bakanı olarak yaratıcı ve verimli çalışmalara imza atarak aydınlanma düşüncesini kitapla, yayınlarla, müzikle, üniversiteyle ülkemize taşımıştır. Onlar, ülkemizin eğitim-kültür dünyasına ve Cumhuriyet Eğitim Devrimine işle, emekle, tutkuyla, kitaplarıyla, yazılarıyla değerler katmışlardır. Tüm bu değerlendirmelerden sonra Yücel ve Tonguç'un tüm emek ve çabalarını "**Cumhuriyettir, okuldur, eğitim hakkıdır, sanattır, kültürdür, kitaptır, özerk üniversitedir, operadır, tiyatrodur, halk danslarıdır, müziktir, karma eğitimin, laik, demokratik, bilimsel eğitimi adıdır.**" şeklinde özetlenebilir. Köy Enstitüleri, aşılamaayan bir Cumhuriyet projesi olarak ülkemiz insanların çok zor koşullarda, kendi insanına güvenerek, akıl ve bilimle buluşarak nasıl yaratıcı-üretici olabileceklerinin bir destanıdır. Belleklerimizde, yüreklerimizde hep iyiden, güzelden, emekten yana aydınlık bir referanstır ve günümüzde yaşanan çok ağır eğitim ve kültür sorunlarının çözümünde çok önemli esin kaynağıdır. Anılarına saygıyla.

KAYNAKÇA

- 1) Çıkar. M.(1998) Hasan-Âli Yücel ve Türk Kültür Reformu, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul
- 2)Coşkun. A. (2007), Hasan-Âli Yücel Aydınlanma Devrimcisi, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul
- 3)Altunya.N. (2018), Köy Enstitülerine Toplu Bakış, Eğitim-İş Yayınları, Ankara
- 4)Kocabaş.K. (2019)Köy Enstitülerinden Günümüze Eğitim ve Ara-yışlar, EBSO Yayınları, İzmir
- 5)Tonguç'a Kitap (1961), İnce Dergisi Yayınları, Ekin Basımevi , İstanbul
- 6) Tonguç. E. (2000), 60.Kuruluş Yıldönümünde Köy Enstitüleri, TED Yayınları, Ankara
- 7) Topuz.H, Ünsal.H. (1984) Cumhuriyetin Beş Dönemeci, Sergi Yayınları, İzmir
- 8)Başaran.M. (2008) Özgürleşme Eylemi Köy Enstitüleri, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul
- 9)Aydoğan. M. (1997), İsmail Hakkı Tonguç, Kitaplaşmamış Yazıları, Cilt-1, KEÇEV yayınları, Ankara
- 10)Türkoğlu.P. (2000) Tonguç ve Enstitüleri, , Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul
- 11)Tonguç.E.(2007), Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç, Yaşamı, Öğretisi, Eylemi, YKKED Yayınları, İzmir
- 12)Kemal.Y. (2006) Büyük Bir Adam Tonguç Baba, Cumhuriyet Gazetesi, 26.6.1960
- 13)Kocabaş. K. (2017) Beşikdüzü Aydınlığı, YKKED Yayınları, İzmir
- 14)TC Maarif Vekilliği (1991), Birinci Maarif Şurası, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul
- 15)Kirby. F. (2000) Türkiye'de Köy Enstitüleri, Güldiken Yayınları, Ankara
- 16)Başgöz. İ. (2005)Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk, Pan Yayıncılık, İstanbul
- 17)İnan. R. (1980) Mustafa Necati, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- 18)Günyol.V. (1983) Türkiye'de Çeviri, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt-2, İstanbul
- 19)Yücel. H. A. (1993) Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri, Kültür Bakanlığı Klasikleri, Ankara
- 20)Hatipoğlu.T.(1997) Hasan-Âli Yücel ve 1946 Üniversiteler Kanunu, Hasan Âli Yücel Sempozyumu Kitabı, İzmir
- 21)İnönü.E. (1996) Anılar, Düşünceler, İstanbul
- 22)Eyüboğlu. S. (1999) Köy Enstitüleri Üzerine, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul
- 23)Kocabaş, K (2016) , Köy Enstitülerinin Mimarı İ.Hakkı Tonguç, Öğretmen Dünyası Yayınları, Ankara
- 24)Kocabaş.K.(2015), Köy Enstitüleri ve Fen Eğitimi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, İstanbul
- 25) Altunya, N. (2005), Köy Enstitüsü Sistemine Toplu Bakış, Kelebek Matbaası, İstanbul
- 26) Başaran.M. (1997) Büyük Aydınlanmacımız, Hasan-Âli Yücel Köy Enstitüleri ve Köy Eğitimi ile İlgili Yazıları-Konuşmaları, KEÇEV Yayınları, Ankara
- 27)Hasan-Âli Yücel Anma Toplantısı (1993) Türk Eğitim Derneği Yayınları, Ankara
- 28)Kepenek. Y.(2011)Hasan-Âli Yücel'de Hürriyet Kavramı, Editör: Kemal Kocabaş, Hasan-Âli Yücel Sempozyum Kitabı, YKKED Yayınları, İzmir
- 29)İnan. R. (1995) Atatürkçü Destansal Milli Eğitim Bakanı Hasan-Ali Yücel, Eğitim-Der Yayınları, Ankara

Ben de “Koşmaktayım O Devrin Ardından”

Güzel Yücel Gier

Dedemle tanışmadan o bu diyarlardan gitmiş. Ama ne gariptir onu hep hissetmiş onu tanıdıkça daha bir zenginleştiğimi fark etmişimdir. Hiç beklemediğim bir zamanda, aniden, bıraktığı izler, eserler karşıma dikilivermiştir. Bazen aile arasında anlatılan anılarda, bazen onun yaptıklarını öğrendiğimde, bazen de yazdıklarını okuduğumda bu izleri sürmüşümdür. İlk aklıma gelen anı Ankara Sıhhiye'deki oldukça loş bir ev... Kitapları hatırlıyorum. Hayretle bütün duvarları kaplayan kitaplıklarda bulunan kitapları dedemin nasıl okuduğunu merak edişimi. Sonra Dragos'daki ev... Babaannemin güler yüzü ve dedemle paylaştıkları oda, cibinlikle bezenmiş kocaman bir yatak. Bu kocaman yatakta babaannemin bizleri koynuna alıp hikayeler anlatmasını... Sonra dedemin gardırobu, kravatları giysileri daha bir sürü şey. Ne kadar şık bir adammış diye içimden geçirirdim. Sonra babamın bizleri götürdüğü Köy enstitülerinin kuruluş günlerinde, gecelerinde dedemin anılmasını.. İlkokuldan itibaren şiirlerini, yazılarını okumaya başlayınca dedemle daha bi sıkı fıkı olmuşuk. Öğretmenlerin Hasan Âli Yücel'in torunu diye beni göstermelerini, onun eserlerini sormalarını hatırlıyorum. Ne yalan söyleyeyim biraz utanırdım sınıfın ortasında.

O devrin en güzel Maarif Bakanı, düşünürü, şairi, eğitimsi; tüm bunların içinde o bir baba ve dede idi. Yaşamındaki olaylar, bazen şiire, bazen de yazılara dönüşüyordu. Doğduğumda bana yazdığı yazı benim için çok önemliydi. Babam da kervana yeni katılanları ve kervandan ayrılan çok sevdiği insanları şiirle selamlamıştı ya da yolcu etmişti. İkisinde de ölüm ve doğum bu iki zıt olay şiirlerinde ve düşüncelerinde hep var olmuştur.

Türkiye'de kültür reformunu gerçekleştirmiş, devlet adamı, şair, yazar, musikîşinas, aydın, gelmiş geçmiş en önemli Millî Eğitim Bakanı, Köy Enstitülerinin kurucusu ve benim tanıdıkça daha çok sevdiğim dedem...

Çocukluğu ve Gençliği

Sene 1887, Hasan Âli İstanbul'da dünyaya gelir. Babası Âli Rıza Bey, gerçekten de sert bir baba olup mevlevî neyzen bir kişidir. Âli Rıza Bey, babasının yani Hasan Âli efendinin kurduğu Posta Telgraf Nezaretinde müfettiştir. Annesi Neyire Hanım oğluna aşık, açık fikirli bir kadın ve oğlunun en büyük desteğidir. Annesinin babası kaptan Ali Bey, Ertuğrul firkateyni süvarisi olup kaptan eğitimini Heybeliada'daki Bahriye Mektebi'nde tamamladıktan sonra Bahriye Nazırlığında görev alır. Aynı zamanda resim, harita ve hat alanındaki üstün yeteneği dolayısıyla Şehzade Mecit'in de öğretmenliğini yapar. Dönemin sultanı II. Abdülhamid dış siyasette uzlaşmacı bir tutum izlerken, ülke yönetiminde sert bir politika uygular. Uzakdoğu'ya Osmanlı'nın varlığını hissettirmesi için Japonya'ya, Ertuğrul Firkateyni ile bir sefer düzenler. Kaptan Ali Bey'in geçtiği limanlardan “İsmetli, hakikatli hanımcığım” diye karısına yazdığı mektuplardan büyük büyük dedemin izini süreriz. Yılların yıpratmış firkateyn bu uzun sefere dayanamaz Japonya seferi dönünde Ali Bey, 500'e yakın mürettebatıyla Ertuğrul Faciasında hayatını kaybeder (1). Hepimizin Türk-Japon dostluğunun bir simgesi olarak düşündüğü “Ertuğrul Firkateyni” 1890 tarihinde Japonya dönüşü sulara gömülür. Gemiden kurtulanların anlattıklarına göre Ali Kaptan kasırga nedeniyle geminin batacağını anlamış ve sadece törenlerle giyilen üniformasını giyerek mürettebatına cesaretini göstermiştir. Hasan Ali Bey bu güzel insanın kızı, Neyire Hanım'ın oğludur.

Sülâlede iki kaptan daha var. 1802'de III Selim zamanı Rus muharebesine katılmış İsmail Tosun Ağa. Bahriye Miralayı Şükrü Bey ise anne tarafından bir akraba. Süveyş Kanalı açıldığında ilk geçen Türk gemisinin kaptanıdır. Denizle bu kadar haşır neşir olmamda biraz da sülâlemin etkisi var galiba. Çocukluğumda babamın beni İstanbul Boğazında denizi meslek haline getirmem için yüreklendirdiğini hatırlıyorum şimdi...

Hasan Âli Yücel çocukluğunu, gençliğini “Geçtiğim Günlerden” kitabında nefis Türkçesiyle bize şöyle aktarır: “Abdülhamit saltanatının son seneleri. Yirminci asrın başları: Avrupa, ne olduğunu hiç mi hiç bilmediğimiz Amerika; büyük endüstri devrinin en hummalı kuruluş devrinde: Biz uykuda ... Memleket tam sömürge... Her şey ucuz, fakat para pahalı... O tarihlerde herkes evlerine kapalı, kapalı perdeler arkasından gelecek seslere kulak kesilmişler. Ortalık pek bir karanlık. Okullar ezbere bir dünya”. Her şeye rağmen arada bir güneş gözükmüş gibi olur; musiki, hidrellez eğlenceleri, ramazan, bayramlar, çocuksu aşklar ama hepsi kısa sürer. Derken 1908 gelip çatar ve bir curcunadır başlar: İkinci Meşrutiyet'in ilanı. Dedem o zamanlar 10 yaşında bir çocuk “Hasan Âli”. Sokaklarda bağırarak çağıran kalabalığın “Yaşasın Hürriyet”, “Yaşasın İttihat ve Terakki” demelerinin ne anlama geldiğini bilemez ama merak eder ve çevresindekilere sorar. Ayrıca, Can Yücel'in dediğine göre “Hasan Âli Bey kendini dar atıyor kalabalığın içine. Çıkış o çıkış, bir daha eve girmemiş, girdiyse de her zaman bir ayağı eşikteymiş” (2).

Hasan Âli, Mekteb-i Osmani'yeyi bitirdikten sonra Vefa İdâdisine gider. Birinci Dünya Harbi gelir, sonrasında ise artık hukuk fakültesi öğrencisidir. Burada hocası Celâlettin Arif Bey'le tartışmasından dolayı hukuk eğitimi kısa sürer. Anlamadığı konuyu hocasından ısrarla anlaşılacak bir şekilde anlatmasını isteyince, hocası: “Bu kadar anlayışsızlıkla hukuk talebeliği edilmeyeceğini zannedirim” der. Hasan Âli ise “Çok hakkınız var benim gibi anlayışsız birinin hukuk talebesi olmayacağı muhakkak ama sizin gibi anlatmasını bilmeyen birinin de hukuk müderrisi olmayacağını zannediyorum” der. Bunun üzerine Hukuk Fakültesinden ayrılması istenir. Müdürün önerisine uyarak Edebiyat Fakültesinin Felsefe Şubesi'ne kaydolur. Bu anılardan Hasan Âli Yücel'in kişiliğinin ip uçlarını yakalayabiliriz.

Meslek Hayatı

Hasan Âli fakülteyi bitirdikten sonra çeşitli dergilerde şiirler ve makaleler yazar. Özellikle felsefe konuları ile ilgili yazıları büyük bir dikkat çeker. Bu dönem Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile dostluklarının başladığı dönemdir. Yıl 1921'dir. Çöküşün, yıkılışın, yenilgilerin izlerini bedenlerinde ve beyinlerde taşıyan, gelişmelerinde kara ekmek ve öfke ile beslenen, cephelerindeki deneyimlerin etkileriyle dopdolu bir kuşak. Bu sırada Hasan Ali "Felsefe Tedrisatı" (Felsefe Öğretimi), "Tali Tahsilde Vahdet" (Ortaöğretimde Birlik) başlıklı yazılarını Dergâh dergisinde yayınlanır. Bu yazıları, dergiyi çıkartanlardan Yakup Kadri'nin dikkatini çeker; bu genci tanımak ister. Böyle bir ortamda konusu felsefe olan bir yazı vesilesiyle karşılaşmaları bu dostluğun nasıl bir temele oturduğunu gösterir.

O dönem Ahmet Hamdi Tanpınar ile dostluklarına başladıkları zamandır. Hamdi Bey Hasan Âli Yücel ile ilgili dostluklarını şöyle anlatır. "Bazı dostluklar vardır ki kolay kolay yıl hesaplarına girmezler. Onlar kalbin hafızasında, kendi varlıklarını kendi kanunlarıyla yaşarlar. Hasan-Âli'yi, şu anda hatırladığım gibi gerçekten 1919 yılında mı tanıdım? Yoksa bütün ömrümüz boyunca beraber miydik? İçimde kuvvetli bir taraf daha ziyade ikincisine inanıyor ve ben buna hiç şaşmıyorum. Sevgiler ve dostluklarda inançlar ve düşünceler gibi işklerini bütün hayata taşırır" der.

Kurtuluş Savaşının zaferle bitmesinden sonra İzmir'de ve daha sonra da çeşitli liselerde felsefe ve edebiyat öğretmenliği yapar. Öğretmenlik yaptığı dönemde "Felsefe Elifbası", "Sûri ve Tatbiki Mantık" ve "Türk Edebiyatı Numuneleri" adlı kitapları basılır. Bakanlık müfettişi olduktan sonra Anadolu'yu karış karış dolaşır. Bir yıllığına gönderildiği Fransa'da eğitim, öğretim ve kültürü inceleme fırsatı bulur. Yurda dönünce "Fransa'da Kültür İşleri" adlı kitabı yayımlar.

1930 yılında başlayan ve üç ay süren Atatürk'ün ülkeyi tanımak ve değerlendirmek için yurt çapında yaptığı geziye Maarif Vekâleti temsilcisi olarak katılır. İkinci kez karşılaştığı Atatürk'ü yakından tanıma, düşüncelerini tam anlamıyla öğrenme fırsatını bulur. Ülkenin kuruluş çabalarına katıldığı bu dönemde de şiirlerini ve yazılarını yazmayı sürdürür. Özellikle Goethe, Mevlâna ve Tevfik Fikret hakkındaki incelemeleriyle kafasındaki doğu batı sentezini berraklaştırmaya çalışır.

Bakanlık Dönemi

Atatürk'ün ölümünden kısa bir süre sonra Milli Eğitim Bakanlığında getirildiğinde Cumhuriyet'in ilkelerini yurda yaymak konusunda fikri temellerin bir kısmı atılmıştı. Hasan Âli Yücel Cumhuriyet'in sivil kanadında yer almış bir aydın olarak ikinci 10 yılda önemli görevler üstlenir.

Yücel 1939 yılında Birinci Türk Neşriyat Kongresini toplar. Bu kongrede: "Neşriyat işlerinde de tam demokrat bir ruh ve tam realist bir düşünce ile çalışmak... Memleketin kültür hayatının terakki ve inkişafı" amaçlanır. Bu çalışmalarını Birinci Maarif Şurası izler. Şura'da eğitim ve kültür alanında birçok kararlar alınır.

1940 yılında Köy Enstitüleri yasası çıkarılarak köy okullarında görev alacak olan öğretmenleri yetiştirmek üzere Enstitüler kurulur. İlköğretim Genel Müdürü ve Köy Enstitülerinin mimarı olan İsmail Hakkı Tonguç ve enstitülerde görev yapan yönetici aydınlarla bu okulların sayısı 21'e ulaşır. Milli Eğitimde atılımlar birbirini izlerken, bir yandan Köy Enstitüleri bütün ülke düzeyinde kök salıyor öte yandan orta öğretim, mesleki ve

teknik öğretim yapısal bir değişikliğe uğruyordu. Yücel, ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik koşullar bağlamında mesleki ve teknik eğitimin önemi kavrayanların başında geliyordu.

Yücel, Neşriyat Kongresi'nde batı dillerinden Türkçeye çevirinin önemini ve gerekliliğini vurgular. Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu, Sabahattin Âli gibi aydınlardan oluşan tercüme bürosu ile dünya edebiyatı klasiklerinden birçok çeviri yapılır. Bu çevirilerin yarıcılık etkisi kısa bir süre sonra şiirde ve edebiyatta görülmeye başlar. Türk Neşriyat Kongresi'nde ansiklopedik yayınların önemi belirtilerek devletin bu alanda öncelik yapılması istenir. İslam ansiklopedisi, Türk Ansiklopedisi, Sanat Ansiklopedisi'nin yanısıra Tercüme, Tarih Vesikalari ve birçok dergi o dönemde yayımlanmıştır.

Hasan Âli'nin kültür alanında en önemli girişimlerinden biri de Devlet Konservatuvarını kurmasıdır. Müziğinas Hasan Âli'nin çok güzel bir sesi olduğunu ayrıca Türk sanat müziği güfte ve besteleri olduğunu aileden duyardım. Bestelerini hala zaman zaman radyodan dinliyorum.

Sen bezmimize geldiğin akşam seher olmaz

Aşkın beni sermest ediyorken keder olmaz

Ölsem de senin uğruna, canım heder olmaz

Sen saçlarını çözdüğüm akşam neler olmaz

(Suznak makamı Beste ve Güfte Hasan Âli Yücel 'e ait (3)

Yücel'in bakanlık yaptığı dönemde eğitim ve öğretimin son aşaması olan üniversiteler için yapılan çalışmalarla, Yüksek Mühendis Okulu İstanbul Teknik Üniversitesi'ne dönüştürülür. Ankara Tıp Fakültesi kurulur ve dört yıl süren bir hazırlıktan sonra 1946'da "bütçe, öğretim ve yönetim açısından özerk, memleketi ilgilendiren konular başta olmak üzere bilim ve teknik meseleleri çözmek için inceleme ve araştırmalar yapmak" amacıyla Üniversiteler Kânunu çıkarılır.

Kültür Reformlarının ardından

Yurt çapında bu çalışmalar yapılırken, dünya savaşı bütün hızıyla sürmekteydi. Türkiye'nin ikinci dünya savaşından çıktıktan sonra yer aldığı saflar değişir. Hükmüt olan CHP'nin sol kanadı tasfiye edilir ve Yücel de istifa eder. Köy Enstitüleri kapatılır, kurmaya çalıştığı birçok eserin yok edilmeye başlandığına şahit olur. Hasan Âli Yücel hayatının geri kalan kısmında yazmaya ve üretmeye devam eder. Gazete yazarlıklarından sonra İşbankası Kültür Yayınları Kurulu danışmanlığı görevi önerilir. Bu işi severek yapar. Şirketin yönetim kurulu üyesi Ferit Basmacı "Gerçekte bütün iş Yücel'in üzerindedir. Sorar soruştururdu. Yazar yazdırırdı. Bütün kitapları baştan sona kadar okur düzeltmeleri bile kendisi yapardı. Kültür Yayınlarının her şeyi idi. Hasan Âli Yücel şakacı bir insandı. Haftanın iki, üç akşamı çalışma odama gelir, beni lafa tutardı. Bu memlekete hizmet etmek istiyorsan yalnızca kendin çalışmamakla kalmayacak başkalarının çalışmalarını da engelleyeceksin" diyerek şaka yapardı (4).

Dördüncü Büyükbabalık

Yaşamındaki olaylar, bazen şiire, bazen de yazılara dönüştürdü. Doğduğumda bana yazdığı mektup benim için çok önemlidir. Size dedemin yazdığı bu mektubun

bir kısmını aktarmak istiyorum.

"Oğlum Can'ın üç kelimelik telgrafı geldiği zaman onun anası ve benim anam, üçümüz beraberdik. Ben dördüncü büyükbabalığımı yaşıyordum.

Oğlum kızının adını "Güzel" koymuş. İyi etmiş. Çünkü iyi, hiçbir zaman çirkin olmaz. Bir kız çocuğu daha olur da ona "iyi" adını verirse ruhum şâd olur. Yeni doğan, oğlan olsaymış "Tonguç" koyacaktım. "Güzel'e ad alma, sanmam ki, bencilik duygusundan gelmiş olsun. Kirpiye yavrusunun pamuk gibi yumuşak gelışı, ne kendini beğenmişlik, ne de yanlış bir görüştür. Sevgi iyi dilekler doğurur. Yeni doğana bütün hayatı için olması istenileni ada vermek; Adem'den beri adettir. Onun için isimler, gökten iner, derler. Yerden bitenler gökten inen, o yeni varlıkta birleşerek hayat yoluna başlar.

Şimdi yok olduğum dakikalardan birindeyim. Oysa onun varlığında uzayıp gidiyorum. Ebedilik galiba, böyle bir şey; varken yok olmaktansa yokken var olmak daha iyi. Ucunda ölüm duran bir yolu tepip dururken onu unutturan her şey tatlı bir sarhoşluk, zevkli bir kendinden geçiş oluyor. Kısa zaman sonra göğsünden yiyeceği kurşunu düşünmeksizin elleri parça, parça bağı kan, zaptına uğraştığı tepeye tırmanan bir kahraman, bu insan.... Ben tepeye yaklaşıyorum; o henüz tepenin eteklerinde.

Bir doğumun uyandırdığı duyguları açarken ölüme gelmek niçin? Elbet sebepsiz değil. Olacakları olmadan önce düşünmek ancak insana vergi bir istidattır. Hele o olacaklar, olmuşların karşı ise... Madem doğumdan ölüme geldik; dönelim doğuma!.. Ölüm olmasaydı doğum olur muydu? Ne basit hakikat! Öyle ama ne onu, ne bunu düşünmek, uzun ömür içinde kaç kişiye nasip olur? Bunları sık sık zihnimizden geçirek insanlığı ve insanlığımızı kemiren kanser, bu kadar dallanıp budaklanabilir mi? Kötüler, her iki düşünceden en çok uzak olanlardır. Kervana yeni katılanları seyredelim; kendimizin nasıl katıldığımızı bilmediğimiz için bu bakış, tatlı bir hayat denemesi olur. Bizi kötü düşüncelere, kara basanlara düşmekten korur".

Böylesine ince insan olan dedem, ömrü boyunca bunca eserinin yanında 40'a yakın kitap yazmıştır. Ama eğitim ve kültür alanındaki eserlerinin yok edildiğini görmeye bu hümanistin insanın yüreği dayanmaz. 1961'de bu dünyadan geçer.

O, değişimler, çalkantılar, yıkımlar ve umutlarla dolu olan hayatında hep bu ülke ve insanı için iyi ve doğru olanı yapmaya çalıştı. Can Yücel, Hasan Âli Yücel'in ölümünden sonra "İmce" dergisinde yazdığı bir yazıda: Ölüm, elbette bir kayıptır. Ama kazancı da vardır. Hasan Âli'nin ölümünün kazancı ise, gitgide kalpsizleşen bu toplumda, hâlâ, kalbi olup da, o kalbin sektesinden ölen insanların bulunduğunu göstermesidir" der.

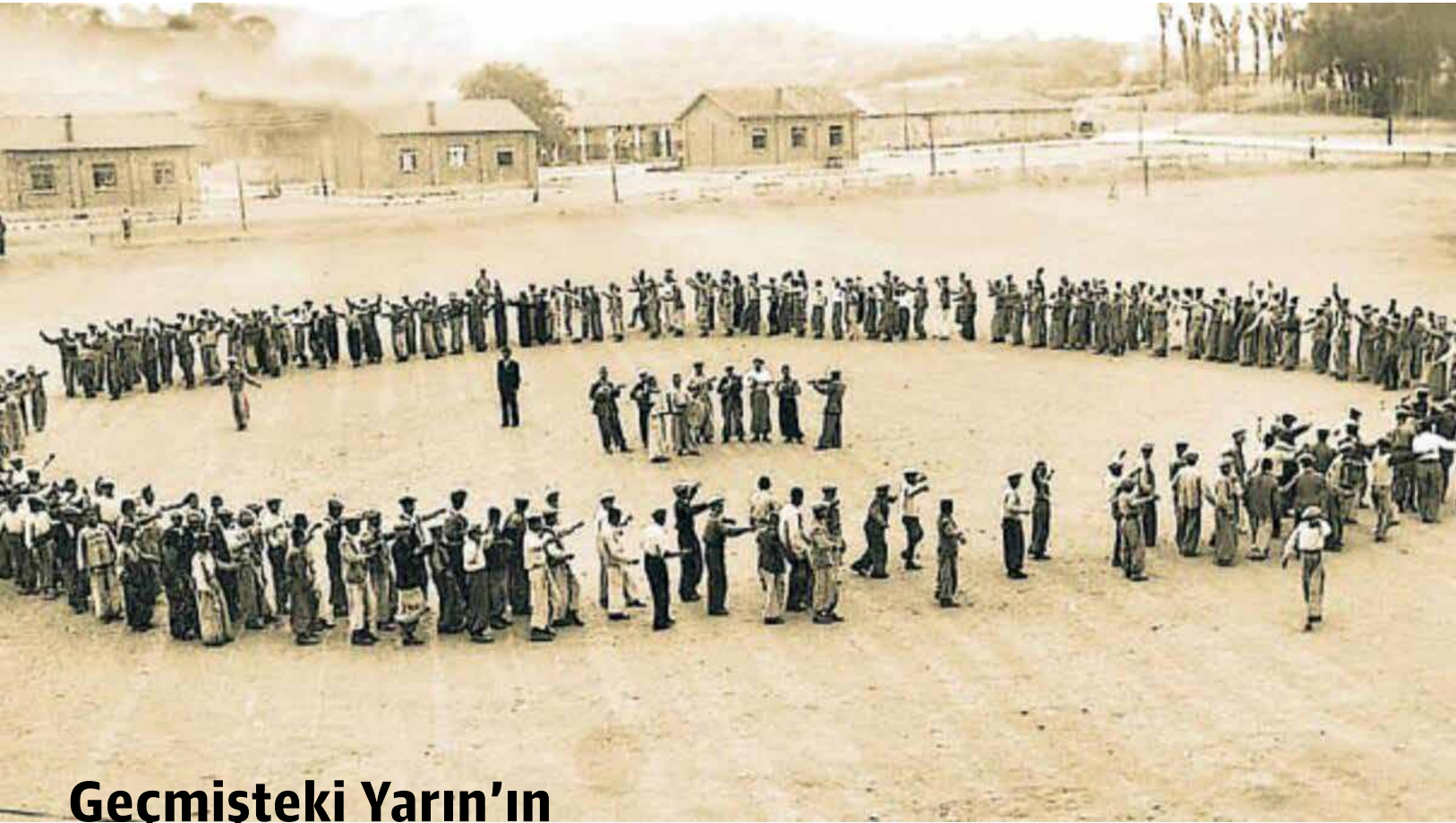
KAYNAKÇA

Ertuğrul Faciası ve 21. Yüzyıla Doğru Türk-Japon İlişkisi. Erol Mütercimler. 1993. Anahtar Kitaplar

Geçtiğim Günlerden. Hasan Âli Yücel. İletişim Yayınları, 1990.

Hep O Şarkılar İsmet Öz Oğuz 1999. İnci Yayıncılık

Hasan Âli Yücel ve Türk Kültür Reformu. Mustafa Çıkar. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997.

Geçmişteki Yarın'ın Kurucularından Bugüne

Dr. Semiha Özalp Günel

Bilindiği gibi eğitim bilimsel bilgiyi günlük yaşamda kullanılacak hale getirerek bireyin gelişmesini ve güçlenmesini sağlar. Günümüz eğitim sistemine baktığımızda bırakın bireyi geliştirip güçlendirmeyi aksine itaat eden, boyun eğen güvensiz insanlar ve elbette bu insanlardan oluşan toplum yaratmaya çalışıldığını görüyoruz. O zaman da geçmişe bakıyoruz dünyada ya da ülkemizde topluma ileriye getiren örnekler var mıydı diye. Gözümüze çarpan en önemli örnek kendi ülkemizden çıkıyor; Köy Enstitüleri.

Cumhuriyet değerlerinin içselleştirilmesi, halkın cahillikten kurtulması, baskı ve sömürüye direnme kültürünün oluşturulması gibi nedenlerden doğmuştur Köy Enstitüleri. Aslında özgünlüğü de buradan kaynaklanmaktadır. Başka bir ülkeye, başka bir zamana uyarlamaya çalıştığınızda belki aynı biçimde işlemeyecektir. Geç kapitalistleşme çabası içinde olan bir ülkedeki feodaliteyi çözebilmek için verilen çaba, ülkeyi, toplumu, bireyi dönüştürücü bir sistem oluşturmuştur.

Köy Enstitüleri denildiğinde akla ilk gelen isimler; dönemin 'Efsane Milli Eğitim Bakanı' Hasan Ali Yücel ve 'Eğitim Devrimcisi' İsmail Hakkı Tonguç'tur. Ünlü eğitimci John Dewey'in hatta tüm devrimci eğitimcilerin "hayalindeki okul" u yaratan, üretici güçleri geliştirmek için ellerinden geleni yapmaya çalışan bu iki kişi elbette yalnız değildir. Yanlarında uzun bir dönem Köy Enstitülerine destek veren bir hükümet ve birlikte uzun tartışmalar yaptıkları, ülkenin sorunlarının eğitimi ile çözülebileceğini düşünen arkadaşları vardır. Ne

yazık ki; yoğun bilimsel tartışmalar ve uzun süren yurt gezileri sonrası doğan ve Türkiye'nin 'geçmişindeki yarın' olarak nitelendirilen Köy Enstitülerinin ömrü pek kısa olmuştur. Ama bu kısa ömür dünyaya örnek alınmaya yetmiştir. Köy enstitülerini kuran bu iki eğitimcinin eğitim anlayışları ve felsefeleri günümüz eğitim bilim çalışmalarına da ışık tutmaktadır...

Bu tartışmayı başlatmadan önce iki noktaya değinmeliyim. Birincisi bu iki eğitimcinin iyi dost olmaları ve hemen her konuyu kendi aralarında tartışmaları. İkincisi de devrimi halka yaymanın yollarını birlikte arıyor olmaları. Cumhuriyetin değerlerini köylere kadar benimsetmenin yolunu yöntemini arayıp uygulamaya koyuyorlar. Hasan Ali Yücel "Memleketin dağlarında, bayırlarında ve kırlarında hatta en ücra yerlerinde kendiliğinden açıp solan çiçek bırakmayacağız" derken, İsmail Hakkı Tonguç "Elimde olsa dünyanın tüm okullarına insanın insanı sömürmemesi diye bir ders koyardım" diyerek halk sevgilerini göstermekte ve insanlığın kurtuluşunun eğitimle olduğunu düşündüklerini de belirtmektedirler.

Şimdi Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'un uzlaştıkları, ortaklaştıkları eğitim anlayışından söz edebiliriz. Eğitimde nasıl bir değişiklik olmasını istersiniz diye sorsak ülkemizde yaşayan herkese -gerçekten yurdunu düşünen, seven herkese- "laik - bilimsel- demokratik- kamusal eğitim istiyoruz" yanıtını alacağız büyük olasılıkla. Bizler de bugün, alanlara çıktığımızda bu sloganları seslendiriyoruz. Biraz daha derinleştirsek;

eğitim hakkının kimsenin elinden alınmadığı eğitim, ezbersiz eğitim, kız çocuklarının okuldan uzaklaşmadığı eğitim, sanat eğitimi gibi yanıtlar alacağız. Çünkü çağdaş eğitim anlayışı tüm dünyada bunu gerektirmektedir.

Çağdaş anlayışı uygun olarak ezbersiz eğitim ile kişiliği bütünlüklü olarak gelişmiş özgür bireyler yetiştirilme Tonguç ve Yücel'in eğitim felsefesinin birinci adımıdır. İsmail Hakkı Tonguç'un eğitim literatürüne kazandırdığı gerçek iş içinde, gerçek işi yaparak, iş öğrenerek eğitim yöntemi diğer iş okulu ya da üretim için eğitim yöntemlerinden farklıdır. Enstitüde uygulamasını bulan bu eğitim yöntemi kişiye bir üretim yapabilme becerisi kazandırarak yabancılaşmadan korur. Aynı zamanda bir iş sahibi olmasını ve kendini gerçekleştirmesini de sağlayarak özgüvenini sağlam tutarak bireyi geliştirir. Köy enstitülerinde uygulanan bu eğitim Yücel'in de karşı durduğu ezberci eğitimin yerine, öğrenilen bilgiyi benimsemeyi ve içselleştirmeyi sağlar. Günümüz eğitim sisteminde ne yazık ki artık öğrenciler anlamını bilmedikleri formülleri ve bilgileri ezberleyerek bir yerlere gelmeye çalışmaktadırlar.

Yücel ve Tonguç'un eğitim felsefesinde; eğitim sürecinde insanların sadece bilgilenmeleri değil, aynı zamanda kültürlenmeleri, estetik anlayışlarının gelişmesi, özgüvenlerinin gelişmesi, kendilerine ve çevrelerine verdikleri önemin artması için de çaba gösterilmesi gerektiği düşünülmektedir. Kişiliğin çok yönlü gelişimi için bilim ve teknolojiye yararlanılmalı diye düşünen

Hasan Ali Yücel tercüme bürosunu kurmuş pek çok bilimsel kitap yanında dünya klasiklerini de yayınlamıştır. İsmail Hakkı Tonguç da enstitülerin programına serbest okuma saatleri (hem de sadece öğrenciler için değil enstitülerde yaşayan herkes için) ve kitap tartışma saatleri koyarak bunların sindirilmesini sağlayarak öğrencilerin kişilik gelişimine ve bilinçlenmesine çaba harcamışlardır.

Bu uygulama kişiliği çok yönlü geliştirdiği gibi aynı zamanda öğrencilerde ve çalışanlarda bilinç geliştirmeye de yaramakta ve edinilen bilgileri kişiyi özgürleştirir. Kast edilen bireyin gelişmesi ile toplumun, toplumun gelişmesiyle bireyin gelişmesinin birbirinin ön koşulu ve tamamlayıcısı olduğu toplumsal ilişkilerin ve bireyin yaratılması olarak özgürleşmedir. Bireysel olarak gelişen önderler toplumsal gelişime de yön verebileceklerdir. Bu gelişimi sağlayan sadece kitaplar değil elbette, her öğrencinin bir müzik aleti çalmasını sağlamak, spor ve sanatı eğitimin temeline yerleştirmek, halk oyunlarını güne coşkulu başlamanın yolu olarak kullanmak ve eğitimi topyekûn kişilik geliştiren bir olgu olarak değerlendirmek de bu düşüncelerin uygulamaya geçtiğini göstermektedir. Enstitülerde duygusal üretimde müzik, yazı, resim ve folklor ağırlıklı etkinliklerin güzel tanımayı hedeflediği bilinmektedir. İnsan kişiliğini geliştirmesindeki önemi o zamanlarda bile bilinirken günümüz Türkiye'sinde estetik algısının ısrarla öldürülmeye çalışıldığı düşünülünce enstitülerin eğitim anlayışının değeri bir kez daha anlaşılıyor.

Günümüzde yitirdiğimiz en önemli değerlerden birisi de laikliktir. Oysa köy enstitülerinde laik bir eğitimle ahlaki ilkeleri olan kendi ahlakını oluşturmuş bireyler yetiştirebilme önemli amaçlardan biridir. İsmail Hakkı Tonguç Atatürk'e sunduğu bir raporda "Laik Eğitim programları birey ve toplum için bolluk ve mutluluk yaratıcı olmalı, halkın önemli gereksinimlerini karşılayacak konularla doldurulmalıdır. Değilse, din düzeninden yeni çıkmış olan halkımız, işine yaramayan eğitim karşısında, 'en iyisi öteki dünyayı garantiye almalıyım' di-yerek din eğitimine dönmek isteyebilir" diyordu. Hasan Ali Yücel 2 "Cumhuriyet okullarında devlet eliyle din eğitim yapılamaz. Telkin ettiğimiz ahlak dini değerlerle yaptırıma sokulamaz. Bizim için ahlaki ilke toplumdur. Her hareket topluma, yani ulusa yararlı ya da zararlı olması bakımından önem taşır" di-yerek eğitim felsefesini de özetlemiştir. Köy enstitülerinde dini değerlerin değil ulusal değerlerin öne çıkması da bununla ilişkilidir. İnsanların bir dinsel inanca bağlı kalmadan, iyiden, doğrudan, güzelden yana yaptığı seçimlerin bir bütünselliğe ve hatta bir sistematığe sahip olabileceği iddiasıdır laiklik; dinsel ile ahlakın arasındaki tüm bağların kopması, ahlak ile dinin birbirinden ayrılmasıdır.

Bilimsel düşünme bilginin kazanımı ve değişimi sürecinde üretme, test etme ve teorileri yeniden gözden geçirme becerilerini ve çoğunlukla karar verme ve problem çözmenin etkililiğini ifade eder. Köy enstitüsü eğitim modeli; geleneksel bilgi yerine bilimi koyabilen, bilimden uzaklaşmayan, demokratik davranabilen bireyler yetiştiren, yönetime katılma, sorgulama ve sorma bilincine, eleştirel düşünme yeteneğine sahip, dünyadaki gelişmeleri izleyip yorumlayabilen, sorunlar karşısında çözüm yolları arayışında hep akli ve bilimi kullanan çağdaş insanları yetiştirme projesiydi. Türkiye, "**bilimsel düşünen bireyler yaratma**" şansını Köy Enstitüleri eğitim modeliyle yakalamıştır. Köy enstitülerindeki cumartesi toplantıları, okul yönetimine katılım, tartışma toplantıları, çalışma grupları gibi örnekler, okullarda da öğrencilerin demokrasiyi sindirmesi için yapılan çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında günümüzde hurafelerin çoğalması, imamların

derse girmesi, kuran kursları, vs. gibi kötü örnekleri görünce hiçbir şey yapılmamış olsa bile Köy Enstitüleri'nin ne denli bilimsel olduğu anlaşılmalıdır. Sadece iş eğitimi özellikleri, deney ve gözlemin kullanılması bile bilimsel eğitime örnek olabilmektedir.

Türkiye'nin son dönemde büyük sorunlarından biri de kadınlara baktır. Artan kadın cinayetleri, tacizler, tecavüzler, çocuk gelinler (pedofili), kadın istihdamının azalması ve kadının toplum içindeki yeri bu bakışın yarattığı sorunların sadece bir kısmıdır. Bunun sadece eğitimsel bir sorun olmadığı, toplumsal yapıyla yakın ilişkisi olduğu bilinmekle birlikte eğitimdeki etkilerin topluma yansıtacağı bilinciyle Tonguç ve Yücel'in eğitim anlayışına, köy enstitülerine bakılabilir. Dönemin koşullarını, toplumsal cinsiyet eşitliği düzeyini düşündüğümüzde her iki eğitimcinin de kız çocukların okuması konusunda düşünceleri çok ileridedir. Hayatın içinde kadın ve erkeğin birlikte olduğunu gözlemlemiş ve çocukların birlikte okumasından daha doğal bir şeyin olmayacağını düşünüp uygulamışlardır. Evet, enstitülere alabildikleri kız öğrenci sayısı erkek öğrenciye nazaran az olmuştur ama dünyaya ve ülkeye yatılı karma eğitimin olabileceğini göstermişlerdir. Her köy enstitüsü müdüründen özellikle kız çocuklarının okula alınması konusunda çalışma yapmaları, gerekirse köylerin gezilerek kız çocukların okula gelmesinin teşvik edilmesi istenmiştir. Kız çocukların okula sınavsız alınması hatta yanında bir kız çocuğu getiren erkek öğrencilerin de okula sınavsız kabul edilmesi gibi uygulamalara rastlanması kız çocuklarının eğitimine önem verildiğini kanıtlamaktadır. Elbette Türkiye'nin o dönemdeki kadına yönelik pozitif ayrımcı politikalarının da bunda etkisi vardır ama enstitüler eşit ve adil bir dünya özlemi duyan ve kendini ikinci sınıf görmeyen kadınlar yetiştirebilmiştir.

Yine günümüzde eğitimcilerin sloganları arasında başlarda yer tutan "kamucu eğitim" konusunda da ortaklaşa düşünüp uygulamaya geçmişlerdir Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç. Yoksul köy çocuklarından bir aydın grubu yaratabilmek için elbette kamusal kararlar alınması ve okullar açılması gerekiyordu ancak her ikisinin de yurt dışında gezip gördüğü okulların çoğu "özel okullar"dı. Genellikle zengin ailelerin çocuklarını gönderdikleri 'yeni okullar'ı incelemişlerdi ama ülkemize yeni okulu uygularken tamamen kamusal eğitime tercih etmişlerdi. Çünkü bunca yoksulluk ancak kamusal eğitimle uzaklaştırılabilirdi. Oysa günümüz Türkiye'sinde 1980 sonrası uygulanmaya başlayan neoliberal politikalarla ve sonrasında iktidara gelen muhafazakâr siyasetçilerin çabalarıyla anaokulundan üniversiteye kadar tüm eğitim sistemi piyasalaşmış ve bunun sonucunda gerilemiş, kamucu niteliklerini kaybetmiştir.

Ülkemizde çıkmazda olan, bocalayan eğitimin Tonguç'un ve Yücel'in Köy Enstitülerinde gerçekleştirdiği ulusal kurtuluşçu, bağımsızlıkçı, çağdaş, bilimsel, demokratik, katılımcı, ilerici, laik, parasız, karma eğitimin uygulandığı bir temele bir an önce dayandırılması gerekmektedir. Ancak bu temelde kişilikli, sorgulayıcı, araştırmacı, üretici, eleştirel düşünmeye sahip insanlar yetiştirilebilir.

**Mektepli
Gazete'ye
Yazılarınınla
Haberlerinle
Destek Ol.**

**Oku
Okut**

© Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği

Eğitim ve Kültür Devriminin İki Öncü İsmi: İsmail Hakkı Tonguç ve Hasan-Ali Yücel

H.Haluk Erdem

Eğitim ve Kültür Devrimi Olarak Cumhuriyet

Dünya tarihinde belli başlı üç devrim biçimi söz konusudur: Mülkiyet devrimi olarak da adlandırılabilir 1917 Ekiminde Sovyetler Birliği'nde gerçekleştirilen devrim; 1789 Fransız Devrimi olarak adını alan ve dönemin aydınlanma filozoflarının yapıtlarında dile getirilen başta eşitlik, kardeşlik ve özgürlük değerlerini hayata geçirdiği düşünülen burjuva devrimi ve söz konusu ettiğimiz bu iki devrimden bambaşka biçimde söz konusu edilebilecek Cuhuriyet eğitim ve kültür devrimi. Bu devrimde mülkiyet sınıftan sınıfa el değiştirmede olduğu gibi, Fransız Devrimi gibi aydınlanmacı düşüncüler de yoktur. Teokratik nitelikli imparatorluk yerini, Atatürk'ün önderliğinde yeni insan-toplum-devlet anlayışını temele alarak Cumhuriyet'e bırakmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümet biçiminin Cumhuriyet, Cumhurbaşkanının da Gazi Mustafa Kemal olduğuna karar verdiğinde, ulu önder kürsüden Cumhuriyetle birlikte gelecek olan yeni anlayışı Söylev'inde şu sözlerle aktarır: Yüzyıllardan beri doğuda mağrur ve mazlum olan ulusumuz, Türk ulusu, gerçekte onur duyacağı niteliklerden yoksun sayılıyordu. Son yıllarda ulusumuzun eylemli olarak gösterdiği yetenek, anlayış, kendisi hakkında kötü kanaate bulunanların ne kadar bilgisiz, incelemeyen uzak, görünüşe önem veren insanlar olduğunu pek güzel kanıtladı. Ulusumuz kendinde bulunan nitelikleri ve değerleri, hükümetin yeni adıyla uygarlık dünyasına çok daha kolay göstermeyi başaracaktır. Türkiye Cumhuriyet'i dünyada işgal ettiği yere layık olduğunu eserleriyle kanıtlayacaktır".

3 Mart 1924 tarihli Öğretim Birliği Yasası eğitimde gerçekleştirilmek istenenlerin özeti gibidir. Atatürk bu tarih öncesinde eğitimin insanın değeriyle ilişkisini defalarca dile getirmiştir. Hükümetin en önemli görevi eğitimidir. Eğitim politikasının temel görevi ilk önce varolan cehaleti yok etmektir. Bir insan olarak unutulmuş ve eğitimden yoksun bırakılan köylünün eğitilmesi, eğitim programının ilk amacını oluşturmaktadır. 1 Mart 1923 Meclis konuşmasında ise Atatürk, eğitim ve öğretimde uygulanacak kuralların amacının bilgiyi insan için bir süs olmaktan, egemenlik kurma biçiminden çıkarıp, hayatta başarılı olmayı amaçlayan bir araç haline getirmek olduğunu belirtir ve bunun nasıl sağlanabileceğinin yollarını açıklar. Atatürk'ün sözlerinde ve eylemlerindeki eğitim ideali Hasan-Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'la kararlı bir biçimde sürecektir. Türkiye Cumhuriyeti emperyalizme karşı verdiği mücadelesi sonucunda bağımsızlığına kavuşmuştur; ancak bağımsızlığa ulaşmak kadar onu korumak gibi yaşamsal bir sorumluluk da vardır. Eğitim ve kültür devrimcileri Yücel ve Tonguç bağımsızlığın korunması için mücadelelerini sürdürecektir.

Eğitimde İki Öncü: Yücel ve Tonguç

28 Aralık 1939 tarihinde Hasan-Ali Yücel Milli Eğitim Bakanı olarak göreve başladığında 4 kız çocuğundan 3'ü, her 4 erkek çocuğundan 1'i okula gitmemektedir. Matbaanın ülkemize gelişinden 200 yıl geçmesine karşın basılan kitap sayısı yalnızca 28 bin civarındadır. Batı Dünyası, sömürgeci bakış açısıyla ülkemize "no man's Land" adıyla seslenmektedir; yani "sahipsiz-in-

sansız ülke". İkinci Dünya Savaşı'nın da başlaması an meselesidir. Dönemin Milli Savunma Bakanı sürekli olarak Yücel'e, "okulları kapatıyorum, kışla yapacağım ve öğretmenlerin hepsini askere alacağım" deyip sıkıştırılmaktadır. Ülke nüfusunun %75'i köylerde, %25'i ise kentlerde yaşamaktadır. Bu demografik yapıda köy nüfusunun yalnızca %25'i öğretmen yüzü görebilmektedir. Türkiye'de yaklaşık sayısı 40 bin bulan köyden 35 bininde öğretmen bulunmamaktadır. Bu olumsuz tablo yeni bir eğitim anlayışıyla değişmeliydi. Köy Enstitülerinin kuramcısı ve uygulayıcısı Tonguç "eski okul" ve "yeni okul" ayrımı yaparak eğitimin amacını temel eseri olan Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy yapısında şöyle dile getirmektedir: "Böyle okul, geriliğe bütün kapılarını açar; Cumhuriyet'e hizmet eden bir kurum olamaz. Aksine, Cumhuriyet'in getirdiği değerlerin hepsini çürütür, onu temelden yıkan bir araç haline gelir (...) Genç nesle mensup olanlar, bilim, sanat ve teknikle ilgili değer taşıyan bütün ünlü eserleri, tekrar tekrar, manalarını iyice kavrayıncaya kadar okumalıdır. Sağlam ve köklü Cumhuriyet idaresini kurmanın, demokrasiyi geliştirip yaşatmanın ana şartı budur. Herhangi bir nedenle okumaktan mahrum kalanlar, ekmek ve sudan mahrum kalmış olanlar derecesinde sıkıntı, acı duyabilmelidirler. Bireyleri kültür denilen gıda ile besleyemeyen toplumlar için, yaşama hakkı tanınmayacak bir çağın ve uygarlığın içine girmeye zorunlu olduğumuzu unutmamalıyız (9). Tonguç'un düşüncesinin hareket noktası köyün kalkındırılması değil, eğitim yoluyla içten canlandırılmasıdır. "Köyü canlandırma davası, eski okulla yeni okul davasıdır. Okul artık yenileşmelidir (...) Eski okul demek, tür-

lû bakımlardan değerini kaybetmiş, öğrencilerine ve çevresine fayda sağlamayan, hatta bazı yönlerden onlara yük olan veya zararı dokunan okul demektir. Eski-yerek değersizleşmiş, toplum için bir yük haline gelmiş okul (...) kötü okuldur (...) Öğretmeni çok konuşan, öğrencileri hep dinleyen, öğretmeni emir veren, öğrencileri emirlere boyun eğerek kendi kendine hareket edemeyen (...) öğrencileri okuldan korkan, sınıf geçince veya okulu bitirince kitapları yırtıp atan, onlara serbest okuma zevki aşılamayan, çevrenin gerçeklerine ve sosyal olaylarına karşı ilgisiz kalan (...) içinde hür bir hava esmeyen ve neşe fışkırmayan okul eski okuldur (10). Tonguç'un yeni okul anlayışı Köy Enstitülerinde gerçekleştirilecektir.

Köy Enstitüleri'yle Gelen Yeni

Enstitüleri yeni kılan nedir? Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy nasıl bir köy olacaktır? Eğitimcilerin nitelikleri nelerdir? Buradan yetişecek öğrenciler yeni insanın hangi donanımlarına sahiptir? "Öğretmenler öğrenciler aracılığıyla köye düzenli çalışmayı, temizlik, oyun ve eğlence gibi yeni değerleri sokmaya uğraşmaktadır. Okula devam eden öğrenciler, yazı dilini öğrenerek kitap ve gazete okuyabilecek duruma gelecek, bu sayede köyün durgun ve geri hayatını az da olsa değiştirme, canlandırma olanakları sağlamaktadır. Küçük yaştan itibaren dinsel alışkanlıklara bağlanarak ana ve babaları gibi davranmaya başlayan çocukların kafalarına yeni bir ışık sokulmak istenilmektedir. Okulda düzenlenen gösteriler ve geziler aracılığıyla öğrencilerde milliyet duyguları uyandırılarak geliştirilmek ve onların görgüleri arttırılmak istenilmektedir. Keman

çalmasını bilen ve müzik öğretiminde bundan yararlanan öğretmenler, çocuklar tarafından sevilmektedir. Okullarına kurulmasına girişilen öğrenci oluşumları sayesinde çocuklar okulun idaresine katılmak istenilmektedir. İyi niyetli öğretmenlerin kilavuzluğu sayesinde bir kısım köy çocukları ilkokulu bitirdikten sonra daha yüksek okullara gitmek olanak ve fırsatına kavuşmaktadırlar (...) Türk toplumunu insanlık tarihinin her döneminde değerini korumuş olan iyiliğe, dürüstlüğe, mertliğe, sevgiye, şefkate, haklarda eşitliğe, düşünme, yazma ve söylemede özgürlüğe inanan insanların hamuru ile yoğrulmuş bir cevher yapmak ülküsünü taşıyoruz. Çocukları buna göre yetiştirmeye çalıştığımız için onlar benzerlerini henüz görmeye alışmadığımız yeni bir tip insan olarak yaşama atılıyorlar (...) Onların kültürleri bildiğimiz aydınlarınkinden gerçekten ayrı olacak, bunlar geometri teoremlerini ezberleyerek sınavı verince unutan insanlar olmayacaklar. Biz işte böyle, bildiğini yapabilen insanlardan yeni bir toplum yaratmak için tarlaya tohum saçıyoruz. Bunlar yetişince yapamayacağı bilgiye güvenenler, onu toplama en yüksek fiatlarla satanlar, çürük bilgilerine güvenerek toplumdan her şevi isteyen, ama hiçbir zaman doymayanlar, hem saygınlıklarını hem de bugünkü değerlerini yitirecekler. Yapamayanların, yalnızca vaaz verenlerin yerine yapabilenler gelecekler" (11).

Son Söz Yerine...

Köy Enstitüleri Batılı eğitimcilerin düşün ve sistemlerinin bir taklidiyle ortaya çıkmış kurumlar değildir. Ayrıca şu ya da bu partinin keyfine ve iradesine dayalı bir buluş olarak da kurulmamışlardır. Bazı yayınlar

Enstitüleri o dönemin partisinin bir uygulaması olarak yazsalar da, bu yaklaşım doğru değildir. Enstitüler Türkiye'nin eğitim sorununun doğal ve zorunlu bir biçimde vardığı arayışların, denemelerin ve ortak çabaların bir ürünü olup Türkiye'nin kendi gereksinmesine göre bulunmuş bir düşün gerçekleşmesidir.

Türkiye'nin eğitim tarihinde her türlü zorlukların üstesinden gelinip kısa sürede bu kadar başarı gösteren eğitim uygulaması olmamıştır. Atanan her Milli Eğitim Bakanına ve iktidara gelen hükümetlere göre değişen eğitim sistemleri oluşturmak yerine Enstitü deneyiminin farkında olunması gerekmektedir. Fakir Baykurt'un Köy Enstitülü Delikanlı kitabında vurguladığı bir gerçeği düşünmek gerekir: "Cumhuriyet beni götürdü, açtığı Köy Enstitüsünde eğitti, öğretmen yaptı, elime kalemi verdi, yurdun yazarları arasına kattı. Şimdi düşünüyorum, yokluktan geliyorum. Nasıl yapalım da bu devlet gene o devlet olsun, başka köy çocukları da katlansın". Bu anlayışın yolu öncelikle eğitimi temel bir hak görmekten geçiyor. Kamusal bir hizmet olarak eğitim her kişiye sağlanan fırsat eşitliğiyle gerçekleştirilebilir.

Kaynakça:

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-II, (Der: Nimet Unan), Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1945, 1959.

İsmail Hakkı Tonguç, Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, Ankara, 1998.

Yeri Doldurulamayan Köy Enstitüleri

Emin ARIK

Emekli Eğitim Müfettişi

Yurdumuzda öteden beri eğitim sorununun çözüm-süzlük içinde olduğu, gündemden hiç düşmediği bilinmektedir. Adının başında Prof. olan biri 'cahilin ferasetine daha çok güvendiğini' söylemekte, cahil insan çirkin politikacının oy deposu olarak görülmektedir. İşte o nedenledir ki Mustafa Kemal Atatürk'ün önerisiyle yaşam bulan Köy Eğitim Kursları ve devamında Köy Enstitüleri hatta onlar kadar olmasa da onların devamı öğretmen okulları bir bir kapatılmıştır. Bugün ise öğretmenin görev alanı, dersliğin dört duvarı arasında sıkıştırılmıştır. Yıllardır ikiyüzlü bir kuşak yetiştirilme çabasını gözlemlemekteyiz. Her derslikte Atatürk fotoğrafı, Türk Bayrağı, İstiklal Marşı ve Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi zorunlu yer almakta; ancak bunların altında Atatürk'e küfre varan söylemlerle yavrularımızın kafalarına yalan, yanlış bir şeyler tikiştirilmekte; düşünceleri, sorgulamaları, yargılamaları engellenmektedir. Okul yaşamın bir parçasıdır. Çocuk ve gençlerin yaşama hazırlandığı kurumlardır. Yaşamdan koparıldığında bütün işlevini kaybettiği, günümüzde açıkça görülmektedir. Her ilde, ilçede üniversite, yüksekokul; her mahallede imam hatip lisesi açmakla eğitim sorunu çözümlenemez. Asıl sorun öğretmendir, öğretmen yetiştirmedir. 1930'lu, 1940'lu yılların sonunda ülkemizde çözümler bulunmuştu. Eğitim Kursları, Köy Enstitüleri, öğretmen okulları ve eğitim enstitüleri kapatılmayıp geliştirilmiş olsalardı bugün yaşadığımız tüm sorunların büyük bir bölümünü tartışmıyor olacaktık. "Savaş bitti, şimdi ne yapmayı düşünüyorsunuz?" sorusuna Atatürk, "Hayır, savaş bitmedi, asıl savaş şimdi başlıyor. İnsanları kafalarındaki karanlıklar aydınlanmadıkça gerçek savaş hiçbir zaman bitmiş olmayacaktır" sözleriyle yanıt vererek asıl kuruluşun eğitim, kültür, aydınlanma yoluyla olacağını vurgulamıştır.

"Mustafa Kemal Atatürk, TBMM'de ve başka yerlerde yaptığı konuşmalarda sürekli ulusal, bilimsel, süsten uzak, işe yarayan bir eğitim vurgusu yapar. Eğitimin ülke gerçeklerine ve evrensel gerçeklere uygun olmasını ister. Özgür kuşakların ancak nitelikli bir eğitimle ve öğretmenle yetişebileceğini söyler. Cehaletin hızla yenilmesi için laik, bilimsel, yaşam becerileri veren bir eğitimi bütün ülkeye yayacaklarını belirtir." (Mustafa Gazalci)

Bugüne baktığımızda o özelemlere ne kadar ulaştığımız konusunda ne diyebiliriz? Aslında Eğitim Kursu deneyimi, ülke koşullarına uygun yeni öğretmen yetiştirme yöntemlerinin ipuçlarını vermişti: "Yeni Türk eğitimi yapıcı ve yaratıcı olmalıydı. Tüketici değil, üretici; ezberci değil, uygulayıcı; kopyacı değil, gerçekçi; uyutucu değil, uyandırıcı, eleştirici olmalıydı." Bu nasıl olacaktır? Tonguç, "Şartlar ne olursa olsun, mevsim hangi mevsim bulunursa bulunsun, öğrencilere her gün serbest okuma yaptırılacak ve onlara kitap okuma alışkanlığı mutlak surette kazandırılacaktır." biçiminde genelge göndermekte, öğretmenlerin de kitap okuması zorunluluğunu dile getirmekteydi. Tonguç, "Genç kuşaklar bilim, sanat ve teknikle ilgili değer taşıyan yapıtları iyice anlayana kadar okumalıdır. Aydınları serbest okuma alışkanlığı kazanamayan toplumlarda düşündüğünü yazan, düşüncesini açıklayan insan pek az olur, ortam demagoglara kalır" diyerek kitap okumanın önemine ayrıca dikkat çekmektedir. Köy Enstitüleri'nde her öğrencinin yılda yirmi beş kitap okuma zorunluluğu vardır. Günümüzde çağdaş dünyaya baktığımızda, çağdaş eğitim anlayışının öğrenen, sorgulayan, tartışan, daha önemlisi öğrendiklerini uygulayan öğrenci istediğini görüyoruz. Bilgiyi ezberleten, onu sorgulatmayan, yargılatmayan öğretmen merkezli

eğitim anlayışının dünyada karşılık bulamadığı dile getirilmektedir. Bu anlayışı seksen yıl öncesinde köy enstitüsü uygulamalarıyla yakalamışız. Adını anımsayamadığımız bir eğitimci, "Kullanılmayan bilgi lükstür, ötesi insana yükündür. Bu bağlamda köy enstitülerinde bilgi uygulamaya, işe dönüştürülmektedir." demektedir. Prof. Dr. Hasan Basri Keser de, "Köy enstitülerinde kitap, kitaplık en önemli alandır. Kitap okunur, okunan üstüne tartışılır ve okunanlardan yaşama geçecekler uygulanır. Öğrenci bu yöntemle kitap okur." demektedir. 1940'lı yıllarda yüzde sekseni köylerde yaşayan ulusumuzun koşulları düşünülerek yaratılan Köy Enstitüleri, bugün aynı şekilde açılış gibi bir düşüncede değiliz. Ancak, Köy Enstitüleri anlayış ve sistemi her yönüyle masaya yatırılarak günümüz koşullarına uyarlanıp halk yararına bir eğitim sistemi geciktirilmeden uygulamaya konulmalıdır. Bunu yapacak olanlar da sosyal demokrat yerel yönetimler ve iktidara hazırlananlardır. Burada öne çıkan görüşümüz odur ki, öğretmen yetiştirme ve kitap okuma alışkanlığı çok çok önemlidir. 4+4+4 gibi bilimsel içerikten yoksun sistemlerden, ezberci eğitimden hızla vazgeçilmeli, öğretmen yetiştiren kurumlar çağdaş anlayışla yeniden şekillendirilmeli, öğretmenlerin hizmetçi eğitimlerle sürekli kendilerini yenilemeleri sağlanmalıdır. Dersler, onların programları yeniden hazırlanmalı, ezberci, işe yaramayan, estetiktikten yoksun, sanat değeri taşımayan ders ve programlarından vaz geçilmeli; yapararak yaşayarak, yaşamın gerçeklerine uygun, gerçekten işe yarayan uygulamalı çalışmalara yer verilmelidir.

Hasan Ali Yücel ve Yurttaşlık Anlayışı

Prof. Dr. Mustafa Gündüz

Başkent Üniversitesi
Sosyoloji Bölümü

Hasan Ali Yücel, 1897 ve 1961 yılları arasında yaşadı. Yücel, "İstanbullu, kültürlü, seçkin", saray ve devlet idaresiyle bağları olan bir ailede yetişti. Yücel'in ailesi Yenikapı Mevlevihane'sinin üyesi olduğu için, çocukluğu Mevlevi kültürünün baskın olduğu bir ortamda geçti. Onun, Doğu ve Batı kültürlerini sentezlemesine de zemin hazırlayan bu kültür, Yücel'in hem sanatla hem de o dönemdeki siyasi fikirlerle (hürriyet, eşitlik, meşrutiyet ve ittihat ve terakki) ilişkisinde etkili oldu.

Türkiye'de modernleşme sürecinin kurumsal başlangıcı olarak II. Abdülhamit dönemi ve Cumhuriyet rejiminin hem düşünsel hem de uygulamaya yönelik reformları, Yücel'in siyasal düşüncelerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Yücel, II. Abdülhamit dönemini, "korku, baskı ve istibdat yılları, II. Meşrutiyet dönemini ise hürriyetin başlangıç yılları olarak değerlendirmektedir.

Osmanlı'da Balkan Savaşları öncesi İslamcılık ve Osmanlılık akımlarının yeni yeni ortaya çıktığını ve yayılmaya başladığını biliyoruz. Bu savaşların sonuçlarının milliyetçilik duygusu ve düşüncesini doğurup beslediği söylenebilir. İşte Yücel, Balkan Savaşları öncesindeki akımları bilmekte birlikte asıl, İmparatorluğu kurtaracak düşünce ve eylemin Türkcülükte olduğu fikrinden daha çok etkilenmiştir.

Yücel, Birinci Dünya Savaşı boyunca askerlik yaptı. Darülfünun Hukuk Fakültesi'nde başladığı yükseköğrenimini İstanbul Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde tamamladı. Bu dönemde Tasvir-i Efkâr gibi gazetelerde muhabirlik yapmanın yanında, Tanin gibi çeşitli dergilerde şiir ve makaleler yayınladı.

Yücel, öğrenimi boyunca Milli Mücadele sürecinde Mustafa Kemal'in yönlendirdiği "Kuvayı Milliye" hareketi içinde bulundu ve Türk Ocakları'nda aktif olarak görev aldı. Milliyetçi düşüncenin önde gelen ideologları Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura gibi isimlerle tanışıp, onlardan etkilendi.

Yücel, ulusal kimliğin ve kültürün inşasına Türk Ocakları'ndaki etkinlikleriyle birlikte öğretmenlik, müfettişlik, ders ve tercüme kitaplarıyla da katkılar sundu. 1922'de ilk öğretmenliğe başladığı İzmir'de arkadaşlarıyla Muallim Birliğini oluşturdu, İzmir Türk Ocağı'nı kurdu ve Türk Sesi gazetesinde yazılar yazdı. Yücel, İzmir'deyken Mustafa Kemal başta olmak üzere, Milli Mücadele'nin önde gelen isimleriyle ilişkiler kurdu. 1923'ten sonra İstanbul'a döndü ve 1927'ye kadar Kuleli Askeri Lisesi, İstanbul Erkek Lisesi ve Galatasaray Lisesi gibi okullarda "yeni rejimin gereksinimlerine uygun yurttaş yetiştirilmesi" yönünde dersler verdi. Millet Mekteplerinde müfettiş olarak görev yaptı. Yücel, eğitim yapısı ve ilgili mevzuatı incelemek üzere 1930 yılında iki yıl için Fransa'ya gönderildi. Buradan dönüşünün ardından Atatürk'le birlikte Maarif Vekâleti adına üç aylık yurt gezisine çıktı. 1932'de Türk Dil Cemiyeti'nde görev yapmaya başladı.

Yücel, Milli Eğitim Bakanı (1938-1946) olarak, Türk kimliğinin inşa sürecinde, ulusal tip ve karakterin be-

lirlenmesi ve yeni neslin terbiyesi konularına çok önem verdi. Bakanlığı sırasında etkileri günümüzde de süren birçok yenilik ve değişim gerçekleştirdi. Köy Enstitüleri'nin ve çeşitli müzelerin açılması dâhil olmak üzere, eğitim ve kültürün "millileştirilmesi" amacıyla yeni kurumların oluşturulmasını da kapsayan pek çok çalışma yaptı. Cumhuriyet rejiminin yerleşmesi, kurumsallaşması ve Türkiye'nin aydınlanma sürecine önemli katkılarda bulundu.

Halkın yeterli eğitimden geçirilerek yetkin bir duruma getirilmeden çok partili siyasal yaşama geçilmesini

doğru bulmadığını düşünen Yücel, 5 Ağustos 1946'da 7 yıl, 7 ay ve 7 gün sürdürdüğü Millî Eğitim Bakanlığı görevinden istifa etti. Aktif politikadan çekilmenin "insanlık ve vatandaşlıktan istifa manası"na gelmediğini düşünen Yücel, daha geniş toplumsal kesimlerle bağlantısını yazılarıyla sürdürmeye devam etti.

Yücel, eğitimin hemen hemen her aşaması ve tüm alanlarıyla ilgili reformlar yapmış, ilköğretimden başlayarak köylere yönelik öğretme çabaları ve okuma yazma seferberliği çalışmaları ile devrin en büyük atılımını gerçekleştirmiştir. Döneminin en büyük ve mükemmel icraatı ise kusursuz köy enstitüleridir.

Ünlü eğitimci John Dewey, “Benim düşlediğim okullar Türkiye’de Köy Enstitüsü olarak kurulmuştur. Tüm dünyanın bu okulları görüp eğitim sistemini, Türklerin kurduğu bu okulları göz önünde bulundurarak yeniden yapılandırması isabet olacaktır” sözüyle mükemmeliyetini gösteriyordu. İsmail Hakkı Tonguç’la birlikte Yücel, Türk eğitim sisteminde devrim denilecek köklü bir değişim yaratmıştır.

Ona göre eğitim kuralları konusunda ortak bir anlayışın olmamasının nedeni, devlet ve siyaset adamlarına yol göstermek mesleki kuruluşların ve münferit fikir adamlarının olmamasıdır. Bu iki şart olmayınca cemiyet yapısına uygun bir mevzuatın ortaya çıkmayacağını belirtir. Toplum yapısına uygun bir mevzuatın ortaya çıkması için sosyal ve kültürel yapının belirleyiciliğinin önemini vurgulayan Yücel, bu durum dikkate alınmadan eğitim konusunda dışarıdan getirilen uzmanların fikirlerinin sistem konusunda işe yaramayacağını söyler.

Yücel’e göre milli eğitim sistemi milli değerlere dayanmalı ve orijinal olmalıdır. Başka memleketlerden el yordamı ile alınan metotları uluorta tatbik kalmak, her zaman neticesiz olmaya mahkumdur. Eğitim Sistemi bir milletin zekâ ve yeteneklerini keşfetmek, işletmek ve geliştirmekle görevlidir. Yücele göre bir eğitim sistemi bilmeyene ve öğrenmeyene bilmiş ve öğrenmiş olmak sıfatını vermeyecek nitelikte ve düzenlemede olmak zorundadır.

Kültür davasının belkemiği olan eğitimin esaslı kaidesi sonradan görmüş, türedir bir topluluk adiliğinden bireyleri uzak tutmasıdır. Yücel, bunu sağlamak için tarih ve tarih eğitimine önem verilmesi gerektiğini savunur.

Yücel, Milli Eğitim Bakanlığı süresince uygulamalarında ve daha sonra da yazılarında özellikle “yeni yurttaşın inşası”na yönelmiştir. Yücel’in 1950-1960 yılları arasında Ulus ve Cumhuriyet gazetelerinde yazdığı köşe yazılarının bir derlemesi olan Hürriyet Gene Hürriyet (1960) ve İyi Vatandaş İyi İnsan (1956, 2011) isimli kitaplarında ele aldığı konular günümüzde de ilgi ile takip edilmektedir.

Yücel’in eleştirel akıl temelinde eğitime, aydınlanmaya, demokrasiye, devlet adamlığına ve felsefi bakışa ilişkin düşünce ve değerlendirmeleri güncelliğini korumaktadır. Yücel, eğitim kavramını kişinin özgürlük bilinciyle ilişkisinde ele almakta ve aydınlanmanın hareket noktası olarak görüp, eğitimin işlevini “Büyük işler yapacak insanları yaratmak olarak tayin etmektedir. Yücel, kültür sorunlarımızı eleştirel akıl temelinde, aydınlanma düşüncesiyle bakmasını bilen bir düşünürdür. Felsefesiz, sanatsız ve bilimsiz bir gelecek ideali kurmanın olanaksız olduğunu vurgulayan da Yücel’dir.

Yücel’in Hürriyet Gene Hürriyet adlı çalışmasında, özellikle insan onuru, özgürlüğü ve bunları sağlayacağını bildirdiği demokrasi konusundaki belirlemeleri ilgi çekicidir.

Ona göre demokrasi, “yüzde yüz doğru olduğunu iddia etmeyecek, kendisinininkinden başka düşüncülerde de hakikat olması ihtimalini hesaplayacak olanların kuracakları rejimdir. Demokrasi, diktatörlük gibi tek taraflı değil, çok taraflı bir siyasi sistemdir. Demokratik anlayış; bir şeye inanmamak değil; inandığı şeyin her zaman yanlış olması ihtimalini düşünerek aksi inanışlara da kulak vermek, bilinci daima tetikte bulundurmadır. Dogmacılık, demokrat ruhla bu yüzden bağdaşmaz. Demokrasi, bu yüzden bir inatçılık rejimi olamaz; müsamaha, hoş görünme sistemidir”. Yücel, tek tek kişilerin

zihinsel olgunluğa ulaşmadığı yerlerde demokrasinin yalnızca bir heves olarak kalacağını, dediğim dedik diyenlerin çoklukta olduğu ülkelerde demokrasiden söz etmenin olanaksız olduğunu düşünmektedir. “Demokrasi bir akıl idaresi demektir. Akıl, sadece bende var; benden başkalarında yok diyenin akli, demokrasiye değil, diktatörlere, mutlak iktidar düşkünlerine yararlı bir akıldır”.

Yücel’e göre, “demokrasinin başlıca amacı, ferdi insan olmak hüviyetiyle saygıya değer bir hale getirmektir. Bu amacı gerçekleştirmenin ilk şartı, insana ve insanlığa hürmet etmektir. Şeref ve haysiyete saldırma, eşkıyalıktan başka bir sıfatla vasıflandırılmaz. Dağda yol kesen soyguncu, mağdurunu nasıl maddi varlıklarından sıyrıp soyuyorsa bir saldırgan politikacı da karşısındakinin insan hüviyetini, aynı suretle, hakkı olmayan bir menfaate kurban ediyor demektir. Çünkü ortada yok edilmek istenen, bizzat insan benliğidir”. Yücel’e göre, demokrasi sayı egemenliği değil, halk hâkimiyetidir.

Yücel, “İyi Vatandaş, İyi İnsan” olmanın yolunu Sokrates’in de işaret ettiği laik ahlakta bulmaktadır. Ona göre çocukların eğitiminde bilginin ahlak, ahlakın da bilgi kadar dini kaynaklardan ayrılmış olarak verilmesi Cumhuriyet yönetimi ile temin edilmiştir. Cumhuriyet eğitiminde ahlakın kaynağı toplumdur. Antik Yunan’daki iyi vatandaşın sahip olması gereken erdemi, Yücel, laik ahlak olarak görmektedir. Bu aynı zamanda, Aristoteles’in iyi insan ve iyi yurttaş arasında kurduğu sıkı bağa da bir göndermedir.

Yücel, iyi vatandaşlığı şöyle tanımlamıştır:

“Bir millet içinde iyi vatandaş olma, inancımca bütün beşeriyet içinde iyi insan olmaya bağlıdır. Fena insan, nasıl iyi vatandaş olabilir? Bir vücudun sağlam olabilmesi uzuvlarının sağlıklılığına, uzuvların sağlıklılığı ise onları yoğuran küçük parçaların selüllerin sağlıklılığına bağlı değil midir? Fert, aile ve millet de insanlık varlığına nispetle aynı şeylerdir. Kısmi ve mahdut bencilikler, daima bu bütünü aleyhine olmuştur. Yoksul bir çevre içinde hangi varlık sahibi, bahtiyar olabilmiştir? İnsanların, mutluluk duygusunu en çok benliğine sindirebileni, etrafını mutlu kılmak için her türlü özveriye seve seve, isteye isteye yapan değil midir? Bu yönden bakılıncı iyi vatandaş olmaya çalışma, iyi insan olmanın en doğru yoludur”.

İnsanların toplum içinde ve toplumların birbirleriyle uyumlu bir şekilde yaşamasını iyi bir insan olmaya bağlıdır. Yani ona göre her şeyin başı iyi bir insan olmaktır. İyi bir insan olmanın da “insanlığın ahlak ve fazilet güneşleri” olarak adlandırdığı düşünürlerin, peygamberlerin ve bilim insanlarının oluşturduğu ahlak yasalarına uymakla mümkün olabileceğini savunuyor. Bunu savunmasının nedenini de insanoğlunun içinden geçtiği yıkımın maneviyata olan ihtiyacı arttırmasına bağlıyor. Kuşkusuz, manevi ihtiyacın bizi bilim ve teknikten uzaklaştırmaması gerektiğini de vurguluyor. Özellikle pandemi sürecinde iyice açığa çıkan ve hemen hemen bütün dünyanın yüzleştiği sorunların, evrensel ahlakı oluşturan ilkelere ve değerlere bağlı bir sosyal yaşamın inşa edilmesiyse çözüleceğini ortaya koymuştur. Ekonomi başta olmak üzere bilim ve teknikte önde olan günümüz toplum ve devletlerinin yaşadığı bu sorunların ahlaki bunalımın boyutlarını ortaya çıkarması bakımından önemli anlayış değişikliklerine yol açabileceği ve içinde yaşamaktan mutlu olunacak özgür ve medeni bir dünyanın kurulacağı umudunu arttırmaktadır.

Yücel’e göre, medeni hayat açısından “hür olmak”,

“iyi, makbul ve seçkin olmak” anlamına gelmektedir. Aynı zamanda, medeni olmak kendi için istediği hakları başkası için de istemeyi gerektirir; bunu yapamayanlar medeni topluluklar içine giremezler. Yücel, hak ve özgürlüklerin medeni olmaya giden adım olduğunu ima etmektedir. Milli egemenlik olmadan hürriyetin, demokrasinin olamayacağını belirtmektedir. Yücel’e göre, fert hürriyetinin olabilmesi için devletin bağımsızlığı gereklidir. Aksi takdirde bireyler özgür olamazlar.

Yücel, iyi insan olma ile iyi vatandaş olma arasında karşılıklı ilişki kurmaktadır. Ona göre, milletin sağlam olması için insanların her tür özveriye yapması, iyi yurttaş olması gerekir. Burada iyi insan olmak (ahlaklı olmak) toplumsal dayanışmayı sağlayacak işler yapmak ve toplumun iyi işlemesine katkıda bulunmaktır. İnsana saygının esas olduğunu, insanın da görev ve haklarla donatılmış bir toplumsal varlık olduğunu bildirmektedir. Ancak, Yücel için öncelik, yurttaş bireyin millet için yerine getireceği görevlerdir. Yurttaşlar bu görevlerini yerine getirirken, aynı zamanda faziletli olmalıdırlar. Başkalarına karşı ödevler ve kişinin onları da en az kendi kadar düşünmesi Yücel’e göre önemli bir fazilettir.

Yücel, Türk Devrim tarihinde düşünceleri, eserleri ve yaptıklarıyla derin izler bırakan bir aydındır. Milli Eğitim Bakanı olmadan önce öğretmenlik, müfettişlik, Gazi Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü ve Orta Öğretim Genel Müdürlüğü yapmış deneyimli bir eğitimci, felsefeci, yazar, yönetici ve sanatçıdır. Derin bir bilgi ve birikime sahiptir. Mevlana, Tevfik Fikret ve Goethe’den etkilenmiştir. Bakanlık görevine gelmeden önce yirmi üç kitap yazmış. Köy Enstitüleri ve Tercüme Bürosu gibi öncülük ettiği iki büyük kuruluşla -yalnızca ikisiyle bile- ülkemizin alın yazısında etkili olmuştur.

Yücel, “Köy Enstitülerinin bütün günahını omuzlarıma alıyorum. Sevabı başkalarının olsun. O kurumların günahı bile bana yeter” diyor.

Hasan Âli Yücel, dünya çapında bir değerdir. Nitekim UNESCO, Yücel’in, 100. Doğum yılı olan 1997’de, dünya çapında, “saygı ile anılması” kararını almıştır. UNESCO tarafından dünya çapında anılmak üzere seçilen diğer Türk büyüklere: Atatürk, Yunus Emre, Nasrettin Hoca ve Nâzım Hikmet’tir.

Hasan Ali Yücel'in Eğitim Ve Kültür Politikası

Mustafa Ergün

Türk millî eğitimine damgasını basmış ve devamlı hatırlanan eğitim bakanlarının ilk sıralarında, özellikle 2. Dünya Savaşı yıllarında Türk eğitim ve kültürüne kendine has yöntemlerle hizmet etmiş olan Hasan-Âli Yücel gelmektedir. Hasan-Âli Yücel, Cumhuriyet döneminde, Eğitim Bakanlığına getirilmiş "meslek mensubu" (eğitim hizmetinde öğretmen, müfettiş, genel müdürlük gibi görevleri yapmış) ilk kişidir. İsmet İnönü zamanında beş kabinenin değişmez eğitim bakanı olarak, Cumhuriyet döneminde en uzun süre eğitim bakanlığı yapmış kişidir. Öğretmenlerle "Necati tarzında" bütünleşen ikinci eğitim bakanı olmuştur. O yıllarda köy öğretmenleri yetiştiren Köy Enstitülerini bütün imkânlarıyla destekleyen, dünya medeniyetinin klâsik eserlerini Türkçeye çevirme hareketini başlatan ve herkesin birbiriyle savaştığı, sınıf ve milliyet temelinde dayanarak birbirini öldürdüğü dönemde Türkiye'de bir hümanist hava oluşturmak isteyen Hasan-Âli Yücel, çok sağlam bir kişilik ve yüksek bir onur sahibi idi. Eğitim Bakanlığı yaptığı dönemde gerek sigaraya karşı mücâdelesine gerekse gençlerin karakter eğitimine verdiği önemle dikkati çekmişti. Daha sonra 1950 yılında, 1946-1949 yılları arasındaki mücâdelesinde kendisini desteklemeyen CHP'den istifası da gene onun onurlu kişiliğinin bir göstergesidir. Baskı yönetimlerine karşı, modernleşme yönünde kesin kararlı ve kendi şahsiyetinden hiçbir şekilde taviz vermeyen bir insan olmuştur.

Kendisiyle yapılan bir görüşmede şöyle diyordu: "Ben, Doğu ve Batı diye bir ayrılık görmüyorum. İnsan eseri, insan ruhunun iştiaqları, kaygıları, korkuları zamana ve zemine göre değişse de, özünde bir ayrılık varsa o, tutulan yol ve usuldendir."

Eğitim politikası

Hasan-Âli Yücel, Tanzimat'tan beri gelen Türk eğitim politikasında tamamen teorilerin ve taklidin egemen olduğunu, tartışmaların da bu çerçevede yapıldığını belirtmektedir. Millî eğitimimiz, yıllardan beri bir "problemler ve çözüm önerileri" fasit dairesi içinde dönüp durmaktadır. Bu çember bir türlü kırılmıyor. Üniversiteler liselerin iyi öğrenci yetiştiremediğinden, liseler ortaokulların iyi öğrenci yetiştiremediğinden,

ortaokullar ilkokullardan, ilkokullar da anne-babalarından şikâyet ediyorlar. Eğitim problemleri konusunda ortaya konan sadece budur.

"Maarifte istikrar başlı başına bir terbiye şartıdır". Devam ve kıvam olmayan yerde eğitimin etkisi en alt düzeye iner. Bir devletin eğitimi hiçbir zaman parti ve rejim meselesi değildir. Eğitim, plân ve programlarla yürür; plân ve programı geniş tabanlı olarak hazırladıktan sonra, iktidarlara düşen, bunları kökten değiştirmek, yok saymak değil; küçük düzeltmelerle gerçekleştirmeye çalışmaktır.

Eğitim örgütü, bir milletin zekâ ve yeteneklerini keşfetmek, işletmek ve geliştirmekle görevlidir. Eğitim

örgütünde en önemli unsur, öğretmendir. Bu nedente, öğretmenlik işi çözümlenmedikçe eğitimde istikrar sağlamak mümkün değildir. Öğretmenler, tek kaynaktan yetişen akademik bir unsur olmalı ve öğretmenlik saygın bir meslek haline getirilmelidir.

Devletin en önemli görevlerinden biri, eğitimidir; vatandaşlarını iyi eğitemeyen devlet diğer görevlerini de yapamaz.

Millî eğitim, ülke halkında yaşayan değerlere ve yeteneklere dayanmalı; orijinal olmalıdır. "... başka memleketlerden el yordamı ile alınan metotları uluorta tatbik kalkmak, her zaman neticesiz olmaya mahkumdur."

Hasan-Âli Yücel'in eğitimde izlediği ana prensiplerden birisi milliyetçilik, ikinci prensibi de laikliktir. Bu itibarla Cumhuriyet okullarında devlet eliyle din tedrisatı yapılamaz. Bakanlığı sırasındaki en büyük işi, Köy Enstitülerinin kuruluş ve çalışmalarını her zaman desteklemiş olmasıdır. O, "köy hayatının kendine has şartlarını göz önünde bulundurmadan köyde eğitim işini şehir hayatına kıyas ederek tanzim etmenin sakatlığını, tecrübe bize fiili surette göstermiştir" diyordu.

Kültür politikası

Hasan-Âli Yücel, Doğu ve Batı uygarlıklarını çok iyi tanıyan bir aydın idi. Onun inancına göre, hakikat, dine aykırı olamazdı. Bir insanda müspet bilgi ne kadar kuvvetli olursa din o kadar iyi anlaşılırdı. Müslümanlık aklın muhafazasını ve doğru işlemesini birinci şart sayıyordu.

Öte yandan, Türkiye toprakları üzerinde yaşayan milyonlarca insanı Türk kültürünün hamuru içinde yoğurup millî birliği sağlamak için her yerde kültür merkezleri kurulmalı idi. Millî birliği gerçekleştirecek olan bu "eğitim karargâhları"TM kurmakta tereddüt etmek, gaflete düşmektir. Bu nedenle "her soydan vatandaşın parçalanmaz bir bütün olan Türklük" içinde toplanmasını sağlamak için, özellikle Doğuda eğitim-öğretim kurumlarına büyük görevler düşmekteydi.

Hasan-Âli Yücel'in kültür politikasının odak noktası, modernleşmenin sağlam temellere dayanması için, dünyanın en meşhur edebî ve felsefî eserlerinin Türkçeye kazandırılması hareketidir. Yapılan yeniliklerin sağlam temellere oturabilmesi için, önce milletin ruhunun ve zihninin bu yenikleri anlama, kabul edip sürdürmeye hazır hale getirilmesi gerekiyordu. Bu da ancak dünya klâsiklerinin Türkçeye kazandırılması yoluyla mümkün olabilecekti. "Zaten biz dünya klâsikleri tercümelerini millî edebiyatın içinde dilenmiş görüyoruz, böyle alıyoruz. Çünkü bu Faust'u benim güzel Türkçemle ifade ediş, Faust'u millileştirmemiş demektir... Çünkü onlar bu sayede ve bu manada Türk eseri olacaktır.' Onun bütün hedefi "Türk kültürünün ilerlemesine tepeden tırnağa kadar hizmetkâr olmak" idi.

Hasan-Âli Yücel, daha bakan olmadan yazdığı bir yazıda "eski Yunan klâsiklerinden bugünün büyük ve yeni müelliflerine kadar, bütün dünya edebiyatları Türkçeye behemehal kazandırılmalıdır" diyordu. Bu bir "Türk Rönesansı" meydana getirecekti. Türkiye Cumhuriyeti'nin kültür alanındaki milliyetçiliği, onu "yeni bir hümanizmaya" getirmişti. "Garplılarınkinden daha geniş olarak, nerede insan zekâsının bir eseri varsa onu içine alan bir Hümanizma kurma yolundayız". "Türk hümanizması, beşer eserine istisnasız kıymet veren, ona zamanda ve mekânda hudut tanımayan hür bir anlayış ve duyustur."

Hasan-Âli Yücel hümanizmasını en iyi özetleyen, belki Londra'da UNESCO toplantısında yaptığı konuşmada söylediği şu sözlerdir: "İnkılâpçı Türk Devletinde millî

eğitimin esasları şunlar olmuştur: a) Bütün dünya milletlerini tanımak, anlamak ve saymak; b) Kapalı bir kültürde mahpus kalmayarak insanlığın ortak kültür kaynaklarına gitmek; c) Vatandaşlar arasında ırk, din, dil, sınıf ayrılıkları gözetmemek."

Hasan-Âli Yücel, Osmanlı'nın son döneminde tartışılan ve Ziya Gökalp tarafından birleştirilmek istenen "Türkleşmek", "İslâmlaşmak" ve "Batılılaşmak" tezlerine da karşı idi. Ona göre inkılâp eklemeci olamaz, ancak bir bütün halinde olabilirdi. "Biz, Ziya Bey'in dediği gibi üç şey olmak istemiyoruz; dileğimiz bir şey olmaktır. Biz tam Türk olmak istiyoruz. Dikkatinizi çekmek mecburiyetindeyim ki, Türkleşmek başka şeydir, Türk olmak başka. Meşrûtiyetin eklemeci filozofunun zannettiği gibi, bizim Türkleşmeye ihtiyacımız yoktur. Bizim için, Türklüğümüzü duymak ve bulmak zarureti vardır. Her şey bunun içindedir".

Yücel, "Ana dili, kültür davamızın belkemiğidir" diyordu ve icraatı da öyle olmuştur. Hasan-Âli Yücel, Türkiye'de dili sadeleştirme hareketlerinin her zaman en önünde yer almış hem Türk Dil Kurumu'nun kurulmasında hem de 1933'de "Karşılık Arama Kılavuzu", 1941'de Gramer Komisyonu, 1942'de Felsefe Terimleri Komisyonu ve 4. Dil Kurultayı çalışmalarında çok gayretli çalışmalar göstermiştir. Tercüme Dergisi, klâsik eserlerin yayınlanması, büyük ansiklopedi yayınlarına başlanması da onun bu husustaki çalışmalarının değerli meyveleridir. Hasan-Âli Yücel, yazı dili ile konuşma dili arasındaki ikiliğin kaldırılması taraftarıdır. Çünkü ona göre "düşünme, konuşma, yazma..."; bunlar bir bütündür. "Bir dilde bu üç iş, at başı beraber gitmez de konuşma dili başka yazma dili başka olursa, o dilde doğru bir düşünüş olmaz." Bunun için Hasan-Âli Yücel'in en önemli çalışmalarından biri, okullarda Türkçe terimlerin yerleştirilmesine çalışması olmuştur. Yücel'in dünya fikir ve sanat eserlerini Türkçeye çevirtip yayınlamasının temelinde de bu görüş, yani Türk insanının düşünme, seçme ve eleştirebilme yeteneklerinin arttırılması gelmektedir.

Hasan-Âli Yücel, sanatta da kendine has bir milliyetçi yol tutmuştur. Tanzimat'ın düştüğü hataya düşmeyeceğiz; garp müziği, Türk müziği ikiliği yaratmayacağız. "Bizde her şey birdir ve ancak o zaman millidir" diyordu. "Dört kelime ile tekrar edeyim: Biz milliyiz. Türk olarak resimde ışığımızı, musikide sesimizi, edebiyatta duygumuzu ve fikrimizi söylemek istiyoruz ve yaptığımız müesseselerde bunun tohumunu atıyoruz."

Sonuç

Hasan-Âli Yücel, içinde yetiştirdiği dindar çevre ile Atatürk Türkiye'sinin ilerleme mecburiyeti ikilemini kendine has bir şahsiyet olarak çözmüş ve hayatı boyunca bu çözümü uygulamaya çalışmıştır. Ama sanırım bu konuda hem "dindar" ve "milliyetçi" hem de "solcu devrimciler tarafından tam doğru olarak anlaşılamamıştır. Dindar ve milliyetçi olanlar, bu son derece milliyetçi

ve dindar olan adamı bu sıfatları taşımamakla suçlamışlar, devrimciler de aslında kendileri gibi olmayan bu büyük adamı kendilerindenmiş gibi göstererek onu propaganda amacıyla kullanmak istemişlerdir. Ama o, hayatında her şeyi samimi olarak yapmış, düşüncelerini açık olarak sürekli yazmış; düşündükleri ve yaptıklarıyla büyümüş bir millî değerdir.

Hasan-Âli Yücel, tek parti döneminde düzenlediği iki Millî Eğitim Şûrası, bir Beden Eğitimi ve Spor Şûrası, Tercüme Heyeti ve başka bazı örgütleriyle demokratik çalışmanın, bilim ve sanat adamlarının görüşlerini dikkate alarak çalışmanın en güzel örneklerinden birini vermiştir.

Hasan-Âli Yücel hem büyük bir fikir hem de bir icraat adamıdır. Hem düşünmüş hem yapmıştır. Ona göre, ülkenin kalkınmasında yatırıma büyük önem verilmelidir. "Bunlar israftır; milletin bunlara verecek parası yok" gibi öksürüklü, balgamlı sesleri dinlemek lâzımdır. Milletler yaptıkları büyük eserlere dayanarak büyürler. İlköğretimden üniversiteye kadar ülke eğitimine büyük paralar yatırılmalıdır. Bunun ötesi boş lâftır; yaptını, yapmadını, yapsaydın gibi sözlerin –kim tarafından söylenirse söylesin– fiilî ve amelî bir kıymeti yoktur. Hele tarih bu tür dırıtlara kulak bile vermez."

Yücel şöyle diyordu: "Biz, yarınların insanlarıyız. Emeklerimizi, bilgi ve duygularımızı, yaptığımız bütün işleri bizden sonra geleceklere bir miras değil bir vasiyet olarak terkediyoruz."

*) Bu yazı, Millî Eğitim Bakanlığı ve D.T.C. Fakültesi tarafından 17.12.1997 tarihinde Ankara'da yapılan "Doğumunun 100. Yılında Hasan-Ali Yücel'i Anma Toplantısında yapılan konuşma ve Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 1,1998. 25-37'da yayınlanan yazıdan üretilmiştir.

Çözüm Kent Enstitüleri

Adil Türkoğlu
Emekli Profesör

SORUN:

1940'lar Türkiye'sinde nüfusun %80-85 'i köylerde yaşamaktaydı. Köylerimizde su yoktu Kanalizasyon yoktu. Yol yoktu. 300-500 -1500 nüfuslu köyler çağdaş yaşamdan uzak eğitim olgusunun uğramadığı yerlerdi.

Köy Enstitülerinin kurucularından İsmail Hakkı TONGUÇ, Atatürk 'e ulaşan bir raporla sorunları açıklıyordu. Rapor sonrası 17 Nisan 1940 'da 3803 sayılı KÖY ENSTİTÜLERİ yasası çıkarılmıştır.

Köy Enstitüleri, geniş arazilerde bahçesi, bağı, hayvan barınakları, traktörü, arabası tesisleri olan eğitim işletmeleriydi. Sistem yeniydi. Dünyada olmayan bir modeldi. Köye hem öğretmen hem de başka alanlarda iş gücü (sağlıklı, yapıcı, ziraatçı) yetiştiriyordu.

Köy Enstitüleri, birer eğitim kurumu, toplum merkeziydi. Yalnızca bulunduğu köye değil çevresindeki 2-4 ile de hizmet veriyordu

Köy Enstitüleri, 1954 yılında kapatılmıştır. Enstitülerin kapatılması nedenini açıklayan hiçbir bilimsel dayanak yoktur. Nedenler siyasi olup, tutarsızdır. Aydınlanma olgusuna karşı çıkan gruplar cahil ve okumuş-cahil kitlesiyle birlikte ENSTİTÜLERİ kapatmıştır.

2021'lerin TÜRKİYE' si 1940'lı yıllardan farklıdır. O zamanlarda, nüfusun % 78'i köylerde yaşarken, nüfusun % 22 'si kentlerde yaşamaktadır. 1950'lerde başlayan, 1960'larda hız kazanan köylerden kentlere göç, 2010'lu yıllarda ülkemiz nüfusunun %75'inin kentlerde yaşamasına neden olmuştur. Kentleşme 6 büyük ilimizde (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Mersin) en yüksek oranlardadır. 2000 verilerine göre 6 ilimiz toplam nüfusun yaklaşık % 30 'unu barındırmaktadır. 1990'da kent nüfusunun Ankara'da % 70 'i, İstanbul'da %60 'ı, İzmir'de % 50 'si, Adana'da % 50 'si Samsun'da % 40'ı,Gaziantep'te % 40 'ı, Bursa'da % 30 'u gecekondularda yaşamaktadır.

Gecekonduların sorunları üzerinde fikir birliği oluşmasına rağmen ileri sürülen çözüm yolları geçicidir. Sorun çözümsüzlüğe bırakılmakta ve giderek büyümektedir.

Köylü kente göç edince gecekondular ortaya çıkmaktadır. Gecekonduda köy ile kent arasında kalan ortak öğelerin her ikisine de benzemeyen ama kendine özgü farklılıkları da olan bir kültür yaratmaktadır. Bu oluşum içinde birey, artık ne köylü ne de kentlidir.

Köyün yaşam koşullarına göre gereksinimlerini karşılayan birey köyü kente taşımakta farklı gereksinimler ve bu gereksinimleri karşılama yolları konusunda yabancılık çekmektedir.

Kentleşmenin doğurduğu sorunlar hızlı kentleşme nedeniyle çözülememektedir. Barınma, beslenme, eğitim ve belediye hizmetlerinden yararlanma gereksinimleri kentin farklı bölgelerinde farklı biçimlerde karşılanmaktadır. Gecekonduda bölgesine yerleşen vatandaş gecekonduların dört temel özelliğiyle bulunmaktadır:

Yasal olarak başkasına (hazineye, vatandaşa) ait yerde bulunma

İmar yasasına aykırı davranma

Sağlık kuruluşlarının bulunmaması ya da yetersiz olması

Altyapı sorunları bulunan ve temizlik koşullarının sağlanamadığı yaşam alanlarına mahkum olma.

Sokaklar kirlî; caddeler yok; kanalizasyon var-yok; evler, insanlar var; her şey sorun. Gecekonduda kadın olmak daha da zor; doğurganlığı yüksek olan kadın, hiç eğitim almaması nedeniyle çocuk yapmayı beslenme olgusu gibi kabul ederek her yıl doğurmak zorunda kalmaktadır. Yeşil alan, çevre düzenlemesi, deterjan kullanımı, beslenme konularını hiç öğrenmemektedir. Çocuklar ise erken yaşlarda sokak yaşamına başlamakta, mesleğe dönük işlerde çalışmamakta, çok sık iş değiştirmektedir. Günde 8-10 saat çalışan çocuklar ; cinsel ,fiziksel ,duygusal açıdan her türlü sömürüye açıktır. 24.01.2007 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde Ertuğrul ÖZKÖK : " Madımak sendromu " başlıklı yazısında, varoşlarda yaşayan çocukların ve gençlerin suçta itilmemeleri için, sivil toplum örgütleri, Milli Eğitim Bakanlığı ve aile müessesesinin Türk tarihinin en büyük işbirliğini yapması gerektiğine dikkati çekmektedir.

Kentlerdeki gecekondularda,

Uyuma ilişkin sorunlar

Gereksinimler

Meslekler

Ve bunlara bağlı olarak yeni davranış, bilgi, beceri ve tutum gereklidir ki bunlar EĞİTİM gereksinimleridir.

Nüfusun kentlerde yoğunlaşması ve yoğunlaşacak olması kentlerin varoşların eğitim sorunlarının çözüm lenmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu nedenlerle yeni çözümler ve arayışlar tartışılmaktadır. Çözümün bir yolu da KENT ENSTİTÜLERİ' dir.

Çarpık kentleşmenin sorunları artmaktadır. Marmara Denizi en güzel örnektir. Yılların ihmali, yanlış politikalar denizi öldürmüştür. Tedbir alınmaz ise kentleri benzer ağır sorunlar beklemektedir.

Ülkeyi kalkındırma yollarından biri de kent insanların eğitimidir. Bu nedenle Köy Enstitülerini aynen canlandırmak yerine yeni koşul ve durumlara uygun olarak Kent Enstitüleri modeli tartışılmalıdır. Değişen ekonomik ve toplumsal yapı yeni analizleri ve somut çözüm önerilerini üretmeyi gerektirmektedir

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Dünya İnsanı Dayanışma Derneği Gezici Köy Enstitüsü kuracaklarını belirterek Ağrı ve Dr. Ayten ZARA bölgede okulun yanı sıra gezici bir Köy Enstitüsü de kuracaklarını açıkladı. Ekipte psikologlar, avukatlar, hekimler ve mühendisler bulunmaktadır. Meslek grupları ekip halinde geliyor, eğitimlerini veriyorlar. Hekimler, cinsel istismar, doğumlar, kadın erkek ilişkisi ve cinsel sağlık hakkında bilgi veriyor. Avukatlar ise yurttaşların Anayasal haklarını kamudan nasıl almaları gerektiği konusunda tavsiyeler vermektedir. Kendi haklarını nasıl koruyabileceklerini ve en önemlisi onlara nasıl sahip çıkabileceklerini anlatmaktadırlar. Toplum sosyal, kültürel,psikolojik ve ekonomik olarak güçlendirmektedir.

Gezici Köy Enstitülerin benzerleri kentlerde açılarak vatandaşlara ekonomik ,hukuk ,sağlık her türlü kurs açılmalı ,sürekli eğitim yapılmalıdır. İzmir Selçuk Belediyesi'nin kaynaklarıyla hayata geçen Efes Tarlası Yaşam Köyü açıldı. Belediye Başkanı Filiz Ceritoğlu SENGEL : " Bu proje tarım için, toprak için hepimiz için var. Türk Tarımının sürüklendiği çöküşe karşı çok yönlü bir Efes Tarlası Yaşam Köyü adı verilen yeni bir çözüm modeli ortaya konmuştur "

Belediye Başkanı Filiz Ceritoğlu Sengel, Efes Tarlası Yaşam Köyü'nü cumhuriyet dönemi Köy Enstitülerinden ilham aldıklarını, köylülerin gözleri ile görebilecekleri, verimli modern merkezleri kurma hedefiyle tohum merkezi, tarım müzesi, toprak okulu, üretici pazarı ve seraları ile birlikte yeni bir yaşam biçimi desteklenmektedir.

Kadınlarımızı sosyal ekonomik hayatta ve aile içinde güçlü ve özgür olmalarını istiyoruz. Biliyoruz ki yaşam toprakta filizlenir. Efes Tarlası Yaşam Köyü, Selçuk ve köylerini içine alacak biçimde hekim, mühendisler, avukatlar, psikologlarla sürekli eğitim verilmeli, emekli memurlardan yararlanmalıdır.

Herkesin kabul ettiği harikalar yaratan Eskişehir de eğitim düzeyi yükseltilmiş meslek ve beceri kursları açılarak vatandaşlar meslek sahibi olmuştur. Sosyal ve kültürel yaşam düzeyi yükseltilerek, halk sağlığını koruma alanında örnek çalışmalar yapılmıştır.

Eğitim Biliminin olanakları iyi kullanılarak:

Kim eğitilecek

Nasıl eğitilecek

Kim eğitecek sorularına yanıt aranmalıdır.

Bu sorulara değişik zamanlarda yanıt verilmektedir. Farklı kurum ve kuruluşlar (AÇEV, TEGV, ÇYDD) bu amaçlarla çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmaların tümünden yararlanılmalıdır.

Amaç bireylerin yalnızca okur yazar olması değil,

Beceriler kazanarak bir meslek sahibi olmaları

Kendilerini ve çevrelerini değiştirmede etkin olmaları

Üretici olmaları

Daha iyi bir yaşam kurabilmeleri

Bilinçli yurttaşlar olmalarıdır.

Kent Enstitülerinin kuruluş ve işleyişinde herkese görev düşmektedir. Üniversiteler, yerel yönetimler, valilikler, milli eğitim müdürlükleri, kaymakamlıklar, muhtarlıklar ve ilgili her kurum, kuruluş ve yönetici üzerine düşen görevi yapmalıdır. Yukarıda yer alan Kent Enstitüleri örnekleri eksiklikleri irdelenmeli, tartışılmalı ve geliştirilmelidir. Yerel yönetimler üzerinden yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

Yücel ile Yükselen

Yakup KEPENEK

Hasan Ali Yücel, bilindiği gibi, çok yönlü bir “düşünce ve eylem” insanıdır.

Yazıda Yücel’in yalnızca “kültür insanı” özelliği kısaca ele alınıyor. Çünkü Yücel, düşüncelerini ve birikimini “kültür ekseninde” eyleme dönüştürüyor.

Yücel, Cumhuriyet’in kuruluşu sürecinde oluşan, çağdaşlaşma amaçlı “insancıl kültürün” denilebilir ki, uzak ara, en önde gelen simgesidir. Yalnız düşünce düzeyindeki üretimleriyle değil, yedi yıl yedi ay süren Milli Eğitim Bakanlığı sırasındaki uygulamalarıyla da bu görüşü fazlasıyla kanıtlıyor.

Kendi kişiliğinin oluşumu da egemenliğin kaynağının gökten yere indirildiği bir sürecin; çağdaşlaşma çabalarıyla uğraşan Osmanlı’nın, I. Dünya Savaşı’nda yıkılması; bunları izleyen Mustafa Kemal liderliğinde yürütülen Kurtuluş Savaşı ile Cumhuriyet’e geçişin ürünü olan Yücel, bu süreçte “insanın gelişmesi” ve “toplumsallaşması” odaklı bir kültür insanı özelliği kazanıyor.

Denilebilir ki, bir “geçiş” hamurunun ürünü olan Yücel, yeni bir yaklaşımın, daha doğrusu, bir kanıtlama çabasının da “öncüsüdür”. Bu yaklaşım, “insan değerini önceleyen” özgün düşüncelerin yalnızca Batı’nın değil, “tüm insanlığın” geçmiş birikimlerinin içinde, az ya da çok, var olduğu gerçeğine dayanır.

Bu nedenle, Yücel’in, kültür yaklaşımının üç temel dişi var: Öncelikle bu toprakların tarihsel ve toplumsal olarak sahip olduğu “yerli kültür” değerleri; sonra da bu yerliyi etkileyen, ondan ve biri birinden etkilenen, coğrafya terimleriyle anlatılan ikili, Batı ve Doğu kültürleri.

*Beşikdüzü Köy Enstitüsü, Çifteler-Yunus Emre Öğretmen Okulu, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, New York Üniversitesi Ekonomi Doktorası, ODTÜ İktisat Bölümü Öğretim Üyesi, 22. Dönem CHP Ankara Milletvekili; Birgün gazetesinde her pazar haftalık yorumlar yapıyor.

Özetle, Yücel’in yücelttiği bu kültür anlayışı, Doğu ve Batı kültürlerinin yerli kültür ekseninde olmak üzere ileri bir düzlemde birleştirilmesi amacını taşır. Daha doğrusu Yücel’in elinde Cumhuriyet’in kültürel gelişmesi bu üçlünün birleşimine (sentezine) dayandırıldı.

Yücel’in oluşması için büyük çaba harcadığı bu yepyeni kültür anlayışı, dini hiçbir biçimde yadsımamakla birlikte, dinsel sınırlamalardan daha doğrusu dogmalardan tamamıyla uzaktır; özgürlükçü, eşitlikçi ve barışçıdır; kısaca evrensel anlamda insancıl ve üstelik ulusaldır. Bu nedenle Yücel, yaratıcı insan aklını egemen kılan, giderek, insanı, egemenliğin ve bilginin kaynağı sayan bir kültür oluşturmayı amaçlıyordu.

Evrensel kültür anlayışının bir yansıması olarak Yücel, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı bir Tercüme Bürosu oluşturarak bu alanda dev bir adım atıyor. İkinci Dünya Savaşının en olumsuz koşullarında dünya klasiklerinin çevrilmesi amacıyla, “çeviri seferberliği” başlatıyor. Kısa zamanda 494 yapıtın dilimize kazandırılması gerçekleştiriliyor. O kadar ki Çankırı hapishanesinde yatmakta olan Nâzım Hikmet’ten Rusçadan çeviriler yapması isteniyor; o da yapıyor! Çeviri sürecinde Batı-Doğu ayrımı yapılmıyor; çevrilecek eserin seçiminin “ölçütü” Yücel’in çeviriler için yazdığı kısa ancak özlü

Önsöz’de vurguladığı gibi: ...insana değer veren anlayışla yazılmış; insan aklının dogmalardan kurtulmasını esas alan, kısaca insancıl ya da hümanist nitelikte olmalarıdır...

Evrensel kültür kuşkusuz çevirilerle sınırlı değil, bilim ve sanatın tüm ürünlerinden yararlanmasıyla tamamlanıyor.

Yerli kültür oluşumunun dayanağı olarak, Yücel; ünlü matematikçi Thales örneğinden giderek Anadolu’nun bilimin beşiği olduğu ve bunun sahiplenilmesi gerektiği vurgusu yapıyor. Bunu, Bakanlığa atanmasından önce gerçekleştirilmiş olan Harf Devrimi, üniversitenin bilimsel ölçülerle yapılandırılması ve Ankara’da açılan ilk fakültenin, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nin ön yüzüne Atatürk’ün “Hayatta En Hakiki Mürşit (yol gösterici) İlimdir, Fendir” yazılmış olmasının da verdiği ivme ile birleştiriyor.

Denilebilir ki Yücel’in tüm yaptıkları evrensel kültür ile yerli kültürün yenilikçi bir **birleşimini** başta eğitim olmak üzere ilgilendiği her alanda yaşama geçirme kararlılığının doğal sonuçlarıdır. En önemli eseri olan Köy Enstitüleri’ne geçmeden bu Yücel birleşiminin en önemli yönlerine de kısaca değinmek gerekiyor.

Bakanlığı döneminde halk müziğine, resim ve heykelle verilen olağanüstü önem, opera ve tiyatronun birer kamu hizmeti olduğu görüşünün yerleştirilmesine katkısı; eski eserlerin korunması ve müzelerin kurulması çabaları; yayıncılığa ve kütüphaneciliğe ayrı bir önem verilmesi; 1946-47 ders yılını izleyen on yıl için hazırladığı tüm eğitimi kapsayan yaratıcılığa, aklın özgürleşmesine ve bilime dayalı eğitim programı da eklenmelidir.

Yönetim anlayışı da bir kültür derinliğine dayanan Yücel, Milli Eğitim Bakanlığı’nı, ilk görev aldığı yıldan başlayan ve üç yılda bir düzenlenen şûralar ile yönetiyor. Bilindiği gibi şûra, İslam’ın ilk dönemlerinde yönetim anlayışı olarak uygulanan ve “danışma kurulu” anlamına gelen bir kavramdır. Öncesi ta Kurtuluş Savaşı’nın en yakıcı günlerinde, 16 Temmuz 1921’de Ankara’da Mustafa Kemal’in çağrısıyla toplanan Maarif Kongresi’ne uzanan şûralar, ülke eğitiminin ve kültürünün bilimsel verilerle ve özgürce tartışıldığı; farklı görüş ve önerilerin sergilendiği, uygulama için yol gösterici kararların alındığı kurullardır. Bu ülkenin siyasal İslamcıları, Yücel’in şûra uygulamalarını anlayacak birikim ve beceriden yoksun olduklarını, o bitmeyen Yücel düşmanlığıyla her gün yeniden kanıtlıyor!

Dahası, Hasan-Âli Yücel’in Milli Eğitim Bakanı olarak atanmasının daha ilk haftasında İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü’ne yazdığı bir yazıyla İslam Ansiklopedisi’nin Türkçeye çevrilmesini istemesi, onun kültüre “bireşimci” ya da sentezci bakışını yansıtıyor. Kendisi bir Mevlevi ve kendisi gibi bir Doğu-Batı bileşeni olan J. W. von Goethe’nin yaşamöyküsünü yazacak kadar birikimli olan, Sokrates, Descartes kadar Yunus Emre’den de esinlenen, aklın özgürleşmesini ilke edinen, Doğu -Batı kültürel sentezini sanatın tüm dallarında oluşturmaya çalışan, ek olarak özel bir vurgu ile Türkçenin bilim dili olarak güçlendirilmesine ayrı bir önem verme isteği, Yücel’in çok yoğun bir çabayla gerçekleştirilmek istediği bütünsel kültürel çağdaşlaşma sürecinin vazgeçilmez tamamlayıcıları olarak dikkat çekiyor.

Bu kültürle donanacak insan, haklarının bilincini edinecek, ekonomik ve siyasal gelişmesi sonucu ülke yönetiminde söz sahibi olacaktır. Kurucusunun sözleriyle, askeri ve siyasal zaferleri Cumhuriyet’in “ekonomik zaferle taçlandırma” kararlılığında olan Türkiye’nin bu insana gereksinimi çok fazladır. Bunu hızla ve en etkin bir biçimde sağlamanın yolu Köy Enstitülerinden geçmektedir.

Köy Enstitüleri, çocukluktan gençliğe döneminin yaşayanların, yüksek nitelikli öğretmenlerin desteğiyle “yaratıcı yeteneklerinin, üstelik hiçbir sınırlama getirilmeden, yaşama geçirilmesi gerçekleştiriliyor. Bu süreçte, gözlem, deney ve usavurmaya dayalı bilgi edinme; edinilen tüm bilgilerin beyin ve el emeğine dönüştürülmesi; araç gereç kullanımında etkinlik kazanma; çevre duyarlılığı; imece ile çalışmaya verilen büyük önem, her faaliyette olduğu gibi üretilen bölüşümünde gerçekleştirilen eşitlikçi anlayış, eğitim ve uygulama bütünlüğü içinde ve yukarıda belirtilen insancıl kültür anlayışıyla, gerçekten çok kısa bir süre, 1940-46 yılları arasında yaşama geçiriliyor. Köy Enstitüleri, öğrenme ile üretimi birleştiren, tüm ülkeyi kapsayan, karma eğitim veren ve binyılların ekonomik ve toplumsal olarak içine kapalı köy yapısını ve orada yerleşik “bağımlılık” zincirlerini kırarak, köyü içinden dönüştürmeyi amaçlayan eğitim kurumları olarak Yücel’in kültür anlayışının en özgün ürünleriydi. Köy Enstitüleri, kısaca sıralanan bu özellikleri nedeniyle, ülke eğitiminin çıkmaza sürüldüğü günümüzde, “aranan” kurumlar oluyor.

Özetle, II. Dünya Savaşı’nın her bakımdan çok zorlu geçen koşullarında, Yücel, “insanlığın” üretim ve özgürleşme süreçlerini kültür temelinde birleştiren ve Köy Enstitüleri ile yükselten örnek bir kişiliktir.

Kaynak: Yakup Kepenek (2019) “Cumhuriyet Çağdaşlaşmasından Günümüze Türkiye’nin Değişimi” İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayını, s.28 vd

Hasan Âli Yücel ve Tonguç'un Eğitim Politikaları

Erdal Atıcı

Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Başkanı

Cumhuriyet kurulduğunda Osmanlı'dan devralınan eğitim mirası tam anlamıyla bir faciaydı. Nüfusun büyük çoğunluğunun yaşadığı köyler ihmal edilmiş, uzun süren savaşlar nedeniyle Anadolu bozkırı ıssız bir yıkıntı haline gelmişti.

Okuryazar oranı; erkeklerde yüzde 7, kadınlarda ise binde 5 civarındaydı. Böyle bir tabloyla yeni kurulan Cumhuriyetin ayakta kalması, yaşaması olanaklı değildi. Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, bağımsızlık kazanıldıktan sonra ilk iş olarak eğitim işine el attı.

Atatürk eğitimin "bir ulusu, ya özgür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum yapacağını, ya da tutsaklığa ve düşkünlüğü bırakacağına" inanıyor ve söylüyordu.

O halde cumhuriyetin yetiştireceği kuşaklar, artık padişahın kulları değil, cumhuriyetin yurttaşları olacaktı. Atatürk'ün bu eğitim politikası ve felsefesi ilk olarak Cumhuriyetin devrimci bakanı Mustafa Necati döneminde tüm parlıtlarıyla ortaya çıkmaya başladı. Öğretmen haklarıyla ilgili çalışmalar, yeni Türk abecesinin kabulü, Millet Mekteplerinin açılması, okuma yazma seferberliği gibi çok çok önemli gelişmeler Necati döneminde yaşama geçirdi.

Mustafa Necati'nin zamansız ölümü ile birlikte eğitimdeki çağcıl gelişmeler bir duraklama dönemine girdi. Atatürk'ün amaçladığı ulusal eğitim alanında gelişmeler bir türlü sağlanamıyordu. Öyle ki, 1921 - 1935 yılları arasında; 18 milli eğitim bakanı, 8 ilköğretim müdürü değiştirilmiş, ancak istenen sonuç alınamamıştı. Hala nüfusun yüzde 80'inin yaşadığı 40 bin köyün 35 bininde okul ve öğretmen yoktu.

Atatürk, böyle durumlarda sık sık yaptığı bir yola başvurdu. Alanın dışından birini; kurmay subay olan Saffet Arıkan'ı Milli Eğitim Bakanlığa getirdi. Eğitimde Arıkan dönemi böylece başlamış oldu. Saffet Arıkan da, yazı, düşünce ve kitaplarıyla eğitim konusunda fark yaratan İsmail Hakkı Tonguç'u ilköğretim genel müdürlüğüne vekâleten getirdi.

Tonguç, dünyanın pedagoji yapıtlarını incelemiş, kimilerini dilimize çevirmiş, çağdaş eğitim düşüncelerini okumuş, özümsemişti. Ayrıca, 1940'a kadar binlerce köyü gezmiş, sorunları incelemiş, olanak ve yetenekleri yerinde görmüştü. 1936'da "Eğitmenler Kursu" ile işe başladı. 1940 Köy Enstitüleri Kanunu ile yepyeni bir aşamaya geçildi.

Köy enstitüleri, Cumhuriyet devriminin en önemli eğitim kurumlarıdır. Bugün bile dünyaya övünçle gösterebileceğimiz, bizim gereksinmelerimizle ortaya çıkan, bize özgü okullardır.

İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un kurucusu, kuramcısı ve uygulayıcısı olduğu köy enstitülerinin kurulmasında, Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in büyük desteği ve katkısı vardır. Hasan Âli Yücel; Mustafa Necati döneminde başlayan, Saffet Arıkan döneminde Tonguç'un da ilköğretim müdürü olarak katıldığı Cumhuriyetin aydınlanmacı eğitim politikalarını sürdürmüş, köy enstitüleri yasasının meclisteki görüşmeleri sırasında etkili konuşmalarıyla yasanın eksiksiz çıkmasını sağlamıştır.

Tonguç'un tarihimize ve kültürümüze en uygun eğitim yolu olarak gördüğü, köy enstitülerinin eğitim felsefesi, yüzyıllardır ihmal edilmiş, unutulmuş, uyutulmuş ve karanlık içinde bırakılmış ve nüfusun büyük bölümünü oluşturan köylü kesimini eğitim yoluyla canlandırarak, onları cumhuriyetin "kimsesi" yapmaktır.

Tonguç'a göre, okullar, yalnızca öğrenciye okuma yazma öğreten ve sürekli bilgi yükleyen yer olmamalıydı. Öğrenciler, ülkenin ve ulusun yararına işler yapacak nitelikte yetiştirilmeliydi.

Tonguç'un eğitim felsefesinin oluşmasında Eskişehir'in işgali sırasında yaşadığı ilginç bir olayın etkisi olmuş mudur, bilmiyoruz, ama orada öğrencisine söylediği sözler ve yaşamı boyunca uyguladığı eğitim ilkeleri birbirine paralellik göstermektedir.

Tonguç, Yunan işgali sırasında Eskişehir'de yatılı muallim mektebinde görevliydi. İşgalci subaylarından biri yatılı mektebe girmek ister ve ne söylediğini de pek anlayamazlar, subay Tonguç'a bir tokat atar. Hocalarının uğradığı haksızlığa dayanamayan bir öğrencisinin karşılık vermek istemesi üzerine Tonguç: *"Tokat yemek mağlupların kaderidir. Bu kadere boyun eğmek istemeyen milletler, bütün varlıklarıyla, bir tek çocuğu eksik kalmamak şartıyla, çok bilgili, çok kudretli ve çok uyanık yetiştirilmek zorundadır. Bu felakete bir daha uğramak veya uğramamak milletin münevver evlatlarına ve siz muallimlere kalmıştır."* diyerek onu durdurur... Tonguç, köy enstitülerini kurarken işgalcinin bu tokadını unutmayacak, enstitü öğrencilerinin çok bilgili, çok güçlü, çok uyanık, özgürce düşünebilen ve düşüncelerini özgürce söyleyebilen, sağlam karakterli öğretmenler olarak yetiştirmek için çalışacaktır.

Tonguç'un köy enstitülerinde uyguladığı eğitimin ana ilkesi, "iş içinde iş aracılığıyla iş için" eğitim ilkesidir. Enstitülerde, bugün mumlu aradığımız; laik, bilimsel, parasız, çağdaş ve ulusal eğitim tam anlamıyla uygulanmıştır. Bu okullarda yetişen 17 bin köylü çocuğu köylerini aydınlatmak üzere birer idealist öğretmen olarak Anadolu bozkırına dağılmış, sadece köy çocuklarına okuma yazma öğretmekle kalmamış, aynı zamanda ıssız ve kendi yazgisına terk edilmiş Anadolu köylerini içten canlandırmışlardır. Tonguç enstitüleri kurarken yaptığı planlamaya göre 1956 yılına gelindiğinde Anadolu'da okulsuz köy, öğretmensiz okul kalmayacaktı.

Köy enstitülerini, "Köy Eğitim Sistemi" içinde değerlendirmek gerekmektedir. Köy Eğitim Sistemi olarak düşünülen bu büyük tasarımda, on binlerce köye okul yapıldı ve çocuklar dünyanın en temel haklarından biri olan eğitim hakkına kavuşturuldu...

Çifteler ve Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü Müdürü Rauf İnan'ın, Tonguç'u sonsuzluğa uğurlarken mezarı başında dediği gibi: *"Türk milli eğitiminden insanlığa örnekler kazandıran, dünya eğitim tarihine, ulusal arası eğitim ansiklopedilerine, büyük bir Türk eğitimcisinin adını, - Hakkı Tonguç - adını hediye eden Hakkı Tonguç, Türk öğretmeninin ideal örneği olarak genç öğretmen nesillerimizin kalplerinde yaşarcasına devam edecektir. Gelecek günlerimizin eğitim enstitüleri ve fakülteleri, eğitim ilim ve idare adamlarını kuvvetli ve değerli eğitim fikirlerini, köyü canlandırma yollarını onun cilt cilt eserlerinde arayacak ve bulacaklar."*

Bugüne gelince köy enstitülerinde uygulanan eğitim ilkelinin bugün geçerli olup olmadığına bakmakta yarar vardır. Bugün eğitim bilimsel midir? Bugün eğitim laik midir? Bugün eğitim parasız mıdır? Bugün eğitimde fırsat ve olanak eşitliği var mıdır? Bugün eğitimde hedef kitle yoksullar mıdır?

Ne yazık ki, bugün bu sorulara "evet" diyebilmek olanaklı değildir!

Hasan Âli Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'un bıraktıkları halktan yana, yoksuldan yana, fırsat ve olanak eşitliği içinde tüm çocukların eğitim hakkını gözetken Cumhuriyetin aydınlanmacı eğitim tasarısını yeniden yaşama geçirebilmek istek ve dileğiyle, her iki büyük eğitimciyi saygıyla anıyoruz

Cumhuriyetin Toplumcu Eğitim Politikası Üzerine

Ayhan Ural

Bu yazıda, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş dönemi ve devamında uygulanan eğitim/kültür politikalarının toplumcu niteliğine ilişkin genel bir çözümlemeyi hedeflemektedirim. Ayrıntıya girmeksizin genel bir saptamayla ilgili dönemi kapsayan süreçteki eğitim politikalarının, doğal olarak farklı kuram, felsefe ve ideolojilerin etki alanında belirlenmiş olduğunu söyleyebilirim. Ancak, bu belirleme/belirlenme sürecinin başat özelliği, toplumcu bir yönelimin öne çıkarılmış olmasıdır. Eğitim politikalarına yansıtılan bu toplumcu motif, eğitim sisteminin temel bileşenlerinin biri olan okul seçiminde de **demokratik birlik okulu** olarak yansımıştır.

Bu kısa girişten sonra, tartışmayı zenginleştirecek somut olgulara yer verebilirim. Çözümlemeye tabi tuttuğumuz dönem, cumhuriyetin kuruluş sürecini de kapsayan 1920'li yılların başları ile 1940'lı yılların sonlarına kadar olan dönem. İlgili dönemde eğitim, henüz temel bir insan hakkı olarak uluslararası bir bildirmeyle güvence altına alınmamış, eşit yurttaşlık düşüncesinin yaygın bir pratiği oluşmamış. Bu dönem, özgürleşmenin aydınlanma ile gerçekleşme inancı yeni yeni uygulama olanağı bulduğu, demokratik toplum idealinin genel zorluklarının egemen olduğu bir dönem. Birçok başka olumsuzluğu da ekleyebileceğimiz bu koşulların en zorlusu da zaferle sonuçlanmış uzun süreli bir kurtuluş savaşının yoksunluklarının egemen olduğu bir dönem olması. Bütün bu koşullarda benimsenen dönemin eğitim politikalarından birkaçını hatırlatmak isterim.

•Bağımsızlık mücadelesinin sürdürüldüğü bir sırada eğitim kongresinin toplanması.

•Kamucu eğitimin ilk kilometre taşlarından olan, eğitimin birleştirilmesine ilişkin düzenleme.

•Eğitim bakanlığının merkez ve taşra örgütlerinin yapılandırılması.

•Öğretmen yetiştirme ve istihdamına ilişkin düzenleme.

•Türk Ocakların yurt dışında yaygınlaştırılması.

•Alfabe devriminin yapılması.

•Millet mekteplerinin açılması.

•Halkevlerinin kurulması.

•Üniversitenin yeniden açılması.

•Köy enstitülerinin açılması.

•Tercüme bürosunun kurulması.

•...

Bunlar ve diğerleri, herbiri cumhuriyet devriminin temel taşları ve taşıyıcı unsurları. Toplumsal yaşamın belirleyicisi bu eğitim ve kültür politikalarının -uygulamaların- ortak özelliği, toplumcu bir felsefi, ideolojik ve kuramsal zemine dayalı olmalarıdır. İlgili döneme ilişkin hangi yönelimi ele alırsak alalım, bu toplumsal motifi açık bir şekilde görebiliriz. Cumhuriyetin kuruluş sürecinin temel yönelimlerinden biri olan toplumsal birlik hedefi, dönemin eğitim politikalarıyla desteklenmiş ve başarılıdır. Ancak bu seçim, 1950'li yıllarda terkedilerek kalıcı kılınmamıştır. Bu dönemden sonra benimsenen liberal eğitim politikalarının yaratmış olduğu eşitsizlikler, eğitim alanında yaratılan yeni sorunlarla artarak günümüze kadar gelmiştir.

Bu gün biz eğitimcilere, cumhuriyetin toplumcu eğitim politikalarını üretenleri saygıyla anmak, onların ülkülerini anlamak, mücadelelerini selamlamak ve onlardan ilham almak düşmekte. Demokratik bir toplum için büyük bir dayanışma sergileyen dönemin bilimci, politikacı, bürokrat ve yurttaşlarını örnek alabilmeliyiz. Bugün de demokratik birliğe gereksinimiz aynı şiddetle sürmekte. Bütün boyutlarıyla yıkıma uğratılmış toplumsal yapı, yeniliberal eğitim politikalarıyla eğitimi toplumsal yeniden üretim aracı olarak kullanmakta ve toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizlikleri derinleştirerek yeniden üretmekte. Bütün bu olumsuzluklardan kurtulmak için yeniden toplumcu eğitim politikalarına dönmeliyiz. Bunun için şu temel ilkeler, yol gösterici olacaktır:

•Eğitimi bir insanlaşma süreci olarak tanımlamak.

•Eğitimi temel bir insan hakkı olarak kabul etmek.

•Eğitimi bir özgürleşme pratiği olarak anlamak.

•Eğitimi kamusal bir hizmet olarak sunmak / istemek.

•Eğitimi demokratik birlik aracı olarak kullanmak.

•Eğitimi bilimsel olarak gerçekleştirmek.

•Eğitimi lâik bir anlayışla örgütlemek.

•Eğitimi dayanışma, barış ve kardeşlik aracı olarak görmek.

•...

Hasan Ali Yücel Hangi Felsefi Görüşe Yakın Sayılır?

Adnan Gümüş

Cumhuriyetin toplumsal, hukuki ve kültürel şekillenmesi ve yapılanmasında yer alan önemli isimler arasında Mustafa Kemal, İsmet İnönü ve Celal Bayar'ın yanı sıra Ziya Gökalp, Mahmut Esat Bozkurt ve Hasan Ali Yücel gibi isimler öne çıkmaktadır.

Cumhuriyetin kurucu kadroları nasıl bir dünya görüşüne sahiptiler? Ne kadar realist, pozitivist, idealist, dogmatik, şüpheli, materyalist, vitalistler? Hangi felsefeye mensuptular?

Burada, Hasan Ali Yücel'in temel felsefesinin ne olduğu, nasıl bir anlayışa sahip olduğu iki temel kaynak temel alınarak

•Yücel, Hasan Ali (1954). Felsefe Derleri Metafizik Ahlâk Estetik. İstanbul: Maarif Basımevi.

•Yücel Eronat, Canan (1999). Hasan Âli Yücel'in T.B.M.M. Konuşmaları ve İlgili Görüşmeler 1. 1939-1942 ve 2. Cilt 1943 - 1946. Derleyen: Canan Yücel Eronat. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No : 87 değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Önce doğrudan Yücel'e ait TBMM görüşmeleri ve Felsefe Ders Kitabından bazı pasajlar aktarılacak ve en sonunda bu pasajlara dayalı bazı çıkarımlarda bulunulacaktır.

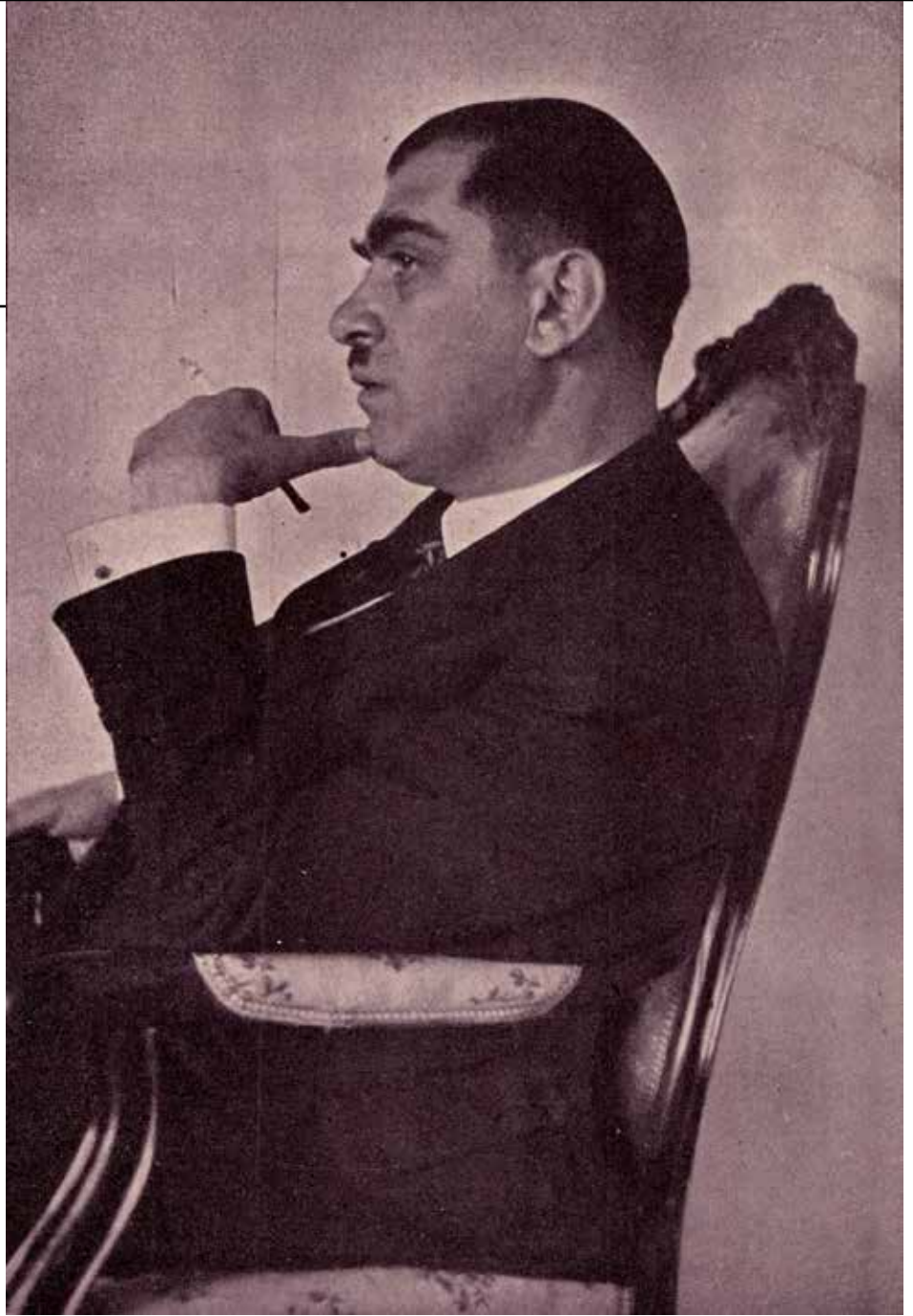
Yücel'in Meclis Konuşmalarından Bazı Pasajlar

Ara başlıklarda ilk çıkarımlar yer almaktadır. Pasajlar doğrudan Yücel'e aittir.

İlkde Pragmatizm veya Şehir İçin Ayrı Köy İçin Ayrı Değil Köyde Çalışacak Öğretmen (17 Nisan 1940 Köy Enstitüsü Kanunu Görüşmeleri)

Şimdiye kadar şehir muallim mekteplerinden köye gitmiş olan ve orada hakikaten idealist bir ruhla çalışmış bulunan öğretmen arkadaşlarımız yok değildir. Onların mühim bir kısmının köylerde duramamış olmaları sadece bir idealizm noksanından ileri gelmemiş; hazırlama hususunda gittikleri muhite intibak edecek melekeli onlara vermemiş olmanızdan doğmuştur. Dava sadece bir vatanperverlik, bir mefkürecilik davası olarak mütalea edilemez. Bunu fiilî olarak bildiğimiz için o şekilde bu gençleri yetiştirelim ve hayat tarzları o şekilde olsun ki kendilerine köyde vazife verdiğimiz takdirde tabii olarak okul hayatları devam ediyormuş gibi olsun, vazifelerine memnuniyetle gitsinler, bu işleri seve seve görsünler diye düşündük."

Evvelâ Gl. Kâzım Karabekir arkadaşımın bir sözüne cevap vermek istiyorum; bu yapılacak köy enstitüleri ayrı bir terbiye prensibine tâbi tutulmayacaktır. Mevcut Tehvîdî Tedrisat Kanunu ve onun ruhu icra vaziyetinde olan insanlara emrediyor ki, bu memleket içerisinde bir terbiye esasları vardır; köy, kasaba, şehirde ve bunların dışarısında başka bir yer varsa oralarda da ancak bu prensip tatbik olunur. Binaenaleyh, köy enstitülerinde ayrı bir terbiye prensibi, diğer okullarda ayrı bir terbiye prensibi güdülemez. Terbiye prensiplerimiz parti programında yazılıdır. Onları tahakkuk ettirmek bize düşen vazifedir. Bunun için köy, şehir ayrılığı mevzu bahis

edilemez. Amma köy hayatı da şehir hayatı değildir. Hatta köye benzer mahiyette kurulan kasabalarımız dahi bünye itibarıyla köy değildir. Binaenaleyh, terbiye vahdeti bu gün mevcuttur, yarın da mevcut olacaktır, böyle bir ayrılık yoktur. İkinci noktaya ve itiraza gelince: Bu maddede «Beş sınıflı köy ilk okullarını bitirmiş köylü çocukları alınır» denilmesinin sebebi bu çocukların esasen başka yerden gelmesine imkân olmamasıdır

Enstitü: Yüksek Amelî (Uygulamalı) Müessesesi, Nazari ve Amelî Bilgilere Birlikte Yer Verilmesi (17 Nisan 1940 Köy Enstitüsü Kanunu Görüşmeleri)

Köy Öğretmen okulları demek istemedik. Bunları ona bağlamak istemedik. Bunlar yepyeni şeylerdir. Enstitü kelimesini biz frenklerin telâffuz ettiği tarzda aldık ve buna alıştık. Bu isim, bazı memleketlerde büyük, yüksek amelî müesseselere verilmektedir. Meselâ Ziraat Enstitüsü bu manâ ve mahiyette isimlendirilmiştir. Ziraat Enstitüsü bir yüksek okuldur. İçerisinde amelî faaliyetler vardır, İlmî araştırmalar yapılır. Fakat bir kısım memleketlerde bu ismi yalnız böyle yüksek derecedeki

okullara veya ilim müesseselerine vermezler. Daha aşağı derecede olanlara da vermektedirler. Fransa'da ve İtalya'da böyledir. Bizde de buna alışılmıştır. Bildiğiniz gibi İsmet Paşa Kız Enstitüsü, nihayet orta derecede bir okuldur. Buna enstitü denilmesinin sebebi içerisinde talebesini amelî faaliyete sevk edici, tatbikat yaptırıcı ve melekeli kazandırıcı bir takım atelyelerin ve faaliyetlerin bulunmasıdır. Biz köy enstitüsünü sadece içerisinde nazari tedrisat yapılan bir müessese olarak almadık. İçerisinde ziraat sanatları, demircilik, basit marangozluk gibi amelî bir takım faaliyetlerde bulunduğu için okul adile anmadık, enstitü diye isimlendirmeyi, muvafık gördük. Enstitüde yetişecek öğretmenlere umumî ve meslekî kültür bakımından lüzumlu olan bilgiyi vereceğimiz gibi, bunlara köye gittikleri vakit köy hayatında âmil, prestij sahibi, kendisine fikir sorulabilecek, reyî alınabilecek insan olabilmesi için amelî bilgiler de verilecektir. Bunun bel kemiğini, amelî bilgi ve melekeli esasını, gidecekleri, çalışacakları muhit köy olduğuna göre, ziraatin teşkil edeceği şüphesizdir.

Müspet Bilimler, Karakter, Ahlâk (1942: Bütçe Gö-

rüşmeleri)

Arkadaşım Aykaç, terbiyenin üç safhasından bahis buyurdular: Beden terbiyesi, fikir terbiyesi, ahlâk terbiyesi. Bunları söylerken, Cumhuriyet maarifinin bu mevzuda diğer memleketlerde olduğu gibi bir prensip ve bir usulü yok olduğunu bendenize ihsas eder beyanatta bulundular veya bendenize öyle geldi. İfade etmeliyim ki Cumhuriyet maarifinin bu mevzuda da prensip ve usulü vardır. Biz bir defa realist olmayı, gerçekçi olmayı müspet olan ilme intibakla anlıyoruz. Müspet ilme intibak demek, hepimizin bildiği gibi, olanı ancak olduğu gibi görmek demektir. Şu elektrik nasıl yanıyor, bunu olduğu gibi bilmek, müspet bir bilgidir. Hayata ve olaylara kâinata, öğretimin derecesi nerede ise o seviyede olmak üzere, böyle bir bakışla bakan her vatanş, asırlarca milletimizin kafasına musallat olmuş yanlış düşüncelerden dimağım kurtaracaktır. Bunu şu veya bu şekilde izah etmeyeceğim. Elektriğin kanununu bilecek, kaç mumdur, kaç voltur, öğrenecek ve uzun esrarengiz bir şey olmadığını anlayacaktır. Birinci dâvamız budur. Başımızı ağrıtmamak için tafsil etmiyorum. Bunun üniversitede ve üniversiteden somaki tahsilde dereceleri olduğu gibi, ilk okulda da kendi seviyesinde, fakat aynı prensip ve aynı metodu gösterici tarafı vardır. Müspet ilimde memleket çocuklarının dimağını teçhiz etmek esasen hayata ve kâinata bakışta bir muvazaneyi tesise başlamak demektir. Bu muvazane iki şekilde durabilir. Biri arkadaşımın da buyurduğu gibi beden kuvvetidir, diğeri karakter kudreti. Biz her şeyimizin ideali, gayesi olmak üzere (Türk milleti) ni almaktaız. Ben, varım, niçin? Türk milleti için. Çalışıyorum, kimin için? Türk milleti için! Prensibimiz budur. Ve bu anlayıştır ki, bizi, geniş İnsanî anlayışa götürür. Bu olmadan insanlık muhabbeti, geniş beşer muhabbeti sağlam bir insan ruhunda olamaz kanaatindeyiz. Böyle olduğuna göre mademki ben varım ve Türk milleti için varım, bu prensibi ahlâkımızın esası olarak alıyoruz. O halde bedeni zaafa düşürücü kötü şeylerden kendini vikaye ediş, bu prensibin bedende tecellisidir; zihinde de bu türlü tecelli ettiği gibi. Biz bedeni, fikri, ahlâkî aralarında divar konmuş birer meleke gibi de almıyoruz. Birini yaparken diğeri ni ihmal etmemeyi, biriyle

meşgul olurken diğeri ni bir kenara bırakmamayı esaslı dâvalarımızdan biri telâki ediyoruz. Okul hızıssıhhası ve beden terbiyesi dâvası hakikaten lâzımı veçhile ve gereği gibi ele alınmış bulunmamaktadır. Yalnız bilmedir ki, bunun peşindeyiz

Köy Öğretmeninden Beklenenler: Ahlak Dürüstlük, Çalışkanlık, Memlekete Hizmet (1942 "Köy Okulları ve Enstitülerini Teşkilâtlandırma Kanunu" Görüşmeleri)

Çalışan, öğrenen ve köye köydeki kardeşlerine faydalı olmak için çırpman bu çocuklar, mezun olup hoca oldukları zaman yalnız okul binası içerisinde vazifelerini hasredek değıllerdir. Birinci işleri gittikleri muhitte içtimai bir kıymete müsbet olarak sahip olmalarıdır. Bir insan, öğretici sıfatıyla bir köye gider, bunda da müsbet bir kıymet sahibi olursa bunun için şu lâzımdır: Bir defa ahlâklılı olmalıdır, doğru sözlü, doğru özlü olmalıdır, memleketini sever olmalıdır, memleketine hizmet etmek bütün hareketlerinin miyarı olmalıdır. Biz ahlâki bu mânada anlıyoruz. Ahlâklılık böyle olacaktır diyoruz. O zaman köy halkı ahlâki bakımından, karakteri bakımından, mânevi mevcudiyeti bakımından ona müsbet bir kıymet verecektir. Bu mânevi vasıflardan sonra köy hayatının maddi tarafında, ikaz edici, söyleyici ve söylediği yapıldığı vakit hayır getirici tarafları olmalıdır. Meselâ, bir köylünün hayvanı hasta olmuştur. (...) Amma umumî olarak ziraat bilgisinde fikrî olsun ve köylüye rehberlik edebilsin. Öğretmen, bu şekilde köye hayati bakımdan, maddî ve mânevî yardımcı bir unsur olunca esasen böyle olanı takdir eden köylünün evlâtlarına terbiye vermek için de hak kazanmıştır. Bizim için hareket noktası çocuğu okutmak değil, yaşadığı muhitte önder olmaktır. Bu olunca çocuğu okutmak keyfiyeti de kendiliğinden hasıl olacaktır. Birinci nokta köydeki öğretmen, Cumhuriyetin ve inkişâbın yayıcısı, bekçisi ve öğreticisidir. Kutsal bildiğimiz ve bu memleketin, milletin hayatı için canımızı vermeye hazır bulunduğumuz ana kıymetleri bu unsurlar vasıtasıyla halkımıza, merkezden uzak köylere götürmek imkânı hasıl olacaktır. Köyünün maddi hayatında rehber olacak ve köylünün çocuğunu bizim düşündüğümüz ve istediğimiz gibi yetiştirmeye çalışacaktır. Öğretmenin

umumî olarak düşündüğümüz vasıfları bunlardır. Bu kanunda bu vasıflara götürücü imkânları hazırlayan hükümleri bulacaksınız."

Özerk Yerinden Yönetim (1942: Köy okulları ve enstitüleri teşkilât kanunu görüşmeleri)

Köy okulları ve enstitüleri teşkilât kanunu (...) "İkinci bölüm Köy eğitim ve öğretmenlerinin vazife ve salâhiyetleri MADDE 10. - Köy eğitim ve öğretmenlerinin vazife ve salâhiyetleri ikiye bölünür: a) Okul ve kurslarla ilgili işler; b) Köy halkını yetiştirmekle ilgili işler; A) Köy eğitim ve öğretmenlerinin okul ve kurslarla ilgili vazife ve salâhiyetleri şunlardır: 1. Köy okulu binasının, işbirliğinin yapılışında ve bahçesinin kurulduğunda çalışmak; 3803 sayılı kanunun on birinci, 3238 sayılı kanunun beşinci maddelerine göre bu okullara verilen eşyayı iyi bir şekilde muhafaza etmek; hayvanlara bakmak ve onları üretmek; 2. Okula mahsus araziye örnek olabilecek şekilde işlemek, boz bırakmamak; 4293. Köy okulu işbirliğini, köylülere de faydalı olabilecek şekilde işletmek; 4. Köyde okul talebinin eğitim ve öğretimiyle ilgili her türlü tedbirleri almak ve aldirtmak; 5. Talebinin sağlık durumlarını tehdit edici vakaları önlemeğe ve gidermeye çalışmak ve bunun icabettirdiği tedbirleri almak ve aldirtmak; 6. Teftiş bölgesine giren köylerin okul binalarını yapmak, fidanlıklarını kurmak gibi elbirliği isteyen işlerde birlikte çalışmak ve yardımlaşmak. B) Köy eğitim ve öğretmenlerinin köy halkını yetiştirmekle ilgili vazife ve salâhiyetleri şunlardır: 1. Köy halkının millî kültürünü yükseltmek, onları sosyal hayat bakımından asrın şartlarına ve icaplarına göre yetiştirmek, köy kültürünün müsbet kıymetlerini yaymak ve kuvvetlendirmek için gereken tedbirleri almak; millî bayram günlerinde, okulların açılışlarında, mahallî ve millî âdetlere göre kutlanan iş günlerinde törenler yapmak ve bunları; halk türkülleri, oyunları, marşları ve müzik aletleri esas tutulmak suretiyle tertip, tanzim ve idare etmek; köy halkını radyodan âzami derecede faydalandırmak; 2. Köyün ekonomik hayatını geliştirmek için ziraat, sanat, teknik alanlarında köylülere örnek olabilecek işler yapmak; okullarda sergiler açmak ve diğeri münasip

yerlerde panayırlar açılmasına yardım etmek; istihsalın artırılması ve ürünlerin kıymetlendirilmesi, köy iş hayatının canlandırılmasıyla ilgili tedbirlerin alınmasında köylülere gereken yardımlarda bulunmak, gidip gelinmesi mümkün yerlerdeki pazar, sergi, panayır, fuar, müze gibi ekonomik hayatın gelişmesiyle ilgili kuruluşlarla halkı ve talebeyi ilgilendirmek; onların buraları ziyaret etmelerine kılavuzluk etmek, ormancılığa ait bilgilerin arttırılmasına çalışmak ve ormanların faydalarını ve korunmalarını anlatmak; kurulmuş köy ormanlarının bakımıyla korunmasında ve yeniden kurulacakların kurulmasında yardım etmek; 3. Köyde ve yakın muhitlerde bulunan tarih eserleriyle memleket güzelliğini teşkil eden tabii ve teknik kıymetli haiz eser ve anıtların onarılması; neslin tükenmemesi ve körelmemesi lazım gelen hayvan ve bitki cinslerinin tespit ve korunmasıyla ilgili işlerde muhtarla, köylülerle ve ilgili diğer teşkillere beraber çalışmak; 4304. Köy halkının umumî menfaatleri ve mukadderatıyla ilgili Millî Müdafaa, imece, asker ailelerine yardım, orman ve köy yangınlarını söndürme, ortaklama ziraat ve nakil vasıtaları edinme, her türlü kooperatifleri kurma ve işletme gibi hususlarda köylülerle işbirliği yapmak ve bu işlerin icaplarına göre çalışmak; 6. Muhite ve temin edilecek vasıtalara göre köy gençlerinin; yüzücü, kayakçı, güreşçi, binici, atıcı, avcı, bisiklet, motosiklet ve traktör kullanıcı gibi hareketli ve canlı vasıflarda yetiştirilmeleri için gereken her türlü teşebbüslerde bulunmak, mümkün olan tedbirleri almak ve bu hususların gerçekleşmesi için çalışmak. Ziraat işleri için mümkün olan yerlerde Vekâlet ziraat mütehasıslarıyla valilik ziraat müdür ve muallimlerinin mütaâları alınır."

Muhtariyet, Özerklik (1946 Üniversite Kanunu görüşmeleri)

Onun için özerk olan, özerk olarak kurulacak olan bu müesseseler, daha çok gelişme imkânını bulacaklardır. Çünkü sorumluluklarını kendi başlarına daha çok hissedeceklerdir. Sorumluluk derken özerk olacak üniversitelerin, doğrudan doğruya memleket efkârı umumiyesiyle temasa geçeceklerini, esasen işaret etmiş bulunuyoruz.

Felsefe Dersleri, Metafizik, Ahlak, Estetik Kitabından Bir Aktarım

Felsefe Dersleri kitabı olgunluk dönemi eserlerinden olup önemli bir metindir. Burada bir pasaja yer verilecek ve çıkarımlarda bazı atıflar yapılacaktır.

Skolastik (Medrese Modeli) Otorite Kuralına ve Nas'a Dayanırken, Rönesans ve Aydınlanma Bilime ve Hür Düşüncüye Dayanır (1954, Felsefe Dersleri, Metafizik, Ahlak, Estetik Kitabı)

Medreselerde "içtihat" kapısı kapatıldığından itibaren, Fatih döneminde hür düşüncüye kısmen yer verirse de, geriye otoriteye ve naslara dayalı Medreseci anlayış serbest fikir dünyasının gelişimine engel oldu. "İskolâstisizm gerek Şark gerek Garp için tabiat ve cemiyet olaylarından uzaklaşma, dinî itikatlarla aklı telif maksadıyla dar bir alanda ve ancak derinliğine bir fikir devresidir. Hür düşüncüye kösteklemesine, ferdi, araştırmaların önünü kesmesine karşı zihnin çalışmalarını en ince noktalarına kadar götürdü ve bununla müccerret düşünüşe hizmet etmiş oldu. Bu kazandığı şeye karşılık, insana kaybettirdiği çok büyüktü. Hiçbir kıymet, bu bakımdan fikir hürriyeti kadar önemli görülemez. Fikir hürriyeti olmadan beşeri kıymetlerin hiçbirini meydana çıkmaz. İnsan, insanlık vasfını fikir

hürriyetine sahip olduğu nispette elde edilir." Otorite ve nas gibi değişmeyen esaslar ve sırf zihni çalışmaya dayalı Skolastik; pozitif bilimlerin ve hür düşüncenin gelişimini aksatmıştır. Felsefe ve Ahlak dinin hizmetçisi ve yardımcı haline sokulmuştur. (Yücel, Felsefe Dersleri, Metafizik, Ahlak, Estetik, 1954:38).

Hareket ve Eylem (Yücel'in Eserleri)

H.A.Yücel; 28 Aralık 1938 ile 5 Ağustos 1946 tarihi arasında yaklaşık 7 yıl 7 aylık "Maarif Bakanlığı" döneminde

- 1939 Köylerde Açılan Eğitim Kurulları ve Köy Öğretmen Okullarının İdaresine dair kanunun çıkarılması,
- 1940 Köy Enstitülerinin kurulması,
- 1940 Devlet Konservatuvarının kurulması,
- 1941 Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ne bağlı "Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü" kurulması,
- 1942 Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğünün bakanlığa bağlanması,
- 1942 Meslekî Teknik Okullar açılması ve mevcutlarının büyütülmesi,
- 1943 Ankara Fen Fakültesi'nin Kurulması,
- 1944 İstanbul Yüksek Mühendis Okulu ve Teknik Okulun İTÜ'ye dönüştürülmesi,
- 1946 Ankara Tıp Fakültesi'nin Kurulması,
- 1946 Üniversiteler Kanununun çıkarılmasında taşıyıcı olmuştur.

Ayrıca öne çıkan birkaçı burada sayılırsa

- Maarif Müfettişliği yapmış,
- TDK Etimoloji Kolu başkanlığı yapmış,
- Gazi Eğitim Enstitüsünün kuruluşunda yer almış, öğretim üyeliği yapmış,
- Dünya klâsiklerinden çeviriler programının öncülüğünü yapmış,
- İlk Türkçe ansiklopedi olan İnönü Ansiklopedisi projesini başlatmış,
- UNESCO Kuruluş Sözleşmesini imzalamış,
- UNESCO Türkiye Millî Komisyonu'nun kurulmasında yer almış,
- Çeşitli Mantık, Felsefe, Edebiyat eserleri kaleme almıştır. (Yücel Eronat, 1999).

Yücel'in yaptıkları bir hareket ve eylem insanı olduğunu göstermektedir, bu yaptıkları bizzat Yücel'i göstermektedir.

Yücel'in Hürriyetçiliğine, Memleketçiliğine, Pragmatizmine, Yaşam Felsefesine, Eylemciliğine Dair Dört Çıkarım ve Bir Soru

Yücel'in sadece Bakanlığında taşıyıcılık yaptığı kanun, kuruluş ve pratikle olgunluk dönemi son eserlerinden biri olan Felsefe Dersleri kitabı dikkate alındığında ana anlayışı veya felsefesi ile ilgili en azından dört hususun altı çizilebilir:

- Yücel pragmatisttir, faydacıdır. Her ne yapılacaksa faydalı ve uygulanabilir olmalıdır. Ancak Yücel'in

pragmatizmi "bireysel çıkar" değil, ülke kalkınmasına, halka ve insanlığa katkısı olacak şeyler yapmaktır, daha somut ve yakın olan fayda ise çocuklara ve "memlekete faydası/kamusal faydası" olmasıdır.

•Yücel hürriyetçidir. İnsanlığa ve memlekete en yüksek fayda insanın potansiyel ve yaratıcılığının desteklenmesidir. Bunun yolu hürriyetlerden, özgür düşünceden geçmektedir. Yaratıcılık, buluş ve icatlar, teknoloji ve üretim, sanat ve felsefe özgür düşünceyle birlikte artış göstermektedir. Özgürlüğün, özgür düşüncenin olmadığı toplumlarda veya kurumlarda insanın kendi potansiyelini gerçekleştiremeyeceğini, yaratıcı düşüncenin ürünün olan felsefe ve sanatın gelişemeyeceğini, ilerlemenin sağlanmayacağını düşünmektedir.

•Yücel müspet bilimlerden yanadır. Neyin faydalı olduğu veya ne kadar faydalı olduğu nasıl bilinecek, faydanın ölçüsü ne olacak, faydalı olup olmadığı nasıl tartışılacak, bu sorunun yanıtı müspet bilimlerden geçmektedir.

•Yücel demokratır, özerkliğidir. Fayda nasıl gerçekleştirilecek, fayda nasıl ortaya koyulacak, bunun yolu stratejisi nasıl olacak, bunun bizzat işin öznesince kavranacağını ve dayanışmayla, mevcut şartlardan en iyi şekilde yararlanmakla başarılacağı görüşündedir. Yücel yerinden kolejal demokratik yönetimlere inanmaktadır, maksimum faydanın, ideal yönetim ve denetimin ancak yerinden, birlikte, demokratik yol yöntemlerle olabileceğini savunmaktadır. Köy Enstitüleri Teşkilat Kanunu ve Üniversiteler Kanunu bunun somutlaşmasıdır. Fikri, yönetsel, mali ve denetsel özerkliğin başta meclis denetimi olmak üzere açık hesap verilebilirlik ve kamusal denetimle desteklenmesini önermektedir.

Yaşamın sürdüğü, hayatın ve insanın değişim ve eylem içinde olduğu; insan ve toplumların "sırf zeka" ile değil aynı zamanda "duygu, içgüdü ve arzularla" hareket ettiği, kavramların hareketten doğup harekete yöneldiği, "kavram ve teorilerin yanlış veya doğru olamayacağı, başarılı veya başarısız, faydalı veya faydasız, tesirli veya tesirsiz olabileceği", "dini inanışların da bu vasıfları taşıdıkları sürece hakikat" oldukları gibi pragmatizmin temel görüşlerine yakınlaştığı öngörülebilir.

Bununla birlikte Yücel'in felsefesinin pragmatizmi aşan yanı ile ilgili sorular da vardır. Akli paranteze almadan doğrudan doğruya bilme veya "sezgicilik"e de varlığın bütününe kavrama veya metafizik olanağı açısından açık kapı bıraktığı (Yücel, 1954: 66) söylenebilir.

Hatta öyle ki bilgi ile toplum arasındaki ilişkilerin, Bergson'un çocukların pek itiraz etmeden öğretmenin emirlerini dinlemesinin arkasında daha derin bir "cemiyet" sezgisinin olduğu görüşü ile, Gökalp'in "ilimde Türkçülük olamayacağı fakat felsefede millî vasıflar bulunabileceğini" görüşlerini de tartışmaktadır (Yücel, 1954:122, 124). Hayatın bir eylem ve hareket olduğu görüşü ile gerek bilgi eylemi gerekse vicdan, ahlak, hürriyet, estetik açısından tek başına aklın veya ampirik duyumculuğun yetersiz kaldığını tartışmaktadır. Öyle ki "vicdan; iyi kötünden ayıran bir iç duygudur", "güzel; faydalıdan, hakikatten, iyiden başkadır". (Yücel, 1954:83, 97). "İhtiyar", muhtar 'autonomie', muhtariyet 'autonomie' ahlaki hürriyetin kaynağıdır. "Ahlaki hürriyet arzudan farklı bilinçli bir iradeye, netice almak için o şeyi yapma istemi, kararı ve hareketine dayanır (Yücel, 1954:88, 90).

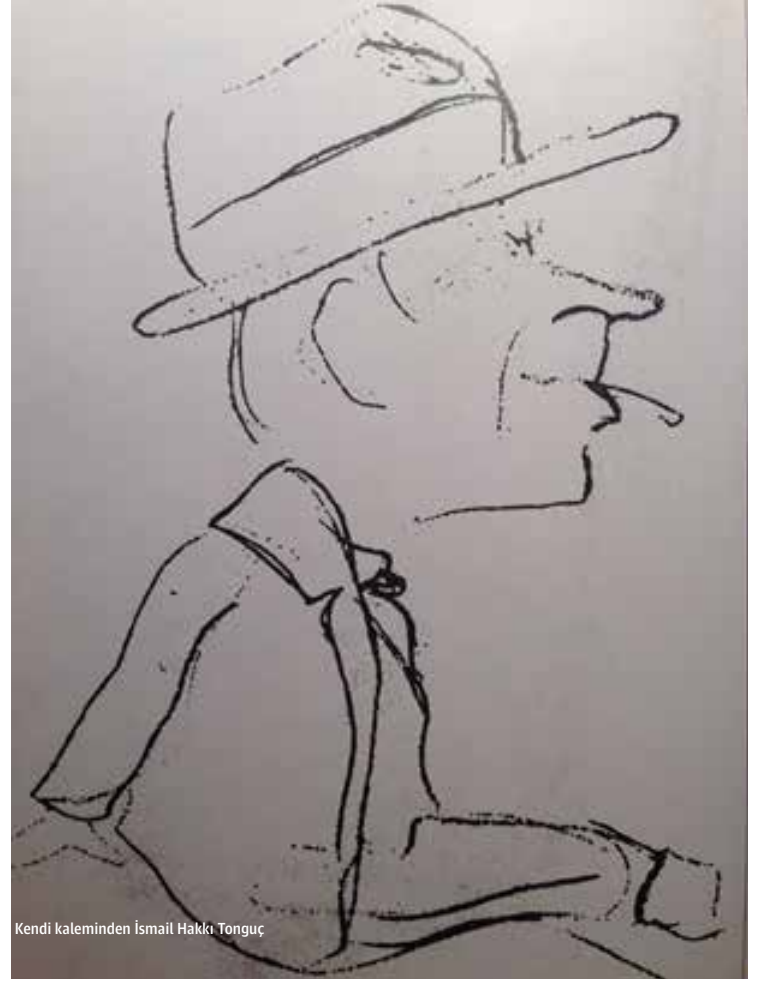
Özetle, benim Yücel'in yaptıkları (yaşam öyküsü) ve görüşlerinden çıkarımım; hürriyetçi (irade ve muhtariyeti esas alan), bilimci, ilerlemeci, memleketçi, yaşamdan yana faydacı, eylemci olduğudur.

Sevgili Tonguç Baba,

Tuğçe Arıkan

*Yalnız zarftan bir şey çıkmaz;
mazrufun da olması gerek.*

İsmail Hakkı Tonguç (1957)

Kendi kaleminden İsmail Hakkı Tonguç

Sevgili Tonguç Baba,

Size bu mektubu sıcak bir Ankara sabahında yazıyorum, o çok sevdiğiniz Ankara'dan, üstelik son oturduğunuz evin çok yakınından yazıyorum. Size mektup yazmak istedim, çünkü gençliğimde çok mektup yazdım, mektup yazmayı ve okumayı severim, edebiyat yazarlarının aşkları, dertleri, yaşamlarını anlattığı mektuplar, onların özel hayatları nedense ilgimi çekiyor. Sanırım mektup yazarak, postaneye gidip göndererek, cevapları bekleyerek geçirdiğim bir gençliğimin de bunda bir etkisi olduğunu söyleyebilirim. Son yıllarda öğrencilerimin bir kere bile mektup yazmayı, bir postaneye dahi gitmediklerini üzüntüyle görüyorum. Siz gittiğinizden bu yana Ülkede toplumsal şartlar değişmekte, bazen olumlu bazen olumsuz yönde dönüşmekte. Bunlar bir mektuba sığmaz, ancak ben bu mektubumda Türkiye'de eğitimin geldiği noktayı kendimce anlatmak istiyorum. Ancak umudumuzu kaybetmek yok. Sizin bir eğitimci olarak mektuplarınızda umudu nasıl eklediğinizi biliyorum. Sizden cevap beklemiyorum, zira siz zarfı da, mazrufu da bize emanet teslim ettiniz, biliyorum.

Sizi ve eğitim felsefenizi anlamak için sizin kendi yazılarınızı, mektuplarınızı, kararnamele, yasa tasarıları, yasaları, nizamnameleri, ansiklopedilerinizi defalarca okumak gerekiyor. Tonguç Baba, sizin için en son yazılan kitap, sizin eğitim neferlerinizden Dr. Niyazi Altunya Öğretmenimiz tarafından yazıldı. Aramızdan

ayrılışınızın 61. yılında yazılan kitabın adı *Tonguç Baba: Köy Enstitüleri Kurucusu İsmail Hakkı Tonguç* (2021). Amaçlarından en önemlisi ülkemizde yüksek lisans, doktora tezi ve akademik makalelerin çoğunun eksik tarafları olması ve bunun nedeninin, sizin temel eserlerinizi, yasa ve programları okumadan üstün körü yazılar olmasına başlayan Niyazi Altunya yine bir ilke imza attı. Bu son kitapta Sizin yaşamınızı, kişiliğinizi, eğitim felsefenizi, özellikle iş eğitimi kavramının kavram karışıklığına son noktayı koyarak, diğer yandan köy sorununu ele alarak, eğitim yöneticiliğinizi inceleyerek, kitaplarınız ve yazılarınıza toplu bir bakış, size karşı olanların fikirlerini çürüterek ve sizin aranızdan sevdiğinizizi düşüncelerine yer verdiği bir referans kitap yazdı. Gözünüz arkada kalmamasın Tonguç Baba.

Köy Enstitülerini ve Tonguç Baba'yı tanımanın yolunun on bin sayfa kitap okumaktan geçtiğini öğrencilerin söyleyen Niyazi Altunya Öğretmenim, Sizin için şöyle diyor: "Tonguç'un kuralcılığını anlayabilmek için onun sayfa sayısı sekiz bini bulan kitapları ile henüz tam derlenememiş yazılarını, kaleminden çıktığı halde altında imzası bulunmayan resmi metinleri, belgeliğinde özenle korunmuş yayımlanmayan yazı ve raporlarını, hiçbirini atlamadan okumak gerekir" (2021, s.5). Evet, atlamadan okumak gerekir ve sizin yaptığınız çalışmaların da İsmail Hakkı Belgeliği Vakfından özellikle incelenmesi gerekir.

Sizin mektuplarınızı bir kere okumak yetmez. Görev başında size Köy Enstitüleri, müdür ve öğretmenlerden gelen mektuplarda eğitim felsefenizi anlatarak konuyu ele almanız beni çok etkiledi. Benim sizi anlamaya çalışmam, her seferinde başka bir eğitim anlayışınızı anlamam benim için bir gönül işine dönüştü. Öncelikle çalışma yönteminizi inceledim, yurtdışında görevli giden eğitimci ve büyükelçilere sorduğunuz sorular, yurtdışında ilköğretim, orta öğretim durumu ve bu sistemleri incelemeniz, ayrıca bunları orijinal yazışmalardan okumuş olmam beni bilgi toplama yönteminizi keşfetmeme yöneltti. Tonguç Baba, Sizin eseriniz olan Köy Enstitülerinin eğitim felsefesini ve sistemini yurtdışından yabancılardan kaynaklandığını ortaya sürenler tabii ki sizin mektuplarınızı ve sizin bilgi toplama yönteminizi bilmiyorlar. Siz aynı zamanda ülkede köylerde görevli olan müfettiş ve baş öğretmenlere yazdığınız, köy anlatımlarını okumak gerekli. Bu mektuplarda köyün yöresel gelenek ve görenekleri, düşün, cenaze, sünnet, doğum, ninni, ağıt, türkü, yemek, tarla işleri, ev işleri, görev dağılımı, aslında tam bir köy kültürü incelemesi olan bu anket ve yazışmaları ben çok önemsiyorum. Burada, canlandırılacak köyün öncesinde nasıl bir köyün canlanacağına geçiş yaptığınızı görüyorum: Aydınlanmış insan olmanın köy canlanmaz.

Sizin aşıladığınız umudun nereden kaynaklandığını ve nasıl bir gerçekçi kişilik olduğunuzu şuradan anladım:

Tonguç'a Kitap'ta (1961) sizin 1957'de yazdığınız bir mektubunuzda içinde bulunduğunuz sorunu, nasıl çözeceğinizi ve bunun yapılabilir bir sistem olduğu konusunu ele alıyorsunuz:

Avrupa'da Hollanda, Almanya, Fransa, İsviçre Avusturya ve İtalya'da bilhassa köyleri ve köy okullarını görmeye çalıştım. Yüzyıl çalışarak köyleri nasıl cennete çevirdiklerini yakından görünce davaya inancım büsbütün kuvvetlendi... Her şeyin başında kültürlü insan gelmektedir, bu olmadıkça yeni medeniyeti kurmaya imkan yoktur. Fabrikaların ve ticarethanelerin, binaların, otellerin.. her şeyin iyi işleyebilmesi; millete faydalar sağlayabilmesi aydınlatılmış insana bağlıdır. Yalnız zarftan bir şey çıkmaz; mazrufun da olması gerek. İlköğretim davası bunu gerçekleştirmek amacını güdüyordu. (Tonguç'a Kitap, s. 60)

Diğer yandan Sabahattin Eyüboğlu'nun *Köy ve Eğitim* (1963) dergisinde yazdığı yazılardan birinde Sizin önemini bir kez daha anlayabiliriz: "Tonguç'un, İstiklal Savaşı'nı kazanan ve devrimleri başarılarla ortak bir başka özelliği de, kafasıyla Batı'ya, yüreğiyle halka bağlı olması, Batı'yı bildiği kadar Anadolu'yu da bilmesiydi. Bu iki taraflı bilgisi onu Batı züppeliğine düşmekten de korunmuştur, köy romantizminden de. En ileri eğitim ilkelerini en geri çevrelere uygulaması bu bilgiyle mümkün olmuştur. Batılı kalarak yerli koşullara uyma: Tonguç'un değişmez taktiği buydu. Onun için yarattığı yeni okulu Batılı bilgiler de yadırgamadı, Türk köylüsü de" (1963, sayı 19).

Kurduğunuz, öncülüğünü yaptığınız, denetlediğiniz, ve teslim ettiğiniz Köy Enstitüleri sisteminin bozkırın ortasında dimdik duran bir ser çiçeği gibi büyümesini istediniz Tonguç Baba. Sizin eğitim sisteminizin merkezinde insan vardır. İş ve Meslek Eğitimi(1933) ile eğitim hakkına kavuşan insan, *Köyde Eğitim* (1938) ile köyüne faydalı, hem kendine, hem de yoksul kitlelerin kendilerini kurtarma bilincini kazandıran insan ve kendini, köyünü, ülkesini aydınlatacak, *Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy* (1947) ve aydınlanan, içindeki gücü ortaya çıkaran insan. Siz kısa bir anlatımla, yoksulluk ve coğrafyanın kader olmadığını dünya tarihine gösterdiniz Tonguç Baba.

Tonguç Baba Kurduğunuz Köy Enstitüleri sistemi ile tepeden inme kanun ve yasalar ile değil, insan için, insana ilişkin bir sistem kurduğunuzu anlıyoruz. Çünkü siz yasa ve İzahnameleri, yasalasmadan önce kurgulayarak, uygulayarak, denetleyerek, tekrar demokratik bir şekilde değerlendirerek, en sonunda yasa haline gelmesini sağladınız. Yani önce pratik, sonra yapılandırılmış yasa ve açıklayıcı izahnameler. Sizin 1943'te kaleme aldığımız *Köy Okulları Enstitüleri Teşkilat Kanunu İzahnamesi*, Köy Enstitüleri ve Yüksek Köy enstitüleri sisteminin devrimci/ dönüştürücü eğitimi, yaşamsal ve uygulanabilir eğitimi kapsadığını anlıyoruz.

Türk eğitim sistemine gelirse, 1946'dan sonra Felsefe

eğitimcisi Hasan Ali Yücel'den sonra gelen 56 (bazıları vekaleten birkaç defa olmak üzere) Milli Eğitim Bakanlarının çoğu siyasetçi, hukukçu, akademisyen, bürokrat, ve hepsi de Yücel'in niteliklerinden ve onun görüş açısından çok uzakta. Bu bize neler anlatıyor? Eğitim sisteminin denizde fırtınaya yakalanan bir gemi gibi bir o tarafa, bir bu tarafa gitmesi, rotasız, hedefsiz, daha kötüsü Atatürk ile yükselen eğitimin öznesinin insan olması gereken sistemin, akıl, bilim, sanat, spor ile yaratıcı ve özgürleştirici olma hedefinden uzak bir eğitim sisteminin olduğunu gösteriyor. Sizin zamanınızda 1923-1946 ve sonrası olarak dönemlere ayrılan eğitim ve siyaset tarihimiz, artık, 1923-1946, 1946-1980, 1980-2002 ve 2002-2021 şeklinde dönemlere ayrılıyor. Her dönemin getirdikleri olsa da, götürdükleri daha çok, daha görünür ve tahrip edici oldu Tonguç Baba.

Hepimizin yazboz tahtasına dönüştüğünü gördüğümüz eğitim sisteminde bir değişiklik ya da gelişme, öğretmen, öğrenci ve velilere sorulmadan yapılıyor, ve yapılmakta, bu da kuşakların kaybolmasına neden oldu. İtaat eden, az okuyan, öğretmenlerin içsel mutlulukları kalmadı, dayatılan ve sınava yönelik dersleri anlattığı, müfredat kapsamlarının hedeflere yönelik bir çırpıda değiştiği, felsefe derslerinin kaldırıldığı bir Türkiye'deyiz Tonguç Baba. Dinselleşen eğitim, proje okullar ile proje nesiller yetiştirmek için Milli Eğitim siyasi bir ortama dönüştü. Eğitimin içine siyaset girdi, örgütlerin içine siyaset girdi. Tabii ki siyaset yaşamımızın merkezi, ancak burada ülke kurucu değerlerini yok etmeye yönelik bir siyasetten söz ediyorum. Artık ben ve bir çok kişi sınavın adını bile takip edemiyoruz, üç harfli kısaltması olan, veliyi bir anda çaresizleştiren ortaokul, lise, ve üniversite sınavlarımız var.

Ancak işin en can alıcı kısmı ise sizin eğitim felsefesinin kalbi olan eğitim hakkının tahribat olması ve eğitimin piyasalaşması. Özel okullara devlet desteği her geçen yıl artıyor, kamu okulları gözden düşürülüyor, eğitim temel bir insan hakkı olmaktan çıktı Tonguç Baba. Verilen eğitimin de Ayhan Ural Hocamın dediği gibi "enseden eğitim" ile yapıldığını söyleyebiliriz. Öğrencilerin birbirinin ensesine bakarak geçirdikleri okul sistemi. Belki öğrenciler sınıf arkadaşlarının isimlerini bilmiyor, sorunlarını anlatan, dertleşen, kuvvetli bağlar kurulan arkadaşlıklar olmuyor yaşamlarında. Artık işleyen eller, yapılan işin önce kafadan çıkması, deneyerek öğrenme, yaşayarak öğrenme gibi yöntemler uzakta kaldı.

Sevgili Tonguç Baba, Sizin tanıklığınızda başlayan, sonrasında devam eden eğitim tahribatına ilişkin bizler seyirci değiliz. Köy Enstitüleri ve Yüksek Köy Enstitülerinin önemini, kurduğunuz sistemin özgünlüğünü ve sizin Eğitim bilimsel yönünüzü anlatıyoruz ve size her defasında hayran kalıyoruz. Biz de biliyoruz ki artık önümüze bakmamız ve umudun ışığını takip etmemiz gerekiyor. Eğitim Fakültesi Öğretmenlerimiz dergiler

çıkıyor, katılımı yüksek toplantılar yapıyor, geçmişini inceleyerek yeni fikirler geliştiriyoruz. Sınırlarımızda bir fırsatını bulup, eğitim tarihimizi programa dahil ederek, biz de umudu yeşertmeye çalışıyoruz.

Diğer yandan Meslek kuruluşları ve Köy Enstitüleri dernek ve vakıfları çalışıyor, geçmişten feyz alarak yenilikler yaratmak istiyoruz. Hepimizin ortak amacı yine aynı, yine aynı: Bilimin gücüyle akli özgürleştiren, insanın yaratıcı gücünü ortaya çıkararak, kurtarıcı arama yerine bilinçlenip kendini kurtaran insanı yetiştiren bir eğitim... bu aynı zamanda sizin ömrünüzü verdiği çabanın özü değil midir? Akli özgürleşen ve kendini, toplumu kurtaran insan yetiştirmek için eğitim. Umutla..

Selam, sevgi ve saygılarımla,

Tuğçe Arıkan

KAYNAKLAR:

Altunya, Niyazi. (2021). *Tonguç Baba. Köy Enstitüleri Kurucusu İsmail Hakkı Tonguç*. Cumhuriyet Kitapları

Eyüboğlu Sabahattin. (1963). *Köy ve Eğitim*. "Tonguç'la Taş Taşımak". Sayı 19

Tonguç, İsmail Hakkı. (1961). *Kendi Yazılarıyla Tonguç: Tonguç'a Kitap*. İstanbul: Ekin

İpte Yürümeye Çalışmak: Hasan Ali Yücel, Din Ve Eğitim

İştar Gözaydın

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluş dönemindeki tüm diğer ulus-devletler gibi bir modernite projesi; dolayısıyla din kurumunun bu modern siyasi yapı için bir rakip olduğu aşikar. Modern siyasi oluşumların her birinde, tabii kendi tarihi ve siyasi kültürü çerçevesinde, din kurumu toplumsallıktan uzaklaştırılıp bireysel vicdanlara itilmeye çalışılıyor laiklik ya da sekülerlik gibi siyasi kavramsallaştırmalarla ve çeşitli hukuki araçlarla. Bütün modern devletler ağırlığı eğitime veriyor; amaç hem tahayyüllerindeki sosyal yapıları oluşturmak, hem kendileri için makbul vatandaşları ilköğretimden itibaren biçimlendirmek. 1897'de doğup bu iklimde erginliğe varan, 1922'de öğretmenliğe başlayan, tek parti döneminde meslek hayatında ve siyasette yükselen (1935'te milletvekili, 1938'de Milli Eğitim Vekili olur), bu dönemin sonlarına doğru siyaseten bir kenara itilen, Demokrat Parti döneminde siyasetin uzağında yaşamak durumunda kalan ve 26 Şubat 1961 sabahı dünyaya gözlerini kapayan Hasan Ali Yücel Türkiye'nin bu döneminin en belirgin isimlerinden biri. Modern devletin din ve eğitim arasındaki gerginliği içinde, bir ip cambazı gibi, ilerlemek isteyen dengisini korumak için her türlü çabayı gösteren bir siyasetçi.

1940'ların Türkiye'sine ve din-devlet ilişkilerine dair İngiliz arşivlerinde yer alan bir yazışma¹, dönemi ve Hasan Ali Yücel'i anlama çabasına katkı sağlayabilir. Ankara'daki İngiliz Büyükelçisinin İngiliz Dış İşleri Bakanlığı ilgili birimine yazdığı 30 Nisan 1942 tarihli mektup/rapor, dönemin Türkiye'deki British Council temsilcisi Grant'ın Milli Eğitim Bakanı olan Yücel'le yapmış olduğu bir saatlik özel bir görüşme üzerine hazırladığı memorandum'u da içermektedir. Yazışmanın, Türkiye'de dinin yeniden önem kazanmasıyla ilgili bir iddianın ortaya atılması üzerine yapıldığı anlaşılmaktadır. Grant'ın raporu Yücel'in görüşlerini yansıtmaması bakımından ilginçtir. Görüşmede Yücel Grant'le dönemin yeni atanmış Diyanet İşleri Başkanı Şerefeddin Yaltkaya hakkındaki düşüncelerini paylaşır. Grant meseleye ilgisini, Yaltkaya'nın dini eğitim kurumlarını ve eğitimi kurmak üzere büyük bir tahsisat sağlamayı başarması ile Köşk'e davet edilmiş olması olarak belirtir. Yücel, din meselesinin "Hocababa" diye anılan Yaltkaya ile birlikte din meselesinin önem kazanmış olduğunu kabul etmektedir, ama bu durumu gayet değerli bulduğu yeni Diyanet İşleri Başkanı'nın şahsi ve akademik gücüne bağlamaktadır. Ocak 1942'de Yaltkaya'nın Diyanet İşleri Reisliği'ne getirilmesinde Yücel'in kendisini çocukluğundan beri tanımasının tesirli olduğu rivayet edilir. Bu da göz önüne alınacak olunursa Yücel'in bu husustaki görüşleri önemlidir: ancak Hasan

Ali Yücel'in Şerefeddin Yaltkaya ile yakınlığı ne ölçüde olursa olsun, din meselesi hakkında Grant'e ayrıntılı olarak verdiği beyanlar açıktır. Türkiye Cumhuriyeti siyaseti olarak Yücel'in aklındaki ilk adım İslam'ın Türkleştirilmesidir. Kuran'ın Türkleştirilmesi bu sürecin bir parçasıdır. Dini Arap etkisinden kurtarmanın yolunun bu olduğunu belirten Yücel, Yaltkaya'nın da bu faaliyete taraftar olduğunu belirtir. Hasan Ali'nin bu hareketi İngiliz kralı VIII. Henry'nin eylemleriyle karşılaştırması üzerine Grant müdahale eder ve eğer düşüncesi bu ise din ve devlet işlerinin ayrılması ilkesinde değişikliğe gidilmesi gerektiğini ifade eder. Yücel, bu noktada VIII. Henry ile olan benzerliğin bittiğini ve ka-tiyen böyle bir niyeti olmadığını vurgular: niyeti İslam'ı Türkleştirmektir, devlet dini haline getirmek değil. Bu meseleyi açmasını Grant talep edince beyanlar daha da ilginçleşir. Yücel, on yıl içinde Yaltkaya'nın da, faaliyetlerinin de, Diyanet kurumunun da sona ereceğini ummaktadır. O dönemde İslam'ın Türkleştirilmesi projesinin Hocababa için de arzu edilir olduğu ve dolayısıyla katkılarını sağladığı, ancak kendisinin asıl niyetinin bu yolla Kuran'ın ulvi etkisinden kurtulup edebi bir metne dönüşmesi olduğunu anlatır. Bu girişimlerdeki en büyük işbirlikçisi Bakanlık'taki yardımcısı İsmail Hakkı Tonguç'tur; oluşturduğu kurumlarda verilmekte olan katı laik eğitim "ilerici" bir nüfus sağlayacaktır. Grant'ın insanlığın dine ihtiyacı hakkındaki itirazlarına Yücel kesinlikle katılmaz. Devletin kutsallaştırılması hakkındaki sorusuna da bu düşüncelerin Nazizmin kötü ürünleri olduğu mülahazasıyla karşı çıkar ve Türkiye halkının Müslümandan ziyade pagan olduğunu, esasen doğaya tapıklarını, İslami cilandan kurtulmaktan kıvanç duyacaklarını iddia eder.

Moderniteye gönül vermiş olan, aydınlanma felsefesini dinsel dogmalardan bir kurtuluş olarak benimseyen, eğitimle kitlelerin yeni özgür dünyayı oluşturacağını düşünen pek çok idealistin paylaştığı bir bakış açısı bu. Kendisine meslek olarak eğitimciliği ve disiplin olarak da felsefeyi seçmiş olan Hasan Ali Yücel, siyasette aktif rol alarak ideallerini uygulamaya geçirmeye çalışır. Kısa soluklu da olmuş olsa Köy Enstitülerinin kurulması, yüksek öğretimin özerkleşmesine yönelik üniversite reformu (dört yıllık çabaları sonucunda 25 Haziran 1946'da Üniversiteler Kanunu çıkartılır), bunun sonucu modern bilim üretimi merkezleri olarak Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi ile Ankara Tıp Fakültesi'nin kurulması ve İstanbul'daki Yüksek Mühendis Okulu'nun İstanbul Teknik Üniversitesi'ne dönüştürülmesi, kimi dünya klasiklerinin Türkçe'ye çevrilmesi, ilk resmi ve telifli Türkçe ansiklopedi olan İnönü Ansiklopedisi'nin ön çalışmaları onun ba-

kanlığı döneminin faaliyetleridir. Türkiye'nin UNESCO üyeliğine girişi ve Ankara'da bir devlet konservatuarı kurulması da Yücel'in gayretleri ile olur.

Kişisel idealler ile bunları siyaseten gerçekleştirmeye çalışmak her zaman tümüyle bağdaştırılamayabilir; siyasetin pragmatizme ve reel politığe ideallerden çok daha bağlı olduğunu söylemek gerekir. Diğer bir ifadeyle, ne denli iyi niyetle yola çıkılırsa çıkılsın siyasi çarkların, mülahazaların ve oyunların neticesi çıkmazlarda sonlanılması mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti kurucu kadrosunun içinde yer alan, o grubun çelişkilerine ve ülkülerine haiz olan Hasan Ali Yücel de, son tahlilde Atatürk ve siyaseten imkan vermeye devam ettiği yol arkadaşlarının ikliminden Milli Şef döneminin siyasalarını yürütmeye dönüşen bir siyasi parti döneminde politika ipinde ilerlemeye çalışan bir aktördür. İkincil kaynaklar üzerinden geçmişe yönelik varsayımlar ve tahliller yapmak yerine, sanırım Hasan Ali Yücel'i yakından tanıyan ve kendisi için "Ali benim hakikaten dostumdu" ifadesini kullanan bir sese kulak vermek daha yerinde. Ahmet Hamdi Tanpınar, bütün gerçek dostlar gibi, Hasan Ali Yücel hususunda hem muhababının olumsuzluklarını, eksiklerini görebilen, hem takdir edebilen, hem de şefkatle gözlemleyebilen biri. Yücel'in vefatından sonra *Yeni Ufuklar* dergisinde "Hasan Ali Yücel'e dair Hatıralar ve Düşünceler" başlıklı bir makalesi yayınlanan² Tanpınar, Yücel için, "maarifteki rolünün hakikaten faydalı olduğuna inanmadım" ifadesini kullanır. Ancak günümüzdeki fikir yürütmelerine ve vardığı kanaate katılmamak mümkün değil: "Maarif Vekaleti'nde (...) bütün bir zengin eleman ve hazırlık imkanlarına sahip olmasına rağmen işin satıl tarafında kaldı. Başka bir şey yapabilir miydi? Bu sorunun cevabı güçtür. Fakat muhakkak olan bir şey varsa o imkanlar devrinde orta tedrisatı daha iyi tanzim edebilirdi, köy enstitüleri daha başka olabilir, hatta tercüme hareketi de dil ifratına düşmeden yapılabilirdi. Ali bir çok meselelerde idare edildi. Birçok meselelerde de sürüklendi. Bütün bunlara rağmen yine de en muvaffakiyetli maarif vekili oldu."³

1 Ankara'daki İngiliz Büyükelçiliğinden İngiliz Dışişleri Bakanlığına gönderilen 30 Nisan 1942 tarihli rapor, bkz. İngiliz Millî Arşivleri, FO 371/33375, R3203/810/44.
2 Ahmet Hamdi Tanpınar (Haziran 1961). "Hasan Ali Yücel'e dair Hatıralar ve Düşünceler", *Yeni Ufuklar*, no.109.
3 İnci Enginün-Zeynep Kerman (2007). *Günlüklerin Işığında Tanpınar*'la Başbaşa, dergah yayınları: İstanbul, 258-260.

Düşün-Kültür- Sanat İnsanı Hasan Âli Yücel'i Anlamak

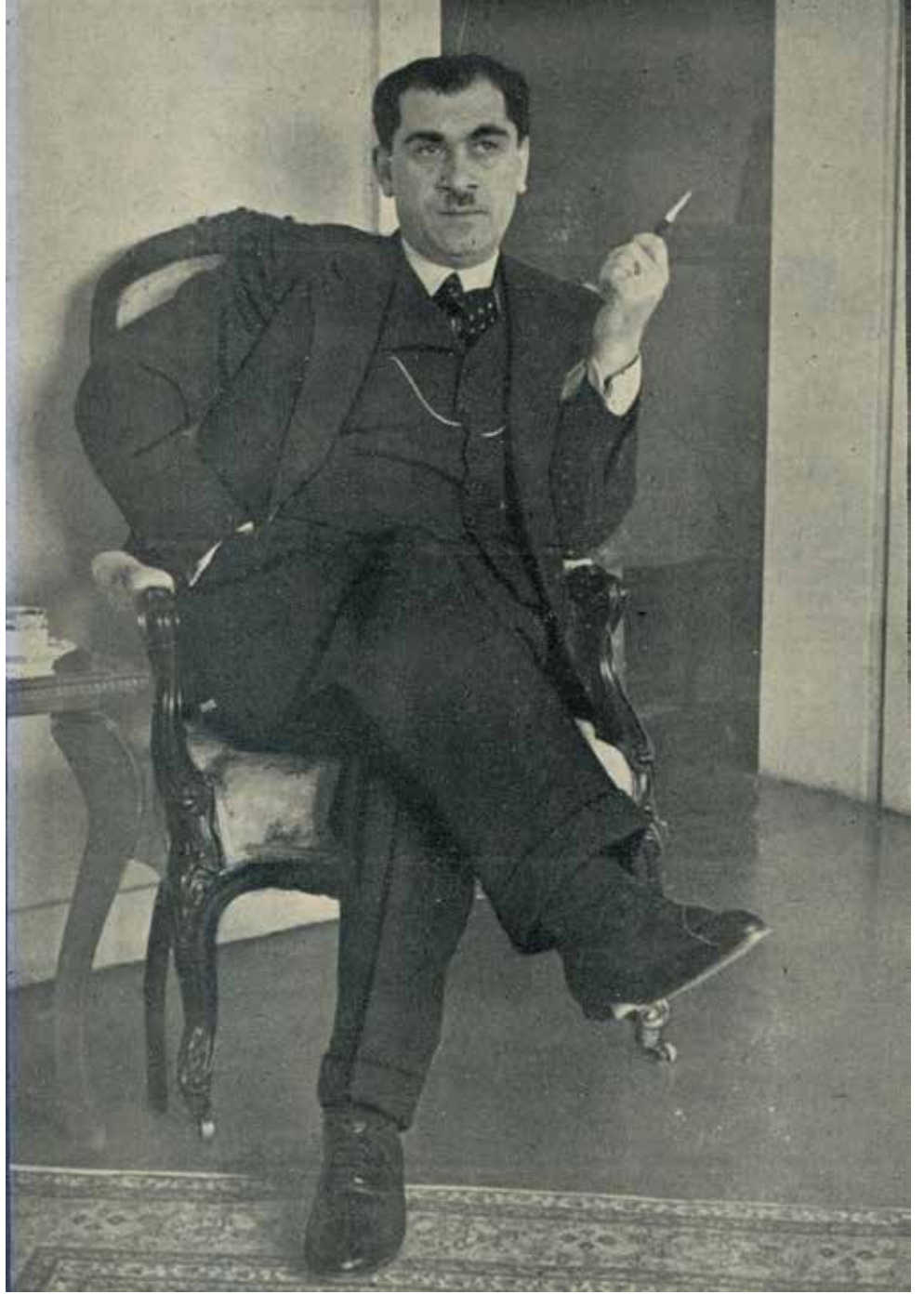
Zafer Gençaydın

Türk Aydınlanma Hareketi'nin en önemli düşünce ve eylem insanlarından bir olan H. Âli Yücel, yalnızca Milli Eğitim Bakanı olarak değil, aynı zamanda kültür ve sanat alanındaki hizmetleriyle de Cumhuriyet dönemi eğitim tarihimize damgasını basmasına karşın tutucu çevrelerce adı unutturulmaya çalışılmıştır! Eğitim Fakültesi öğrencilerinin onun adını bile duymamış olmaları, öğrencilerin kusuru değil, onları yetiştir(emeye) enlerin suçudur. Günümüzde bile onu unutturmaya çalışarak kendi varlıklarını yaratmaya çalışanların sefil çabalarını anlamak hiç de zor olmasa gerek. Yaşamın her alanında olduğu gibi düşün, sanat, bilim, kültür ve siyaset alanında üstün yaratıcı güce sahip dâhilerin çoğunluk tarafından anlaşılacakları pek görülmemiştir. Arthur Schopenhauer'ın dediği gibi, çoğunluk, "Aptal kafaların; sığ ve yavan gevezeliklerini, büyük beyinlerin düşüncelerinden daha ikna edici bulur." Dâhiyane düşünceleri anlayabilmek için yüksek zekâ sahibi olmaya belki gerek yoktur ama onların düşünceleri anlayabilmek en azından üst düzeyde nesnel bir zihinsel çaba gerektirir. Cumhuriyet dönemini "travma" olarak niteleyen ümmet ve kul düşüncesiyle yetiştirilmiş olanların, aydınlanma felsefesinin dayandığı düşünceyi anlamalarını beklemek boşunadır. Çünkü Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet yalnızca yeni bir yönetim biçimi değil, bir yeniyi yöneliş; çağdaşlaşma hareketidir. Temeli kültür olan yeni Cumhuriyet'i dayandıran düşünce devriminin toplumsal yaşamımızın her alanına yayılmasına katkıda bulunan itici güçlerinden biri de kuşkusuz H. Âli Yücel'dir. Geçmişten geleceğe uzanan sağlam köprülerin kurulmasında görev alacak olan devrimci kuşaklarının yetiştirilmesinde Milli Eğitim Bakanı olarak (1938-1946) görev alması ülke için bir şanstır. Devrimlerin eğitim ayağından biri olan Köy Enstitüleri uygulamasında adları hep birlikte anılan Hasan Âli Yücel ve İ. H. Tonguç ikilisi ayrılmaz bir bütün olarak eğitim tarihimizde yer almışlardır. Onun bakanlık dönemini Fakir Baykurt, "Yücelme Dönemi" olarak niteleyerek en güzel biçimde dile getirmiştir. Çok partili demokratik hayata geçtikten sonra yozlaşan çalkantılı politik yaşamın hismine uğramasına karşın o yine de adına yaradır bir soylulukla; felsefe, mantık ve sanat insanı bir bilge olarak her alanda derinlemesine sahip olduğu düşüncelerini, büyük saygı ve sevgiyle bağlandığı toplumla paylaşmaktan geri durmamıştır.

Aydınlanmanın dil ile bağıntılı olduğuna inanan H. Â. Yücel bir düşünce insanı olarak yazılarında özellikle dil eğitimi ve dil-kültür ilişkisine çok önem vermiştir. Çünkü dil ulusal bellek demektir ve "Ulusal bellek, ulusal bilincin hazinesidir." İlkokul çocuklarının okuma bayramlarıyla ilgili bir yazısında temel eğitimin ne denli önemli olduğunu çarpıcı bir biçimde vurgulayan, Abdülhak Hâmid'in anlattığı ilginç bir olayı aktarır:

"Köşesinde küskün, yorgun ve dalgın oturan Şinasi'inin yanına coşkun ve sevinçli gelen Namık Kemal, Kanunî Esasî'yi yazdık, bitirdik.

-Diye üstadına müjde vermek istemiş. Şinasi, sâkin, soğuk sesle şunları söylemiş:

-Kanunî Esasîden evvel bir Elifbe (Alfabe) yazsaydınız."

Bir eğitimci, düşünür, yazar ve şair olarak da duygu ve düşüncenin kalıbı olan sözcüklerin ve kavramların doğru anlaşılabilmesi için doğru kullanılması gerektiğini bilen ve düşüncelerini bu denli yalın dil ve mantık örgüsü içinde anlatabilene ender rastlanır sanırım. 27 Haziran 1956'da yazmış olduğu, dil ve eğitim ilişkisine değinen "Bana Bir Harf Öğreten" başlıklı yazısında diyor ki:

- "Öğretmen ve öğrenci kelimelerini yalnız ana dilimden oldukları için değil, bu kavramı en iyi bir şekilde dile getirdikleri için de seviyorum. ...Öğrenince anlıyoruz ki, 'muallim' ile 'öğretmen' aynı şeymiş; o halde bir anlamın niye iki sözü var? (...) 'Muallim' 'Talimden gelir'. Malûm öğretmen demektir. Arapça. Türkçesini söyleyelim demişler, öğretmen sözünü almışlar.

Yıllardır bu tabir kullanılırken neden 'Muallime' dön-

lüyor.

"Birtakım meslektaşlar şu mütâlâyayı öne sürüyorlar:

- "Öğretmen", uydurma bir kelimedir. Türkçede böyle bir söz yoktur. Eskiden beri kullanılan 'Muallim'i kullanmak daha doğrudur.

Buna karşı siz de cevap verirsiniz:

- Evet, "Öğretmen" sözü uydurmadır. Ya 'Muallim' kelimesi uydurma değil mi? Dilde insan yapısı olmayan ne vardır ki? Muallim kelimesi ne zaman uydurulmuş, bilmediğimiz için almışsınız söylüyoruz. Öğretmen yeni uydurulduğu için yadırgıyoruz. Ama yadırgayan, eski kuşak. 15 yıldır milyonlarca Türk çocuğu,

- Öğretmenim, öğretmenim; bu sözden ne yaptığını bildikleri hocalarına hitabederken onu hiç yadırgamıyorlar. Buna ne buyrulacak?

Öğreten, 'Muallim' Pekiye, 'öğrenen' ne? O da 'Talebe'; niçin 'Muallem' değil. Buradaki uygunsuzluğa niye iti-

raz edilmiyor? O da alışkanlık. "Talebe" talibin çoğulu; bir kişiye denilmemesi lâzım Arapçada 'isteyenler' demek. Ne isteyenler?

-Ne kadar mantıksız değil mi? Ama alışılmış söylemekten bir türlü vazgeçmek istenilmiyor. Bu kelimeyi kullanmaya devam edenlerin kaçta kaç, 'talebe' kelimesinin, bir terkinin yarısı kopupta geri kalmış parçası olduğunu bilir? Terkip şudur:

Talebe-i ulûm." (Hasan Âli Yücel, Kültür Üzerine Düşünceler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1974, s. 223.-226.)

Alışkanlıkların kolaycılık olduğunu ama akli ve düşüncüyü asla geliştirmeyeceğini ilişkin en güzel örneklerden biri olabilecek bu yazı; anlamı bilinmeyen sözcüklerle yeni düşünce üretilemeyeceğini ve toplumu kavram kargaşasına sürükleyebileceğini; dilleri yozlaşan toplumların da böylece ulusal varlığın kendisi demek olan kültürlerini kaybedebileceklerini göstermektedir. Son yıllardaki kültürel yozlaşmadan kaygılanmamak olası değil. Liseyi bitirerek üniversiteye giren öğrencilerimizin %70 dolaylarındaki bir kesiminin dil dağarcığının 350-550 sözcükten oluştuğu basına yansımıştı. İşyeri adlarına ve basılı, sözlü, görüntülü medyadaki dilin yarısı Türkçe yarısı İngilizceden oluşan **"Türkilizce"** göz önünde bulundurulduğunda nasıl bir kültürel şizofreni batağında debelendiğimizi ve kültürel geleceğimizi nasıl bir tehlikenin beklediği görülmektedir.

Çağdaş eğitim amacı eğitim kurumlarının en gelişmiş araçlarla donatarak kadar yeni kuşakları duygu varlığı olarak da eğitilmesidir. Gelişmişliğin ölçüsü kafaları en yeni bilgilerle doldurmak ya da "çok şey sahip olmak değil, çok şey olabilmektir." Yani olgunlaşmış insan olabilmek, barbarlıktan kurtulabilmektir. İnsanın duygu yönünü geliştirmeden kafalarını yalnızca bilgiyle doldurmak toplumun başına bela etmektir çünkü İnsanın Anlam Arayışı kitabının yazarı V. Frank'ın deyişleriyle: Naziler, insanın insana neler yapabileceğini, Japonya'ya atılan atom bombaları da insanlığı nasıl bir tehlikenin beklediğini öğretti.

Uzay teknolojilerinden, gen mühendisliğine dek harikalar yaratmış olan, gelişmiş(?) toplumların yaptıklarından çıkarılması gereken dersler vardır: İnsanı yalnız akıl ve bilgi varlığı olarak yetiştirip, duygu yönü göz ardı edildiğinde, üzerinde yaşadığı yerküreyi nasıl savaş alanına, açlığa, çöplüğe, zehirli "gaz odasına" çevirecek "yamyam kültürü" yarattığı görülmektedir. Çağımızın en önemli sorunlarından birinin "Teknoloji - İnsan Karşıtlığının Dengelenmesi" olduğunun bilinciyle, duygu eğitiminin önemine dikkat çekmek isteyen H. Âli Yücel'in şu sözlerinde onun eğitimci duyarlılığının en çağdaş anlamını bulmaktadı:

"Öğretim derece ve kurumlarının hepsinde eğitim esastır. Fakat hele teknik öğretimde buna pek çok dikkat edilmelidir. Çünkü makine ile uğraşmak ve makine ile uğraşanlarla uğraşmak, çok maharetli pratik bir psikolog olmayı gerektirir. İnsan zekâsının dış âlemde katı bir beyin haline gelmiş olan makine, kullanılması ile zekâyı bilemediği kadar, inceltirecek yer de. Onun için iş ve işçi eğitimi medeni memleketlerde başlıca meselelerdendir." (Yücel, agy. s.224.)

İnsanı yaşama hazırlayan eğitim yalnız okulları değil bir bütün olarak tüm çevreyi kapsar; iletişim araçları, mimari, kent tasarımı, çevre düzenlemesinden, tabelalara, kaldırım taşlarının biçimine ve renklerine dek akla gelebilecek her tür gereçlerle, tüm toplumu kapsayacak biçimde sürdürülmesi gerekir. Özellikle, kitle iletişim araçları başıboş bırakılmayacak denli önemlidir. "Reyting" uğruna toplumu yozlaşmaya kurban edilmesine sessiz kalmak özgürlüğü demokrasiye ya da çoğunluğun iradesine saygı değil, toplum düşmanlığıdır: İlkeliği, barbarlığı, köleliği, çağdışılığı seçme özgürlüğü olamaz. Toplumun geleceği, bilimin yol gös-

tericiliği dışında, demokrasi adına da olsa, ne çoğunluğun isteğine ne de cehaletin kör bilincine mahkûm ettikleri çoğunluğu arkasına alan kültür fukarası politikacılara bırakılabilir. Toplama çoğunluğun istediğini değil istemesi gerekeni vermek gerek. Bir yönetici seçebilmek için çoğunluğun oyu kaçınılmazdır kuşkusuz ama çoğunluğun bir dâhiye üstünlüğünü kabul ettirmeye çalışmanın demokrasi kavramıyla uzaktan yakından ilişkisi olamaz ve bilim dışıdır.

Olayları evrensel boyutta kavrayan ve ulusal bilince ulaşmanın insani bilgilerle beslenerek mümkün olacağına inanan H. Â. Yücel, başkanlığı sırasında Tercüme Bürosu'nu kurarak evrensel kültüre açılan kapıyı o aralamıştır:

"Cihandan habersiz insanların kendilerini bilmeleri esasen olmaz şeydir. Yüzünün ne biçim olduğunu bilmeyen isteyenler aynaya bakarlar. Bu aynaların en önemlilerinden biri, tercümedir. (...) Aşısız ağaç, iyi yemiş vermediği gibi cihanın fikir mahsulleriyle beslenmeye muhtaç irfan fidanımız da fazla susuz bırakılmağa gelemmez. (...) Unutmayalım ki, bizim eksiklerimiz arasında da yalnız okumazlık değil, yazmazlık da başta gelir." "Kitap meselesi, Türk medeniyetinin, daha doğrusu medeniyet davamızın özüdür. Okumak, yazmak ve düşünmek... (Yücel, agy. s.169). Ruh taze tutmak, taze düşüncelerle beraber düşünmek, zekâyı onların zekâlarıyla münasebete sokmaktır. Taze düşünce, yalnız tazelerin düşünceleri değildir. Öyle seksenlikler olur ki, fikirce ihtiyarlamış, pörsümüş gençler yanında tuvanâ (güçlü, kuvvetli- ZG) birer atletlerdir. Şu halde ruh tazeliği, fikirce ve hisce genç olanlarla beraber olmak demektir. Bunun en güzel ve en kolay yolu, kitap okumaktır. Musiki dinlemek, resim seyretmek, tabiatın içinde, toprakta, suda ve havada ona karışmaktır. (...) Hâsılı, ruh tazeliği, zekânın her husustaki tecessüsünü uyanık tutmak, hangi yaşta bulunursak bulunalım, duygularımızı ve içgüdülerimizi genç kalmaya devam ettirebilmektir. Kendinen geçmiş, hayattan bezmiş, âlemle âlakasını kesmiş bir insan, yirmi yaşında da olsa bir "pir-i fânî"dir. Tanrı, böylelerine gani gani rahmet eylesin. Bunlar canlı cenazelerdir. Bir insan topluluğunun süprüntüleridir. Atılmaz, satılmaz, gübre olarak bile kullanılmaz fazlalıklardır. Bir cemiyetin her türlü hastalığını akmiyan sular gibi bu durgun ruhlar doğurur. Onlar sosyal hayatın tehlikeleri, mikroblarıdır. Çünkü ruh tembelleği, hastalıkların en bulaşığı, en tehlikelileridir."

MEB'na bağlı Tercüme Bürosu'nu kurmasını eleştiren kitap düşmanları gerçekte tüm kitaplara düşmandırlar; inandıkları tek kitap da dâhil olmak üzere... İşte onlara en güzel yanıtı, Nazi baskısından kurtulmak için Türkiye'ye gelen ve 1946'da, Milli Eğitim Bakanı H: Âli Yücel tarafından "Dünya üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitenin Gelişmesi" ile ilgili olarak görevlendirilmiş olan Prof. Dr. Hirsch; Anılarım isimli kitabında tercüme konusuna değinerek vermiş olsa gerek:

"1941'de, Türk Milli Eğitim Bakanlığı Dünya edebiyatından çeviriler külliyyatını çıkarmaya başlamıştır. O zamanki Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in bu seriye yazdığı önsözden sadece iki cümleye atıfta bulunmak istiyorum. "Hümanizmin ruhunu anlamak ve duyabilmek için ilk aşama, insan varlığını en somut biçimde ifade eden san'at eserlerini kendine mal etmekle başlar. San'at alanları içinde edebiyat insan varlığını ifade biçimlerinin en somut unsurlarını ihtiva etmektedir. ... Öğrenimin hümanizmin ruhu içinde yenilenmesi yoluyla Türk gençliği, entelektüel ve politik kültürel bakımdan ilk defa rol örneklerinin batılılaşmasını kavrayacak ve onu gerçeğe dönüştürecek duruma getirilmekte-dir." (Hirsch, Ernst. E. Anılarım, Tübitak Y. S.89.)

Toplumun tüm kültür yaşamını dert edinen H. Â. Yücel, gittiği kentlerdeki olumsuzluklar gözünden kaçmaz ve düzeltilmesi için gerekli girişimlerde bulunmaktan da

geri durmaz. 1955 yılında İzmir'e bir gidişinde, kendi kurduğu Tercüme Bürosu'nun ülke kültürüne kazandırdığı Batı klasiklerinin ve Milli Eğitim bakanlığı yayınlarının satıldığı Maarif Kitabevi'nin yerinde kebabçı dükkânı görmesinin acısını yaşar:

"Bu kalabalık, güzel, canlı, şehrin en işlek yerlerinden birinde, hükümet konağı civarında bir feyiz, ışık ve hayat kaynağı vardı:

Maarif Kitabevi.

Şehre gelince dostlarımdan önce ilk uğradığım burası oldu. Bir de ne göreyim, Kitabevinin yerinde:

Bursa Kebabcısı.

Sordum, soruşturdum; dükkân kirasını öyle arttırmışlar ki, Bakanlık bu kirayı verememiş, kitaplık oradan istemiye istemiye çıkmış. Yerine aynı manada olmasa da aynı kafiyede kebab gelmiş. Tabii kebab kitaptan çok daha kazanç getiriyor."

Konuyu İzmir Vali'sine dek götüren o duyarlı insanı üzen ikinci olay ise yine bir kitapçının durumudur:

"İzmir'in meşhur bir kitapçısı vardır: Abajoli. Başta büyük romancımız ve edibimiz rahmetli Halid Ziya bulunmak üzere tâ Abdülhamid zamanından bugüne kadar İzmir'deki aydınların feyiz aldığı bu yer uzun yıllar yurdumuz için Garba açılan bir pencere hizmetini görmüştür. Oraya da uğradım. Kordona yakın bir yerde, sevimli bir kitapthane. Yalnız şunu da haber vereyim ki, Abajoli işi zücciacıyeliğe vurmuş. Kitaplar, çanaklar ve tabaklardan sonra geliyor. O da mağazanın tâ arkasındadır!" (Yücel, agy. s. 221.-158.-222.-169.)

Bir aydın olarak insanlığın kültürel belleği olan tarihsel yapı ve kalıntıları karşı da herkesten daha çok duyarlılık göstererek, kutsal değerlere olan ilgisizlikten son derece rahatsız olur. Konya, A. Keykubat'ın Türbesi ve Kuran ciltlerinin bakımsızlığına dikkat çekerek sorumluları bilgece bir kararlılıkla uyarması ile "milliyetçi/mukaddesatçı" kesimce komünistlikle suçlanması arasındaki çarpışma gerçekten ibret vericidir. (Yücel, a.g.y. S. 124.) Yeni ve çağdaş olan kadar eskinin de ne denli önemli olduğu bilinciyle söylediği; eskiyi bilerek, geçmişten hız alarak daha yeniye ulaşılabileneceğini belirten sözleri günümüzde de geçerliliğini ve tazeliğini koruyan uyarıcı niteliktedir:

"Eski Eserler, gerçekte yeni eserlerin atasıdır. Analar çocuk doğurduğu zaman onları öldürüyor muyuz? İnsan yapısı olan hiçbir şeyin eskisi yenisi yoktur; ancak iyisi fenası veya güzeli çirkinini vardır. İyi ve güzel eser devam eder. Sanırım, Süleymaniye Camii mi, yoksa onun yanında zevksizce konmuş ambara benzeyen Biyoloji Enstitüsü mü eskidir? (...) Klasik modern vücutta getirir. Modernin sahici ve güzeli kendinden sonra gelecekler için klasik olur. Medeniyet, bu oluşun ve devamın adıdır." (Yücel, agy. S. 123.)

Sanat Tenkitçileri Kongresi nedeniyle 18 Eylül 1954'te yazdığı ve Lionello Venturi'nin "Tek sanat eserinde bütün sanat vardır. Tenkit hükmü, ferdî olanın universal tarafını bulup ortaya koyar." sözünden çıkarak kongrede tartışılan Doğu-Batı sanatının ilişkilerine dikkat çekerek der ki:

"Meselâ bizde hat sanatının mücerredliği ile bugünkü plastik anlayışının son merhalelerinden olan mücerred sanat, acaba aynı kaynaklardan gelen sanat akımları mıdır? Aynı eserler o kaynaklar nelerdir? Bu akımların birleşmelerini hangi felsefi görüş noktasında bulabiliriz?

Daha buna benzer birçok meseleler vardır ki, çözülmesi, hiç değilse aydınlanması lâzımdır. Hele anlamamız zaruri bir cihet de, fikirsiz, felsefesiz sanat olamıyacağıdır. Resim boyamak; heykel yontmak; mimarlık yapmak; hattatlık, yazı yazmak değildir. Resim, renk-

te; heykel, şekilde; mimarlık, yapıda; hattatlık, çizgide düşünmek, aramak, kısaca felsefe yapmaktır. (...) Sanatçı yüksek bir kültür adamıdır." (Yücel, S. 149.)

Bu denli çağdaş, bilimsel bir değerlendirmeye bugün bile az rastlanabilir. Batı soyutu bizden öğrendi diyerek ulusal narsisizmin tuzağına düşenlerin, onun bu düşüncelerinden çıkarmaları gereken önemli sonuçlar vardır. Kendisi sanatçıların kişisel sergilerini de gezen dikkatli ve duyarlı bir sanatsever olmanın ötesinde zengin kültürel birikiminden kaynaklanan yorumlarıyla da sanatı evrensel boyutta kavrayan bir düşünce insanıdır aynı zamanda; sergileri gezer, Devlet Sergilerininin 29 Ekimlerde açılmasını gelenekleştirir. Bir düşün, sanat ve kültür insanı olduğu kadar Cumhuriyet tarihimize derin izler bırakan devlet adamı olarak da yöneticilerin çağın gereklerine uygun sorumluluğu yüklenebilecek nitelikte olmalarının önemini vurgular:

"Valiler, vilayette her şeydir. Bu her şeylik, ancak bilimleri bulup onları işe sevk etmekle mümkündür. Yoksa beşer kudreti ne her şeyi bilmeye, ne her şeyi yapmağa yetmez. Valilerimizi bir medeniyet önderi olarak görüyoruz." (Yücel, agy. S. 148)

Günümüzde, sadaka kültürünün devlet anlayışının yerini aldığı toplumumuzda valileri kamyon şoförünün yanına muavin gibi oturarak kömür dağıttıran devlet adamlarını görseydi acaba ne düşünürdü?

Ülkesindeki tüm değerbilmezliğe karşın 1977 yılının UNESCO tarafından H. Âli Yücel Yılı ilan edilmesi onun saygın kişiliğinin en önemli kanıtıdır. (Dr. H. Pekin, Dr. Y. Cavlak, Devrimin Seher Yıldızları, - makale, A. Kadir Paksoy S. 136.)

O yalnızca Cumhuriyet döneminin efsane MEB olarak Eğitim yaşamımıza değil kültür ve sanat yaşamımıza da damgasını basmış bilge bir devlet adamıdır. Türkçeye kazandırdığı dünya klasikleri sayesinde çok sayıda kültür ve sanat insanı ülkeye kazandırılmıştır.

"Tonguç Baba" (köy enstitülüler onu böyle anarlar) ve H. Âli Yücel'in damgasını taşıyan Köy Enstitülerinde azıkla kitap aynı torbada buluşuyor; her koşulda ya-

pılan serbest okuma saatleri, özgürce yapılan yoğun tartışmalar, kendi olanaklarıyla kurdukları matbaalarda basılan Köy Enstitüsü dergileri ve ülke çapında isim yapmış sanatçı öğretmen ve usta öğretici kadrosu sayesinde oluşan kültür ikliminde yalnızca 6 dönem mezun veren o kurumlarda yetişen yüzden fazla yazar arasından Fakir Baykurt, Talip Apaydın, A. Binyazar, M. Makal, E. Özdemir, M. Başaran, Dursun Akçam gibi daha birçok seçkin romancı, şair çıkmıştır. Ayrıca bilim insanları, ressam, müzisyen, besteci, yönetici, siyasetçi yetişmiştir.

İncili Çavuş'u bile okumayanların devlet yönettiği günümüzle kıyasarsak köy enstitüsü öğrencilerinin nasıl bir tutkuyla okuduklarını kavrayabiliriz: Örneğin, "İzmir Kızıllı KE'de bir yılda en az kitap okuyan 29, Akçadağ 23-64 Kars-Çılavuz 17-36, Çifteler 1. sınıf öğrencisi Fahrettin Tos 16, Süleyman Çalışkan'ın 64 kitap okuduğu" kütüphane kayıtlarından bilinmektedir. Ama ne yazık ki yıllar sonra Hasanoğlu Atatürk Öğretmen Lisesi'nde, Server Tanilli'nin, Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz kitabını okuduğu için öğrenciye ceza verildiğini duyduk.

Köy enstitüleri rüzgârının etkisi bugün bile sürmektedir. Örneğin: ülkemizdeki güzel Sanatlar Fakültelerinin yöneticilerinden, hocalarından birçoğu ya o kurumlardan yetişenler ya da onların yetiştirdiği öğrencilerdir. Bir başka ilginç örnek, 1971 yılında TRT'nin açtığı yarışmada, sanat ödüllerini alanların %60'ını köy enstitüsü kökenli olmasıdır.

Güzel sanatlar alanlarında da çok başarılı olan köy enstitülüler, kendilerine yöneltilen eleştirilere verdikleri yanıtlardan, dönemin aydınlarından daha ileride olduklarını kanıtlamışlardır: "liberalliği ve kültürü ile tanınmış olan Avni Başman'a göre Semothrace'in (Semadirek -Z.G) 'Kanadlı Zaferi'nin bir replikası yapmak lüzumsuz bir şeydi; böyle bir şeyi köylüler anlayamazdı; bundan dolayı Enstitüye düşman olacaktı. Bu görüşe karşı bir Yüksek Köy Enstitüsü mezunu şunları söylemiştir. 'Bizim köylü oluşumuzdan dolayı iptidai halk eserlerinden başka bir şey yapmamızı istemiyorlar. Kanadlı Zafer heykelinden sarsılanlar köylü

değil kendileridir. Çünkü bu heykeli yapanlar ve dikenler köylü idi. Böyle bir sanat eserini yalnız takdir etmeyip kopyesini yapabilmemiz onları memnun etmemiştir. Onların anladığının tersine "Kanadlı Zafer" bizim hayat ve uygarlık sembolümüzdür. Bazı aydınlarımızın bu heykeli koymamıza cinsi bir mana vermeleri gülünçtür. Namık Kemal'in Tevfik Fikret'in vesairesinin heykellerine emeklerini koyan bizler mi köylüyüz yoksa bu heykellerin ortadan kaldırılmasını isteyenler mi köylüdür?"

İlkokulu bitirdikten sonra beş yıllık bir eğitim süresi içerisinde köy enstitüsü öğrencilerinde, insanı şaşırtacak kerktede ne gibi değişiklikler olduğunu kavrayabilmek için, Seyfi Koryürek'in "Öğrenci Gözüyle Köy Enstitüleri" kitabını okumak gerek. (Görkem Yayınları, İstanbul, 1992):

Türkiye'de Köy Enstitüleri konulu doktora tezinin yazarı Kanada vatandaşı Fay Kirby'nin bir dağ köyündeki gözlemi çok anlamlıdır: "Köy enstitüleri incelememizin en unutulmaz olaylarından biri Bingöl dağlarında hayvan sırtında iki günlük bir seyahatten sonra fakir bir muhtarın evinde, Akçadağ'dan mezun bir öğretmenin öğrencisinin skeçlerinden mürekkep bir galeri ile karşılaşmamız olmuştur..." (F. Kirby say. 268)

Kalkınma ve uygarlaşma projesi olan köy enstitülerini, "Kemalizmin ta kendisidir" diye eleştiren Nihal Atsız gibilerin kapatma çabaları Sabahattin Ali'nin Marko Paşa'da yazıda tam olarak anlamını bulmaktadır: Tekrar yabancı sermaye köleliğini özleyenler, en iyi vatansever rolündeler. On sekiz milyona irfan nurunu götürebilmek yolunu tutan; içerde ve dışarda, dostun düşmanın hayran olduğu hür düşünce ve çalışma yuvaları Köy Enstitüleri, atılan tırpanla ortaçağ müessesesi haline getirilmek üzere..."

En sonunda, gerek görünüşü gerekse düşüncesiyle çağdaş uygarlığın simgesi öğretmenin ayağı taşıma eğitim safatasıyla, 'canlandırılacak köy'den kesilmiş ve köylü, "günahkârların" Cehennem ateşinde cezalandırıldığı ve sevap işleyenlerinse hurilerle ödüllendirileceği Cennetten ibaret bir ahirete hazırlanmak üzere imama teslim edilmiştir.

1943 KÖY ENSTİTÜSÜ VE TONGUÇ

Köy Enstitülerinden Günümüze Öğretmen Yetiştirme

Doç. Dr. Necdet Aykaç

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı

Köy Enstitüleri kuruluşundan bugüne 80 yıl geçmesine karşın Türkiye ve Dünya ölçeğinde bir öğretmen yetiştirme modeli olmaya devam etmektedir. Köy Enstitülerinin bugün eğitimciler tarafından tartışılmasının en önemli nedenlerden birisi ne yazık ki halâ öğretmen yetiştirme sistemimizde istenilen niteliğin yakalanamamış olmasıdır. Diğer bir neden ise Köy Enstitülerinin bilimsel ilkeler üzerine temellenen ve Türkiye'nin gereksinimlerini göz önüne alan bir model olmasıdır.

Türkiye'de Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte modern ve çağdaş bir ülke yaratmak için eğitim kurumlarına büyük bir önem verilmiştir. Yalnızca bir milyon kişinin okuryazar olduğu bir ülkede aydınlanmanın gerçekleşmesi ve bilimin aydınlığının halka götürülmesi için etkili bir eğitim sürecine gereksinim duyulmuştur. Bu anlamda bir taraftan okuma yazma oranı artırmaya diğer yandan nüfusun çoğunluğunun yaşadığı köylere öğretmen yetiştirilme çabası içine girilmiştir. Öğretmen yetiştirme sorununa yalnızca nicelik olarak bakılmamış nasıl bir öğretmene gereksinim duyulduğu saptanarak aydınlanmacı, eleştirel toplumla bağları güçlü cumhuriyet değerlerine bağlı öğretmen yetiştirilmeye çalışılmıştır. Bu yönüyle Cumhuriyet döneminde özellikle 1923-1946 yılları arasında eğitim, bilim ve kültür alanında ilerici insanlı (hümanist) bir eğitim anlayışı benimsenmiştir (Kocabaş, 2011). Bu

dönemde görev alan Mustafa Necati, Saffet Arıkan, Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'ta bu ilkeye bağlı kalarak eğitim sistemimizde Köy Enstitüleri gibi Dünya'ya örnek bir kurumun oluşmasında büyük bir katkı sunmuşlardır. Tonguç ve Yücel aydınlık bir Türkiye'nin yaratılması için çaba harcamışlardır. Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç gibi aydınlanmacı bakış açısına sahip önderlerin çabaları ile ülkenin gereksinimleri doğrultusunda yapılandırılan köy enstitüleri etkili bir eğitim kurumu olarak tarihteki yerini almıştır. Köy Enstitülerinin kuruluş döneminde milli eğitim bakanı olan Hasan Ali Yücel'in düşüncelerinde de öğrencu (pozitivist) düşünceler ağır basmaktadır. Onun bakışına göre "gerçek yalnız bilim ile bulunabilir" (Sönmez, 2000). Yücel'in bu düşünceleri Köy Enstitülerinde yaşam bulmuş tüm uygulamaların bilimsel temele oturtulmasına olanak sağlamıştır. Yücel, eğitim ve kültür insanı olması yanında sanata ilgili bestekâr, şair ve yazardır. Yücel'in sanatsal kişiliği eğitimsel bakışına yansımış köy enstitülerinin biçimlenmesinde bir ışık olmuştur. Yücel aynı zamanda ülkesinin kalkınması için cumhuriyet değerlerine bağlı olarak büyük bir çaba harcamıştır. Yücel'in "dağlarında, bayırlarında ve kırlarında hatta en ücra yerlerinde kendi kendine açıp solan çiçek bırakmayacağız" (Kocabaş, 2011) sözü ülkesine bağlı aydın ve çalışkan bir eğitim bakanı olduğunun en açık göstergesidir. Yücel'in milli eğitim bakanı olduğu dönemde 40 bin köyden 32 bin köy-

de öğretmen yoktu. Yücel'in "bu açığı gidermek için köyü tanıyan orada doğmuş gençler arasından seçerek öğretmen yetiştireceğiz" açıklaması aslında onun kafasında oluşan köy enstitüsü yapısının dışı vurumu olarak görülebilir.

Yücel'in "ulusu kalkındırmanın yolu canlı bir eğitimden geçer" (Sönmez, 2000) görüşü de Köy Enstitülerinin öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmelerine olanak sağlayacak biçimde tasarlandığını göstermektedir. Köy Enstitüleri bir öğretmen yetiştirme modeli olarak, yönetime katılma, sorma, sorgulama, eleştirel düşünme becerisi olan, sorunlar karşısında çözüm yolları arayışında, akli ve bilimi rehber edinen insanlar yetiştirme projesiydi (Turan, 2010).

Köy Enstitülerinin biçimlenmesinde önemli bir çaba harcayan ilköğretim müdürü Tonguç ise Türk devrimini içselleştiren ve onun değerlerine inanan bir Türk aydınlanmacısıydı (Arı, 2010). Enstitülerde yönetime, üretime, eleştirilere, demokrasi ve demokratik katılıma önem verilmekteydi. Bu yönüyle enstitüler eğitim süreçlerinde demokratik katılımın sağlandığı önemli bir eğitim projesidir. Ayrıca Köy Enstitülerinde eğitim alanında yerel, yöresel, ulusal ve evrensel deneyimler ve birikimler bir araya getirilerek zengin bir kültür birikimi oluşmasına ve bunun genç nesillere aktarılmasına olanak sağlanmıştır (Erdost, 2010).

Köy Enstitülerinin ülkenin gereksinimlerine ve koşullarına uygun olarak bilimsel ilkeler temelinde hem nitelikli öğretmenler yetiştirilmesine hem de ülkenin modernleşme sürecine katkı sağladığı söylenebilir (Aykaç, Aykaç ve Sarıkaya, 2018). Toplumun gereksinimleri doğrultusunda bilimsel ilkeler temelinde hazırlanan program ön uygulaması yapılarak görülen eksikler giderilmiş ve uygulamaya konmuştur. En belirgin özelliği iş içinde eğitimi temel alan bir öğretmen yetiştirme programı olmasıdır. 1940 yılında kurulan Köy Enstitüleri eğitim alanında yerel ve yöresel ulusal ve evrensel deneyim ve birikimlerden yararlanarak yaşama geçirilmesi yanında kendi ülke koşullarına göre yapılandırılmış özgün bir aydınlanma projesi olarak görülebilir (Yalçın, 2011). Köy Enstitüleri düşüncesinin temelinde birer üretici güç olarak köy halkını eğitmek ve onların bölgenin kalkınmasında önemli özne olmalarını sağlamak vardır. Bu yönüyle köy enstitüleri Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla başlayan aydınlanma hareketinin en özgün örneklerinden biridir. Bu açıdan bakıldığında toplumsal yaşamımızda önemli bir yer aldığı söylenebilir. Köy Enstitüleri yalnızca bir öğretmen yetiştirme modeli değildir; aynı zamanda köylü bilinçlendirmenin ve köyü kalkındırmanın önemli bir aracıdır. Zira Enstitülerden mezun olan öğretmenler yalnızca köylülerin eğitiminde değil, toplumun bilinçlenmesinde de önemli görevler olarak toplumun aydınlatılmasında etkin bir rol üstlenmişlerdir (Aykaç, Aykaç, ve Sarıkaya, 2018). Çukur'a (2008) göre de Köy Enstitüleri okuma alışkanlığı kazandırdı ve güzel sanatlarla ilgilenen bireyler yetiştirmeyi amaçlamıştır. Bu yönüyle köy enstitülerinin amaçlarında kendi kendine yeten, yaratıcı, sanatsal yönü güçlü, evrensel değerleri özümsemiş, araştırmacı, üretken bireyler yetiştirilerek toplumu dönüştürmeyi, modernleşmeyi ve çağdaşlaşmayı hedeflediği söylenebilir.

Felsefesi üretim ve üretim içinde eğitim olan köy enstitülerinde sanata ayrı bir önem verilmeğe gelmiştir. Resim, müzik ve teknik jimnastik dersleri, şiir, okuma ve yazma etkinlikleri canlı birer ders haline getirildi (Çetin, 2004). Halk ezgilerinin enstitüye taşınarak, burada evrensel ritim ve tekniklerle buluşturulup geliştirilmesine olanak sağladı. Müzik yeteneği olan öğrencilerin ve seçkin müzik öğretmenleri ve sanatçıların Yüksek Köy Enstitüsü'nün güzel sanatlar bölümünde toplanması ile bu alandaki çalışmaların akademik ortamda gelişmesinde etkili bir rol oynamıştır (Türkoğlu, 2004). Köy enstitüleri bir yandan sanat, evrensel ve ulusal sanat ürünlerinden yararlanırken diğer yandan kendi ürettiği sanatsal ürünlerin toplumla buluşmasına ve yeni sanatsal ürünlerin yaratılmasında öncü rolü üstlenerek toplumun sanatsal ve kültürel gelişimine katkı sunmuşlardır.

Cumhuriyet döneminde eğitime özellikle çok önem verilmiş toplumu eğitim yolu ile kalkındırmak ve modernleştirmek amaçlanmıştır. Köy enstitüleri de bu amaç doğrultusunda o dönemin gereksinimleri göz önüne alınarak kurulmuştur. Enstitüler yönetim olarak öğrenci ve öğretmenlerin kararlara katılmasına olanak tanıdığı için demokratik kurumlar olarak görülmüşlerdir. Karma eğitimin Köy Enstitülerinde uygulamaya konması yoksul kız öğrencilerin okumasında önemli bir etken olmuştur. Kocabaş (2012) Köy Enstitülerinin eğitim tarihimize parasız yatılı bilimsel karma eğitimin adı olduğunu belirtir. Ayrıca iş içinde eğitim ilkesini temel alan köy enstitüleri, öğrencinin etkin katılımını ve üretime dayalı bir eğitim sürecini hedeflemiştir. Bu eğitim sürecinde uygulamaya dayalı yaparak yaşayarak eğitim temel alınmıştır. Uygulama sürecinde deney, gözlem, dramatizasyon, araştırma-inceleme ve tartışma gibi etkin yöntemlere yer verilmiştir (Çukur, 2008). Ayrıca programdaki dersler işlenirken öğrencinin öğretmen rehberliğinde bireysel

etkinliği, ekip çalışması, araştırma, deneme, gözlem, sonuç çıkarma, yazılı ve canlı kaynaklara başvurma, bulguları rapor ya da sözle dile getirme, tartışma gibi yöntem ve teknikler uygulanırdı. Köy Enstitülerinin programlarının hazırlanma, deneme, içerik düzeni ve uygulama biçimi bugün bile geçerli program geliştirme tekniklerinin örneği olabilecek niteliktedir (Altunya, 2014). Ayrıca Köy Enstitülerinde eğitimin etkili olmasında uygulamaya olanak tanıyan fiziki ortam kadar gerekli olan materyal ve araç gereçler belirlenmiştir. Bu yönüyle öğrenciler dersliklerde, atölyelerde, müzik salonlarında, resim atölyelerinde, spor salonlarında birçok etkinliğe katılarak sosyal ve kültürel yönde gelişimlerini sağlayabilmişlerdir. Köy Enstitüleri köye öğretmen yetiştirme bakımından önceki çabalara kısmen benzese de kuruldukları yerler, eğitim ve öğretim etkinlikleri ve kuruluş amaçları yönünden diğer çabalardan önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Köyün aydınlanmasının, kalkınmasının ve toplumun modernleşmesinin bir aracı haline gelmişlerdir. Köy enstitüleri köylerde bulunan yaygın bilgisizlikle mücadele etmek, köylerin ekonomik ve sosyal yapısında eğitim kanalıyla düzelmeler ve gelişmeler sağlamak amacıyla kurulmuştur (Akyüz, 1989). Bu yönüyle Köy Enstitüleri bugünkü öğretmen yetiştirme kurumlarından farklı olarak toplumu değiştirme ve dönüştürme ekonomik kalkınmayı sağlama gibi önemli roller üstlenmiştir.

Köy Enstitülerinde toplumsal değerleri geliştirme, iş ve uygulama içinde dayanışma ve işbirliği gibi değerleri kazanma yanında toplum için ve ülke için üretken olma değerlerinin de kazanılması sağlanmıştır. Özellikle okunan klasik kitaplar, çeviriler, izlenen sinemalar, tartışma ortamları, müziksel ve sanatsal etkinlikler yerel ve ulusal değerlerin kazanılmasına olanak sağlamıştır.

Köy Enstitüleri öğretmen adayları için hem zengin bir öğrenme ortamı hem de kişiliklerin ve duyuşsal yönlerinin gelişimi için etkili bir sosyal çevre yaratmıştır (Aykaç, Duman ve Yürümezoğlu, 2011). Enstitülerde öğrenim sürecinin iş ile bütünleştiği yaparak yaşayarak öğrenmeye dayalı öğrenme süreci ise öğrencilerin bilinçlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Çünkü öğrenciler enstitülerde bilgi edinirken üretmeyi, üretirken bilgi edinmeye dayalı bir öğrenme sürecinden geçmişlerdir (Kepenek, 2010). Öğretmenler bilgi ve deneyimleri ile köylülere tarım, hayvancılık ve sağlık konularında yol gösteren birer önder rolü üstlenmişlerdir. Ayrıca Köy Enstitüleri öğretmenleri yalnızca öğrenciler için etkili bir öğrenme ortamı yaratmaktan öte ailelerle de sıkı bağlar oluşturarak onların her alanda bilinçlenmesi ve üretici bir birey olmaları için yoğun bir çaba harcamışlardır (Aykaç, Aykaç ve Sarıkaya, 2018). Köy Enstitüleri aynı zamanda öğrencilere modern bir eğitim ortamı yaratarak onların dünya klasiklerini okumalarına, müzik dinlemelerine, tiyatro yapmalarına, film izlemelerine ve farklı konularda tartışma yapmalarına olanak sağlayarak dünya değerleri ile buluşmalarına sosyal ve kültürel yanlarını geliştirmelerine fırsat yaratmıştır. Öğrenciler için etkili bir eğitim ortamına dönüşen köy enstitülerinde öğrencilerin köyün gerçekleri ile edebiyatı buluşturarak köyün ve köylünün sorunlarını ele alan birçok edebi metnin oluşmasına kaynak oluşturmuşlardır. Bu sayede köylünün okumasına ve bilinçlenmesine olanak sağlamışlardır. Enstitülerde öğrencilerin sanatsal, sosyal ve kültürel gelişimi için amfi tiyatrolar, sinema salonları ve müzik atölyeleri kurulmuştur (Aykaç, Duman ve Yürümezoğlu, 2011). Köy Enstitülerinde kültürel uygulamaların özü okuma alışkanlığını kazandırmaya dayanmaktaydı. Haftanın her günü, akşamları bir saat okumaya ayrılmıştı. Her öğrenci yılda en azından 25-30 kitap okumaktaydı. Öğretmenlerin çoğunluğu yazar, araştırmacı, sanat alanında önemli

etkiler bırakmışlar ürettikleri eserleriyle ülkenin kültür birikimine katkıda bulunmuşlardır (İncesu, 2007; Kırmızı, 2015). Köy Enstitülerinde öğrenciler ders dışındaki gazete, dergi ve kitap okuma alışkanlığı kazanmaktaydı. Köy Enstitülerinde öğrenciler iş eğitimi içinde yetişirken müzik, folklor, milli oyunlar, sanat eğitimi, kültürel çalışmalar ve kitap okuma alışkanlığını kazanmışlardır. Bu şekilde okuyan öğretmen adayları tartışmayı, düşünmeyi ve sorgulamayı öğrenmişlerdir. Bunun yanı sıra enstitülerde inceleme, araştırma yapma, okuma, okuduklarını paylaşma ve bunları yaşama geçirmeye dayalı bir öğrenme süreci yaratıldığı için bilimsel düşünme ve bilimsel çalışmaya uygun bir eğitim sisteminin temelleri atılmıştır (Aykaç ve Yürümezoğlu, 2010; Gedikoğlu, 2006; Kartal, 2008). 1940 yılında uygulamaya konan Köy Enstitüsü 1946 yılına kadar sisteminin özgün ilkelerini temel alarak işlemiştir. Ancak bu tarihten sonra bu ilkelerden önemli ölçüde uzaklaşmış 1948 yılında yüksek köy enstitüleri kapatılmış, karma eğitime son verilmiş 1954 yılında da tamamen kapatılmıştır. Köy Enstitüleri kapatıldıktan sonra ülkede eğitim anlayışı yavaş yavaş değişime uğramış ve eğitimin içeriği ve amaçlarında değişime gidilmiştir. 1960'lı yıllardan başlayarak özel okul ve dershane sayıları artmaya başlanmış 12 Eylül darbesinden sonra ise paralı eğitim ve özelleştirmenin yolu açılmıştır (Gazalci, 2010). Köy Enstitülerinde hayat bulan uygulama ağırlıklı yaparak yaşayarak eğitime dayalı program anlayışı ve uygulamasına her zaman ihtiyaç duyulmuştur. Ancak bu öğretmen yetiştirme tarihimizde bir daha yaşama geçirilmemiş tersine uygulamadan çok kuramsal içerikli bir program anlayışına daha çok yer verilmiştir. Bu yönüyle köy enstitülerinin aydınlanmacı işi kesilerek öğrenmeden çok öğretime dönük bir süreç yaşama geçirilmiştir. Bunun sonucu olarak Köy Enstitülü yıllar da aydınlanmış, sorunlara eleştirel bakabilen, kulluktan kurtularak hakkını arayan bireylerin yetişmesinin öne kesilmiştir (Özdemir, 2008). Enstitülerde öğrenim ve bölgenin gereksinimlerine göre programlar hazırlanmıştır. Bu yönüyle programlar esneklik özelliği göstermiş her enstitünün bulunduğu yer ve koşullara göre programın içeriği değişiklik göstermiştir. Ayrıca programlar hazırlanırken ve amaçları oluşturulurken gelişmiş ülkelerin programları ve eğitim alanında uzman olan kişilerin eğitim görüşlerinden de yararlanılmıştır.

Köy Enstitüleri, kuruluşundan kapatılına kadar olan zaman diliminde hedeflediği aydınlanmacı ya da modernleşmeyi benimsemiş, üretime yönelik öğretmen tipini yetiştirmeyi başarmıştır (Başaran, 2007). Köy Enstitülerinde başarıyla uygulanan bu çağdaş ve bilimsel programlar ve bunlardan modernleşme ve demokratikleşme alanında elde edilen kazanımlar uzun süreli olmamıştır. Ne yazık ki köy enstitüleri kapandıktan sonra köylere kültürel ağırlıklı eğitim götürülemedi, Cumhuriyetin temel hedefi olan köylüye aydın bir üretici konumuna getirme politikası başarısız kalmıştır (Ortaş, 2005; Özdemir 2008). Bu açıdan bakıldığında cumhuriyet ilkelerinden ve bilimsel ilkelerden uzaklaşarak siyasi yetkenin (otorite) belirleyici olduğu bir uygulamaya geçildiği söylenebilir.

Son yıllarda eğitim sisteminde piyasacı özelleştirmeci eğitim anlayışın yaygınlaşmasına koşut olarak eğitimde özelleştirme politikalarının ağırlık kazandığı söylenebilir. 18. Milli Eğitim Şurasında alınan ve Aralık 2010 da yayınlanan kararlarla eğitiminin özelleştirmeci ve piyasacı bir anlayışa doğru savrulduğu söylenebilir. Alınan kararda eğitimin niteliğinin artırılması, özel okulların teşvik edilerek sayılarının artırılması, çocuklarını özel okullara veren velilere de destek verilmesi kararı alınmıştır (18. Milli Eğitim Şurası 2010). Bu karar aslında devlet okullarının kendini inkâr ederek velileri özel okullara yönlendirmenin açık

bir göstergesi olmuştur. Bu karardan sonra özel okulların sayısı gittikçe artmıştır. Diğer özelleştirmelerde olduğu gibi niteliği düşürüp özelleştirmenin yolunun açılması eğitimi özelleştirmenin yolu olarak görülüp gündem güne eğitimde nitelik düşürülmüştür. Bu anlayış üniversitelere ve öğretmen yetiştirme politikalarında yansımaları üniversitelerde 1946 yılında getirilen Hasan Ali Yücel'in katkıları ile uygulamaya konan bilimsel ve idari özellikli üniversite özelliği 12 mart ve 12 eylül darbeleri sonucunda uygulanan sistemli politikalar ortadan kaldırılmıştır. (Işık, 2011). Öğretmen yetiştirme sisteminde de nitelikten çok nicelik öne çıkarılarak özellikle 1974- 1980 arasında uzaktan öğretmen yetiştirme, mektupla öğretim uygulamaları ile öğretmenlerin nitelikli yetişmesi engellenmiştir. Bu uygulamalar 12 Eylül 1980 sonrasında da devam etmiş 1993 yılında herkes öğretmen olur mantığı ile mimar, veteriner, mühendis ve birçok farklı meslektan kişi sınıf öğretmeni olarak atanmıştır. Bu uygulamalar öğretmen yetiştirme niteliğini düşürdüğü gibi statüsünü de düşüren önemli bir unsur olmuştur. Eğitime ayrılan kaynaklarında gittikçe küçülmüş olması eğitimin bir sosyal devlet görevi olduğu ilkesinin göz ardı edilmesine yol açmış ve öğretmenlere toplumda duyulan saygı azalmaya başlamıştır. Taşınabilir eğitim sisteminin uygulanması ile birlikte kırsal bölgeler öğretmensiz kalmış öğretmenlerin toplumla buluşması engellenmiştir. Eğitimde fırsat eşitliği de özel okulların sayılarının gittikçe artması ile daha da artmıştır. Ayrıca okullara kaynak aktarılması ve eğitimin yükünün velilere bırakılması ile birlikte ekonomik olarak daha güçlü bölgeler ile yoksul semtlerdeki okullar arasındaki fiziki ve donanım açısından önemli farklar oluşmasına yol açmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı ile YÖK arasında yeterli koordinasyon sağlanamaması ve ihtiyaç belirlemede yapılan eğitim politikaları ile ihtiyaç olmayan alanlarda oldukça fazla öğretmen yetiştirilmesine yol açmıştır. Bunun bir sonucu olarak atanamayan çok sayıda öğretmenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sayı özellikle ikinci öğretimlerin uzun süre devam etmesi ve ihtiyaç olmamasına karşın çok sayıda öğrencinin formasyon eğitimine alınmasından dolayı 2000'li yıllardan sonra daha da artmıştır. Bu durum öğretmen yetiştirme ve istihdam politikalarındaki yanlış uygulamaların bir sonucudur (Eşme, 2011). Ayrıca ihtiyaç olduğu halde neoliberal politikalara paralel olarak Milli Eğitim bakanlığının istihdam politikalarının değiştirilerek sözleşmeli, kadrolu ve ücretli öğretmen uygulamalarına geçmesi öğretmenleri güvensiz hale getirmiştir (Eşme, 2011). Bu uygulamaların sonucunda özellikle yalnızca ek ders ücreti ile çok az bir ücret ile görev yapmasına neden olmuştur. Ayrıca aynı işi yapan öğretmenler arasında ücret farklılıklarına yol açarak öğretmenlerin mesleklerine olan saygı ve tutumlarının değişmesine yol açmıştır.

Öğretmen Yetiştirme programları yeterli ihtiyaç analizi yapılmadan, yeterli deneme uygulamaları yapılmadan ve geçmiş deneyimlerden yararlanmadan hazırlanmıştır. Bu yüzden uygulamaya konduğu anda eksiklikleri göz önüne çıkmış ve yeterliliği tartışmaya açılmıştır. 2005 yılında hazırlanan programlar yalnızca bir yıl 2018 programları ise deneme süresi olmadan uygulamaya konmasına karşın köy enstitüleri programı, hazırlanma, deneme, içerik düzeni ve uygulama biçimi ile bugün bile program geliştirme sürecine örnek teşkil edecek unsurları bünyesinde taşımaktadır. Köy Enstitüsü programı 5 yıl denemeden sonra uygulamaya konmuştur. Ayrıca son dönemde uygulamaya konan gerek lisans programları gerekse lisans öncesi programlar ihtiyaç analizi yapılmadan uygulamaya konmasına karşın Köy Enstitüsü programları bölgenin ve yerleşim yerinin özellikleri dikkate alınarak uygulamaya konmuştur. Ayrıca programlar farklı bir yerden aynen almak yerine özgün koşullara göre hazırlanmıştır. Ayrıca programlar bilimsel gelişmeler ışığında hazırlanarak sanatsal ve

sosyal etkinliklere ve ders dışı etkinliklere yer verilerek programın çevre halkı ile etkileşime olanak vermiş, eğitimi 4 duvar arasında kurtararak uygulama alanlarındaki çalışmalara yöneltmiştir.

Sonuç olarak Köy Enstitüleri öğretmen yetiştirme programları bugün öğretmen yetiştirme sisteminde yaşanan sorunları çözebilecek içerikleri bünyesinde taşımaktadır. Öncelikle Köy Enstitülerinde olduğu gibi topluma rol model olabilecek nasıl bir öğretmen yetiştiriyoruz sorusuna yanıt aranması, buna göre ihtiyaç analizleri yapılması, Köy Enstitüleri gibi öğretmen yetiştirme iz bırakmış uygulamalardan yararlanılması, program geliştirme sürecine tüm paydaşların katılımı ve Köy Enstitülerinde olduğu gibi en az 5 yıl deneme uygulamasından sonra yaşama geçirilmesi gerekir. Köy Enstitülerinde olduğu gibi öğretmen adaylarının çok yönlü yetişmesi için sanat ve kültürel etkinlikler yapabilecekleri sinema, tiyatro, konferans salonları, resim ve sanat atölyeleri kütüphaneler kurulmalıdır. Öğretmen Adaylarının opera, müzik, tiyatro ve konserlere katılması için Eğitim Fakülteleri büyükşehirlere kurulmalıdır. Köy Enstitülerinde olduğu gibi uygulama ve kuramsal dersler arasında denge kurulmalı uygulamaya daha çok ağırlık verilmelidir. Köy Enstitülerinde olduğu gibi uygulama yapılması için her düzeyde uygulama okulları açılmalıdır. Eğitim fakültelerinde Köy Enstitülerinde olduğu gibi öğrencilerin yönetime katılmalarına olanak tanıyan düzenlemeler yapılmalıdır. Eğitim fakültelerinin her türlü araç-gereç ve donanımına sahip olması sağlanmalıdır. Öğrenme-öğretme sürecinde öğrencilerin etkin katılımına olanak tanıyan yöntemlere yer verilmeli, araştırma, uygulama ve proje uygulamalarına geniş yer verilmelidir. Eğitim fakültelerine öğrenci ihtiyacı göre alınmalı üniversiteye öğrenciler alınırken öğretmenliğe olan ilgisini ölçen sözlü ve uygulamalı sınavlar yapılmalıdır. Öğretmen yetiştirme öğrencilerin güdüsünü örseleyen mesleğe olan sevgisini zedeleyen sınavlar kaldırılarak öğretmen adaylarının süreçteki başarı durumları göz önüne alınmalıdır. Öğretmenlerde toplumsal bilinç oluşturmak için topluma hizmet uygulamaları gibi derslere programda geniş ölçüde yer verilmelidir. Öğretmen adaylarının çok yönlü ve sanatsal yetişmeleri için felsefe, sosyoloji ve sanat derslerine programlarda yer verilmelidir. Öğretmenlerin okuması için okuma saatleri ve kitap tartışmalarına olanak sağlayacak etkinlikler düzenlenmeli, kütüphaneler bireysel ve küme çalışmalarına olanak sağlayacak biçimde donatılmalıdır. Her fakülte bulunduğu bölge ve koşulları dikkate alarak özgün programlarını oluşturabilmelidir. Tüm bu açılardan bakıldığında Köy Enstitüleri öğretmen yetiştirme programları bünyesinde öğretmen niteliğini artırmaya yönelik cehverleri bünyesinde taşımaktadır. Bu yönüyle bu programların iyi bir bilimsel analize tabi tutularak olumlu yanları öğretmen yetiştirme programına yansıtılmalıdır. Eğer Köy Enstitülerin aydınlanmacı ışığı tekrar öğretmen yetiştirme sistemimize yansıtılabilsen ülkemizi ve toplumunu seven öğretmenler yoluyla çocuklarımızın yüzündeki gülümsemeyi, gözlerindeki ışığı tekrar harekete geçirerek binlerce kır çiçeğinin açılmasına olanak sağlanabilir.

Kaynaklar

- Akyüz, Y. (1989). Türk eğitim tarihi: Başlangıçtan 1988'e. Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 160.
- Altunya, N. (2014). Köy Enstitüsü Sistemine toplu bakış (4. Baskı). İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı.
- Aykaç, M., Aykaç, N., & Sarıkaya, H. (2018). Öğrenme-öğretme sürecinde yaratıcı drama ve çoklu zekâ ilişkisinin değerlendirilmesi. 3. Uluslararası Felsefe, Eğitim, Sanat ve Bilim Tarihi Sempozyumu. Giresun Üniversitesi, 347-366.
- Aykaç, N. ve Yürümezoğlu, K. (2010). Köy enstitüsü uygulamaları ve iş-

mail Hakkı Tonguç Felsefesinin yapılandırmacı öğrenim Süreci Açısından Değerlendirilmesi. Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri" Sempozyumu. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Yayını.

Aykaç, N., Duman, B. ve Yürümezoğlu, K. (2011). Öğretmen eğitiminde duyuşsal boyutun canlandırılması. Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında HASAN Ali Yücel'den Günümüze Eğitim Bilim Kültür Politikaları Sempozyumu. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği yayınları.

Başaran, M. (2007). Ulusal eğitim ve gerçek ulusçuluk. Köy enstitüleri amaçlar ilkeler uygulamalar. Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı.

Çetin, K. (2004). Köy enstitülerinde okuma alışkanlığı ve sanat etkinlikleri. Köy Enstitüleri ve öğretmen yetiştirme. Panel Tartışmaları. (Yayına hazırlayan: Ayşe Çakır İlhan, Fatma Hazır Brakmaz).AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları. No:195

Çukur, D. (2008). Köy enstitüleri eğitim modelinin hedeflediği insan tipi ve Türkiye'de yapılmış tezlerde Köy Enstitüleri. Toplum ve Demokrasi, 2 (4), 151-152.

Erdost, M. İ. (2010). Uluslaşma özgürleşme, demokratikleşme perspektifinde köy enstitüleri. Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri" Sempozyumu. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Yayını.

Eşme, İ. (2011). Yücel'den günümüze eğitim politikaları. "Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında Hasan Ali Yücel'den Günümüze Eğitim, Bilim, Kültür Politikaları Sempozyumu, İzmir.

Gediköğlü, Ş. (2006). Neden köy enstitüleri. <http://e-kutuphane.egitim-sen.org.tr>, son erişim tarihi: 01. 04. 2009.

Işık, A. (2011). Emperyalizm, küreselleşme ve eğitime yansımaları. "Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında Hasan Ali Yücel'den Günümüze Eğitim, Bilim, Kültür Politikaları Sempozyumu, İzmir.

İncesu, K. (2007). Köy enstitüleri halkı bilinçlendiriyordu. <http://www.evrensel.net>, son erişim tarihi: 04.11.2018.

Kartal, S. (2008). Toplum kalkınmasında farklı bir eğitim kurumu: Köy enstitüleri. Mersin

Kepenek Y. (2010).Yaparak öğrenme yöntemleriyle köy enstitüleri. Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri" Sempozyumu. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Yayını. Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 4 (1), 23-36.

Kocabaş, K. (2012). Memleket yazıları. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği Yayınları.

Kocabaş, K. (2011). Hasan - Ali Yücel'in Günümüzdeki karşılığı Eğitim, Bilim ve Kültür Reformunu Hayata Geçirmek. Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında HASAN Ali Yücel'den Günümüze Eğitim Bilim Kültür Politikaları Sempozyumu. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği yayınları.

Ortaş, İ. (2005). Ülkemizin kaçırdığı en büyük eğitim projesi: Köy Enstitüleri. Pivolk, 4(17), 3-5.

Özdemir, O. (2008). Köy enstitüleri ve yeni ortaçağın eğitim sorunu. Mersin Eğitim Fakültesi Dergisi. 4 (19), 46-54.

Sönmez, Ş. (2000). Eğitim ve Siyasette Hasan Ali Yücel, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

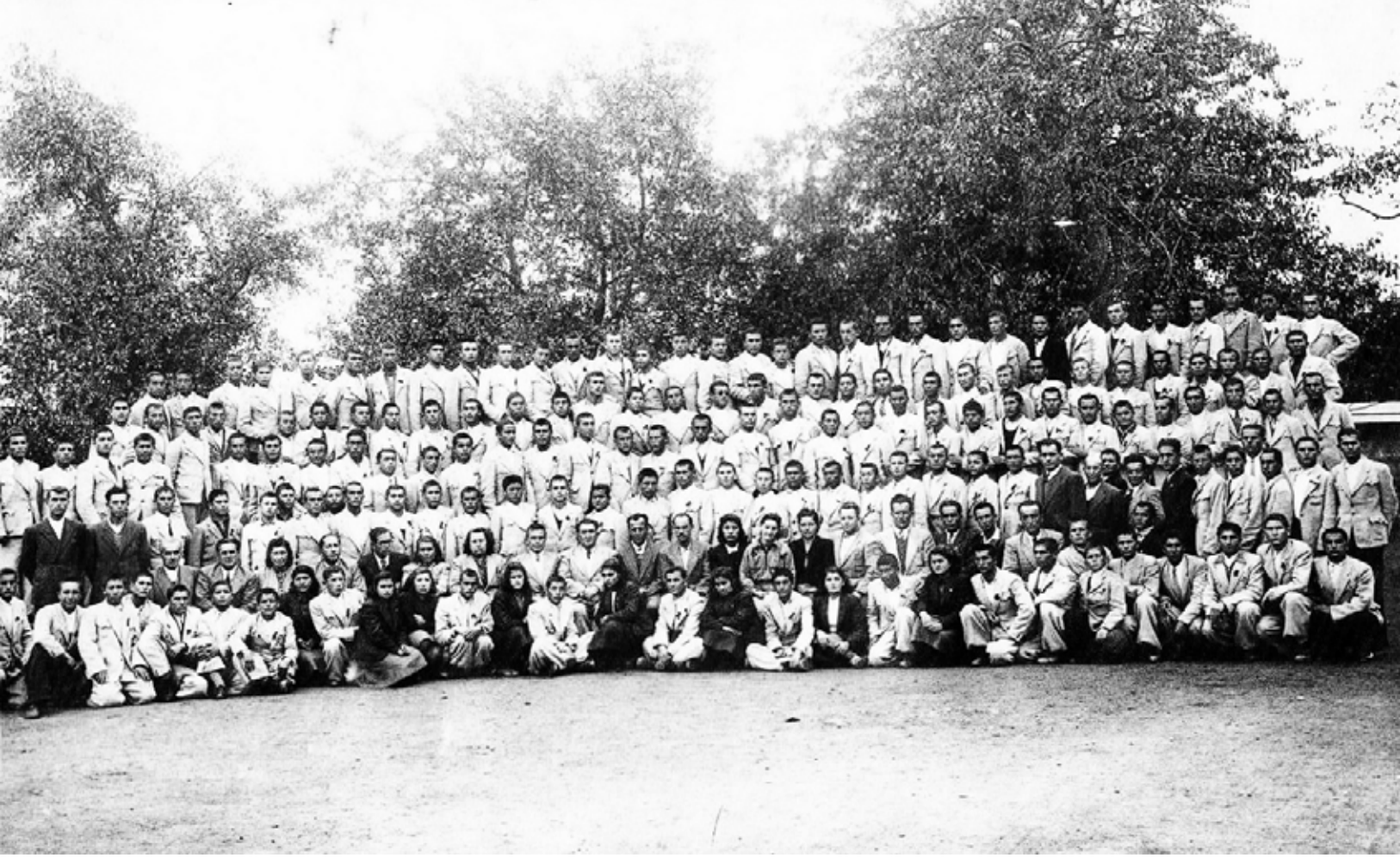
Susar Kırmızı, F. (2015). Köy enstitülerinde öğretmen yetiştirme kullanılan yöntemler. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (45), 1-11.

Turan, A. (2009). Türkiye'de öğretmen yetiştirme Akpınar Köy Enstitüsünün yeri ve önemi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 19 Mayıs Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı.

Türkoğlu, P. (2004). Tonguç ve enstitüleri (2. Basım). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yalçın, C. (2011). Öğretmenim Tonguç. Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri" Sempozyumu. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Yayını.

18. Milli Eğitim Şurası Kararları (2010). Öğretmen yetiştirme istihdamı ve mesleki gelişim komisyon raporu.

Türkiye’de Eğitim Örgütlenmesini Ve Yönetimini Yeniden Düşünmek¹

Murat KAYMAK

Bu notların amacı “Eğitim Örgütü ve Yönetimi”yle ilgili belirlenen sorunların ve geliştirilen önerilerin toplumsal, düşünsel, siyasal vb bağlamlarda ortaya çıktığını göstermektir. Çünkü eğitim örgütlenmesi aşağıda değineceğimiz üzere toplum olmanın zorunlu koşullarından biridir. Dolayısıyla toplumu göz ardı eden bir yaklaşım, ortaya alternatif bir eğitim örgütlenmesi ve yönetim anlayışı sunamaz, öneri geliştiremez.

Eğitim yönetimini yeniden düşünmek, öneriler geliştirmek yönetim ile örgütlenme arasında ayırım yapmayı gerekli kılmaktadır. Örgütlenme, bir kurumu ifade ederken, yönetim onun işleyişindeki hiyerarşik yapıyı, karar alma süreçlerini dile getirir.

Burada eğitim yönetiminden önce “eğitimin toplumsal örgütlenmesi” üzerinde durmalıyız. Daha sonra karar alma süreçleriyle örgütlenmenin kendi içindeki hiyerarşiyi dikkat çekmek yerinde olacaktır. Bunu yaparken değişen toplumsal yapının aynı zamanda değişen fikirlerle birlikte toplumsal yaşamda etkili olduğunu göz ardı etmemeliyiz. Fikirler, yeni örgütlenmelerin

felsefi temellerini içerir. Bu özellikleri nedeniyle örgütlenme içinde yer alan insanların zihinsel şekillenmelerini sağlar ve onların birlikte davranmalarını kolaylaştırır.

Toplumsal Kurum Olarak Eğitimin Örgütlenmesi

Toplumlar, binlerce, milyonlarca insanın çok farklı ilişkileriyle birlikte var olurlar. Bu ilişkilerin önemli bir bölümü geçici olmakla birlikte bazıları ise kalıcı özellikler gösterir. Kalıcı nitelikteki ilişki biçimleri toplumda kurumları meydana getirir. Kurumlar ve bu ilişkiler içinde etkili olan değerler, semboller birlikte ilişki içinde bulunan insanları kendine özgü özellikleri olan bir bütün haline getirir. “Toplum” adını alan bu bütünsel yapı, asıl olarak kalıcı toplumsal ilişkileri var eden toplumsal kurumlarla meydana gelir.

Kurumlar, içinde yer aldıkları toplumun nesnel/maddi koşullarının ürünüdürler ve temel olarak bu koşullar karşısında toplumun varlığını, bütünlüğünü sağlarlar, onu geleceğe taşırlar. Bunu toplumda bireylere statü ve rol vererek ve kurallar koyarak yaparlar.

Aile, ekonomi ve siyasal kurumlar gibi eğitimde toplumun temel kurumlarından biridir. Aile ve ekonomi toplumun varlığının zorunlu kurumlarından iken eğitim gibi toplumsal kurumlar toplumsal değişimlere bağlı olarak ortaya çıkarlar.

İnsanlığın evriminde öğrenme önemli yer tutarken öğrenmenin eğitim kurumu olarak örgütlenmesi toplumların çok daha karmaşık bir yaşama geçmesiyle birlikte başlamıştır.

Kurumlarda Değişim

Kurumlarda değişim üstlendikleri işlevlerin değişmesi, işleyişinin etkinliğini yitirmesi, kimi işlevlerinin diğer kurumlarca üstlenmesiyle birlikte olur. Ancak kurumsal değişim, değişimin yönü bakımından bir bütünlük göstermez. Bu değişimler kimi zaman ileriye doğru olabileceği gibi kimi zamanda geriye doğru olabilir. Değişim, ideal bir durum olmaktan çok kendi içinde çatışmalar içeren, toplumsal ilişkiler için gerilimler üreten bir nitelik gösterir.

Söz konusu eğitim kurumu olduğunda durum farklı

¹ Bu metin Eylül 2019’da Eğitim İş Sendikasının “Eğitimde Geleceğe Bakış” adı verilen Şura çalışmalarının “Eğitim Örgütü Ve Yönetimi” komisyonunca hazırlanması düşünülen raporun giriş bölümü için hazırlanmış ve komisyona sunulmuştur. Pandemi bu etkinliği sonlandırdığından metnin burada yayınlanmasının tarafımızca uygun olacağı düşünülmüştür.

değildir. Eğitim kurumunda da toplumda toplumun nesnel/maddi koşullarının değişmesiyle birlikte değişimler yaşanırken kendi içinde çatışmacı ve gerilimlidir. Özellikle toplumsal maddi koşulların ürettiği eşitsizlikler, cinsiyet farklılıkları ve toplumun bütünlüğü içinde ayrıkça özellikler gösteren etnik vb guruplar değişim sürecinde eğitimin içeriği, kapsamı ve işlevleri noktasında tartışılan konular arasında yer almıştır. Modern eğitimin 1500'li yıllardan başlayarak gelişimi, bu gerilimlerin hem daha görünür, hem de çeşitlendiğini göstermektedir.

Modern Eğitimin Örgütlenmesi ve Türkiye

Toplumsal Dönüşüm ve Eğitimin Örgütlenmesi

1500'li yıllardan başlayarak eğitim, bir grubun kendi üyelerine yönelik bir kültürlendirme faaliyeti ya da özel seçilmiş çocukların, istenilen beceri ve yetenekleri kazanması olarak gelişmiştir. Eğitimin topluluğun (özellikle mesleki ve dini toplulukların) kendi üyelerini kültürlenmesinden toplumun tüm yeni üyelerini kültürlenme biçiminde örgütlenmesi 18. yüzyılın ürünüdür. Teorik çerçevesini Adam Smith'de gördüğümüz, devletin, eğitimi bir kamu hizmeti olarak üstlenmesi eğitim örgütlenmesinde tarihsel olarak en önemli değişimlerden biri olmuştur. Özellikle 18. Yüzyıldan bugüne eğitim, devletin asli görevlerinden biri olmaya devam etmektedir.

Türkiye'de modern eğitimin başlangıcı da Avrupa'daki gelişmelerle paralel özellik gösterir. Eğitimin; toplumsal sorunları çözmeye, ideal toplumun oluşturulması, bilimsel bilginin yaygınlaştırılması, toplumsal farklılıkların toplumsal bütünlüğe önünde engel olmaktan çıkarılması gibi işlevler üstlenmesi, kendi toplumsal sorunlarını çözmek isteyen tüm toplumlar için istenilen bir durum olmuştur. Bu durum büyük ölçüde eğitim sistemlerinin birbirine benzemesi sonucunu da beraberinde getirmiştir.

Bütünlük Toplum Olma İdealinin Sonucu Olarak Merkezileşme

Bugünkü eğitim örgütlenmemizin temelini atan Osmanlı Devleti, modern eğitimi, kendi toplumsal örgütlenmesinin merkezinde yer alan ordunun sorunları üzerinden örgütlemeyi tercih etmiş, bunun yeterli olmayacağını anlaşılmamasıyla tüm çocukları kapsayacak biçimde genel eğitime yönelmiştir. Osmanlı Devleti'nde eğitim kurumlarının örgütlenmesi, devletin siyasal örgütlenmesine paralel özellikler gösterir. Devletin siyasal örgütlenmesinde dini topluluklar ve onların üzerinde duran bir hanedan bulunur. Hanedan, bağlı topluluklar içinde sayıca daha kalabalık olan Müslümanlara aittir. Yönetimi elinde bulunduran kişi olarak Padişah, devletin sahibidir. Devletin toplulukları, onları oluşturan bireyler kendisinin tebaasıdır

Bu durum Osmanlı döneminin eğitim örgütlenmesinde topluluklar ile merkezdeki hanedanın çıkarlarını karşı karşıya getirmiştir. Topluluklar, kendi eğitim kurumlarını kendileri kurarken, devletin resmi yönetimi eğitim örgütlenmesini de tıpkı siyasal alanda gerçekleştirilme gibi merkezileştirmeye çalışmıştır. Ne var ki Osmanlı yönetimi, eğitimin merkezileştirilmesine yönelik önemli adımlar atmışta olsa da (Millî Eğitim Bakanlığının, öğretmen yetiştiren okulların kurulması vb) istenilen biçimde merkezileşmiş bir yapılanmaya kavuşamamıştır. Eğitimin örgütlenmesinin tümüyle

merkezileşmesi ancak Cumhuriyetle birlikte 3 Mart 1924 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Eğitim örgütlenmesinin merkezileşmesi, siyasal ve kültürel alanda toplumun bütünlüğe ihtiyacıyla yakından ilgilidir. Özellikle okullar üzerinden çocuklara taşınan eğitimsel bilginin, toplumun başka bilgi edinme kanallarının bulunmadığı, gelişmediği dönemlerde bu işlevi en iyi biçimde getirdiğine dair bir kabul bulunmaktadır. Eğitim kurumları toplulukların ulus olmaya çalıştığı bir dönemde, ulusun var edilmesinin en önemli aracı sayılmışlardır.

Eğitimin ulusu var eden ve onu taşıyan bir kurum olarak düşünülmesi, eğitim politikalarının bir ulusal eğitim anlayışını içermesine neden olmuştur. Savunma ve Eğitim Bakanlıklarının adının "millî" sözcüğüyle başlaması bu açıdan hayli önemlidir. Çünkü bu anlayış eğitimin temel niteliklerini belirlemiştir.

Bunun yanında birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de eğitim, sadece hizmet alanı olarak belirlenmemiştir. Aynı zamanda siyasal ve hukuki egemenliğin ayrılmaz bir parçası olarak düşünülmüştür. Anayasanın 42. maddesi ve diğer hükümler birlikte düşünüldüğünde eğitimin örgütlenmesi aynı zamanda ulusal egemenliğin örgütlenmesidir.

Merkezileşme mi? Yerelleşme mi?

Eğitim örgütlenmesinin merkezileşmesi, sadece hizmetlerin merkezi karar mekanizmalarıyla belirlenmesiyle sınırlı olmamıştır. Eğitim örgütlenmesinin içerdiği hiyerarşik statülerin ve bu statülerin taşıyıcısı olan insanların kimler olacağına belirlenmesi, en önemlisi de bütçe merkezi yapıcı belirlenir. Bu şekilde eğitim örgütlenmesi, merkezi siyasal yapının eğitim örgütlenmesi içindeki izdüşümü niteliğindedir. Daha Osmanlı döneminde kurumaşmaya başlayan Millî Eğitim Bakanlığı bugün en küçük yerleşim birimlerine kadar eğitim hizmetlerini örgütleyen, kurumsallaştıran yetkilileri elinde bulundurmaktadır. Bulunduğu yerde siyasal yapının uzantısıdır.

Eğitim hizmetlerinin merkezi mi yoksa yerel olarak örgütlenmesi gerektiği eğitim örgütlenmesi bağlamında da sıkça tartışılan konulardan biri olmuştur. Yukarıda da belirttiğimiz üzere eğitimin merkezi örgütlenmesi devletin siyasal örgütlenmesinin bir sonucudur. Dolayısıyla eğitim örgütlenmesinin yerleşip yerleşemeyeceği, hangi hizmet birimlerinin yerel otoritelere bırakılabileceği siyasal alandaki tartışmanın sonuçlarıyla birlikte ele alınması gereken konulardan biridir. Ayrıca Türkiye'de eğitimin siyasal egemenliğin konusu olması nedeniyle eğitim örgütlenmesinin yerleşmesi egemenlikle ilgili tartışmalarla birlikte düşünülmek durumundadır.

Eğitim örgütlenmesinin yerelleştirilmesini öneren görüşler merkezileşmenin şu sorunları yarattığını ileri sürmüşlerdir:

Merkezi yönetim kırtasiyeciliği arttırmaktadır.

İşlerin gecikmesine, acil ihtiyaçların zamanında karşılanamamasına neden olmaktadır

Yatırımların yerel topluluğun çıkarlarıyla uyumlu olmasına neden olmaktadır.

Kamu kaynaklarının partizanca kullanılmasına neden olmaktadır.

Hizmetin etkinliği kaybolmakta, yereldeki insanların kendi aralarındaki etkinliğinden çok merkezle olan bağları öne çıkmaktadır.

Merkezi yönetim karşısında yerleşmeyi önerenlerin bu eleştirileri arasındaki hızlı karar alma, kırtasiyecilik biçimindeki eleştirileri **iletişimin dijitalleşmesiyle** birlikte önemli ölçüde ortadan kalkmış bulunmaktadır. Buna karşılık yerleşme talebi, günümüzde geçmişe oranla çok daha fazla etnik ve dini grupların "**topluluk hakları**" arayışıyla birlikte yeni bir içerik kazanmıştır. Temel eğitimin örgütlenmesi bağlamında ortaya çıkan yerel yönetim taleplerinin bu tartışmaların siyasal alandaki gelişimine göre sonuçlanacağı açıktır.

Günümüz Eğitim Örgütlenmesini Belirleyen Temel Etkenler

Toplumsal Etkenler

Nüfus

Modern eğitim örgütlenmesi, bütün nüfusu kapsayacak biçimde (erken çocukluk eğitimi, zorunlu temel eğitim, yüksek öğretim, yetişkin eğitimi) düzenlenmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin eğitim örgütlenmesinde en önemli sorun daima erişim sorunu olmuştur. Günümüzde eğitime erişim sorunu devam etmekle birlikte, sayısal olarak azalmıştır. Bunda nüfusun kent merkezlerinde yoğunlaşmasının payı büyük olmuştur. Ancak kentlerdeki nüfus yoğunlaşmasında etkili olan iç göç alanlarının plansız gelişmesi, göçlerin öngörülemez biçimde gelişmesi Türkiye'nin eğitim örgütlenmesini, sorunların önünden gitmekten alıkoymaktadır.

Kentleşme

Kentleşmeyle birlikte eğitimin merkezi örgütlenmesinde belirgin biçimde bir daralmanın başladığını söyleyebiliriz. Özellikle okul öncesi eğitimi ve yetişkin eğitimi alanında doğrudan yerel yönetim örgütleri eğitim faaliyetleri düzenleyebilmektedir. Örgün eğitim faaliyetlerine ise destekleyici katkılar sunmaktadır. Kentleşme yerel yönetimleri eğitimin hizmetlerinin örgütlenmesinde aktif hale getirirken, merkezi örgütlenmeyi de denetleme, yönlendirme ile sınırlandırmaktadır. Bu gelişmeyi eğitim örgütlenmemizin, her alana hizmet götüren, hizmeti yönlendiren, biçimlendiren özelliğini kaybetme eğilimi olarak yorumlayabiliriz.

Ekonomi

Modern eğitim, büyük ölçüde ekonomideki değişimlerle birlikte var olmuştur. Özellikle sanayileşmenin ortaya çıkardığı yeni işgücü talebi ile yine sanayileşmenin sonucu olarak ortaya çıkan kentleşmenin yarattığı toplumsal ilişkiler eğitimin doğrudan ekonomiyle ilişkilendirilmesine neden olmuştur. Modern eğitimin temel hedeflerinden birinin toplumsal bütünlüğün ideal biçimi olan uluslaşma olması ekonomi ve eğitim arasındaki ilişkiyi daha da güçlendirmiştir. Dolayısıyla eğitim örgütlenmesi, kendi içinde ekonominin taleplerini karşılayacak kurumlar yaratmıştır. Meslek liseleri, çıraklık merkezleri temel eğitim düzeyinde yüksek öğretim düzeyinde meslek kazandıran tüm bölümler bu bağlamda var olan eğitim kurumlarıdır.

Günümüzde temel eğitim, çocukluk kavramıyla birlikte düşünülmektedir. Özellikle ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Çocuk hakları hareketleri 0-18 yaş arasındakileri çocuk olarak görmektedir. Bu hareketle birlikte temel eğitimde çocuğun eğitiminin ekonomi merkezli düzenlenmesinin terk edilmesi, çocuğun kişiliğinin, gelişiminin esas alınması öne çıkmaktadır.

Küreselleşme

Küreselleşme eğitim örgütlenmesini birkaç açıdan doğrudan etkilemektedir. Birincisi geçmişe oranla toplumların dışarıdan insan alma özelliği artmaktadır. Yeni göç hareketleri olarak adlandırılan bu durum, eğitim örgütlenmesine iki önemli etkide bulunmaktadır. Birinci etki, ülke dışındaki yurttaşların eğitimini sağlamak, ikincisiyse buraya gelen yabancıların eğitim taleplerini yerine getirmek.

Ekonomi alanında ortaya çıkan küresel eğilimler ülkeleri, eğitim örgütlenmesi, içeriğinin, araçlarının, ortamlarının belirlenmesi ve yeniden düzenlenmesi göreviyle karşı karşıya bırakmıştır. Özellikle eğitim politikalarının belirlenmesinde ulusal eğitim örgütleri geçmişte olduğu kadar bağımsız davranma özelliklerine sahip değillerdir. İmzalanan uluslararası sözleşmeler, BM ve AB gibi uluslararası örgütlenmelerle birlikte gerçekleştirilen projeler giderek artmaktadır.

Küreselleşme en az yerleşme kadar Türkiye'de eğitim örgütlenmesinin egemenlikle ilgili sınırlarını tartışmaya açmış bulunmaktadır.

Teknoloji

Teknolojideki değişimler sadece eğitim araçlarını, eğitim yönetimindeki işleyişi, görevlerin niteliğini değil bir bütün olarak eğitim kurumunu dönüştürmektedir. Bugün dijital ortamda faaliyet yürüten okullar, eğitim hizmetinde yerellik-merkezilik tartışmasını önemli ölçüde anlamsız hale getirmektedir.

Eğitimde, eğitim örgütünün eğitsel bilgiyi belirlemedeki etkisi hızlı biçimde ortadan kalmaktadır. Teknoloji büyük ölçüde eğitim örgütlerinin özellikle de okulların temel işlevlerini okul dışına çıkarmaktadır. Bu da temel eğitimde ailenin daha fazla rol almasına gerekli kılan bir gelişme olmaktadır. Teknolojinin etkisi sadece bununla sınırlı olmamaktadır. Okul karşıtı hareketlerin de temel dayanağıdır. Okulun eğitimde çocukların aile ve çevre baskısından arındırılmış, kendi yaş grupları içinde sosyalleşmesini esas alan yapısı, teknolojik imkanlarla verilen eğitim nedeniyle gereksiz görülmektedir.

Teknolojideki değişim aynı zamanda uluslararası eğitim kurumlarıyla kendi yurttaşlarımızın etkileşimini artırmaktadır.

Terör

Türkiye'de terör eğitimi birçok açıdan etkilemektedir. Özellikle okulların, öğretmenlerin hedef alınması, eğitime erişimi olumsuz etkilemektedir.

Toplumsal şiddet olaylarındaki artış

Kentleşme ve iletişim imkânlarındaki artış eğitim örgütlenmesini yeni bir görevle karşı karşıya getirmiştir.

Okullarda çocukların korunması, ailelerin okullara güvenmesi eğitim örgütlenmesinde yeni bir birimin okul güvenlik biriminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Okullarda meydana gelen şiddet olayları, uyuşturucu ve organize suç örgütlerinin okullara yönelik faaliyetleri okul güvenliği sorununun temel nedenidir. Günümüzde aramadığımız bir özelliği "güvenli okul olma" özelliğini hararetle aramaktayız. Artık güvenlik personeli eğitime destek örgütlenmesinin bir parçası olmuştur.

Siyasal Etkiler

Eğitim örgütlenmesi ve onun işleyişi her zaman düzenleyici kurum olarak siyasal kuruma, iktidara bağlı olmuştur. Bugün eğitimde yaşanan (yönetim sorunları dâhil olmak üzere) siyasal alanda yaşananların bir sonucudur.

Bugünkü siyasal iktidarın toplumsal hedefleri ile Anayasa ve yasalarda yer alan siyasal hedeflerin örtüşmesi eğitim örgütlenmesini iktidar mücadelesi alanına getirmiştir. Bunun sonucunda eğitim yönetimi, eğitim örgütlenmesinde yer alan herkesi değil iktidarın kendisinden gördüğü kişileri etkili hale getirmektedir.

Kültürel Etkiler

Kültür, insanların duyuş ve düşünüşlerini etkileyen maddi ve manevi öğelerden oluşur. Eğitim örgütlenmesi ve onun işleyişi benimsenen kültürle yakından ilgilidir. Örgütlenmenin ve işleyişin herkesi kuşatması veya dışarıda bırakması, kültürün eğitim örgütlerine nasıl etki edebileceğini gösterir.

Ayrıca her eğitim örgütlenmesi, kendine ait bir kültür ortamıdır. Bu ortamın eğitimin hedefleriyle uyumlu kültürel öğeleri barındırması beklenir.

Eğitim Örgütlenmesinin İşleyişi olarak Eğitim Yönetimi

Siyasal Yönetimin Değişmesi

Türkiye'de eğitim yönetimi, 16 Nisan referandumuyla birlikte benimsenen Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemiyle birlikte esaslı bir değişime uğramış bulunmaktadır. Dolayısıyla Bakanlık kurumunun hiyerarşik yapısı ve karar alma süreçlerini gözden geçirmek bir zorunluluktur. Bu değişimin toplumsal yapısal değişimlerinin bir sonucu gerçekleşmediği açıktır. Dolayısıyla bu değişimi, değişimi savunan siyasal yapının Türkiye tasavvuru ile birlikte ele almak gerekir.

Bugün artık bilindik anlamda bir Milli Eğitim Bakanı bulunmamaktadır. Yürütmenin halk tarafından seçilmiş bir kişiye verilmesi nedeniyle Bakan, atanmış dolayısıyla atayana bağlı bir bürokrat konumundadır. Bu durum hiyerarşinin tepesinden alt yönetim birimlerine doğru atanmanın esas alındığı bir yapıyı karşımıza çıkarmaktadır. Dolayısıyla eğitim yönetimi, eğitim örgütlenmesinin tüm çalışanlarına kendi alanlarında başarılarına göre yükselmelerini kapatmış bulunmaktadır.

Yürütmenin başı olarak Cumhurbaşkanının parti genel başkanı olması, merkezi yönetimin her aşamasında devlet ile iktidar partisinin iç içe geçmişliğini güçlendirmiş bulunmaktadır.

Yönetim ilişkilerinde yeni yaklaşımların etkisi

Kamu yönetimimizde eğitim, devletin asli görevi olarak kamu personeli(memurlar) eliyle yürütülen bir hizmet olarak örgütlenmiştir. Memurlar kendilerine kamu örgütünde iş veriler değil, devlette çalışmanın herkesin hakkı olduğu gerçeğinden hareketle devlet adına belirli görevleri üstlenen kişiler olarak görülmüştür. Bugün bu anlayış önemli ölçüde değişmektedir. Görev ve sorumluluk kavramının yerine performans kavramı geçirilmek istenmektedir. Memurların devletle olan ilişkisinde memurlar devlet adına görev üstlenenden, kendisine görev verilene dönüştürülmek istenmektedir. Bu ise devleti, herkesin devleti olmaktan, gücü elinde bulunduranların devletine doğru bir dönüşüme tabi tutmaktadır.

Bu önemli dönüşüm, ekonomik ve siyasal alanda öne çıkan neoliberalizmin eğitim örgütlenmesindeki etkisi olarak görülebilir.

Sonuç

Yukarıda özetlenen düşünceler doğrultusunda Türkiye'nin eğitim örgütlenmesinin bütün yönleriyle gözden geçirilmesini temel değişim dinamiklerinin belirlenerek buna uygun nasıl bir eğitim yönetiminin olması gerektiği bizler tarafından tartışılmalıdır. Ancak böyle bir tartışma geleceğimize dair projeksiyonlar tutabilir.

TEBESİR

Mektepli
Bülten

Mektepli'un dijital aylık ekidir.
gazete.com

Editör: Alaaddin DİNÇER & Ali TAŞTAN
Tasarım: Gökçe Ekin BARAN

TEBESİR

Sayı:15 Temmuz 2021

Mektepli
gucet.com.tr

'un aylık ekidir.

Mektepli
BİTEN